

MILITAIRE SPECTATOR

Zeeroverrij

- De Duitse bijdrage aan ISAF
- Netwerkttheorie in counter-insurgency
- De bacheloropleiding militaire bedrijfswetenschappen

Alle artikelen uit de Militaire Spectator op DVD

Ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de Militaire Spectator zijn alle jaargangen van het militair-wetenschappelijk tijdschrift gedigitaliseerd. Alle artikelen, editorials, boekrecensies en columns zijn bijeengebracht op zes DVD's.

De printbare PDF-bestanden op de DVD's zijn te doorzoeken met trefwoorden. Bij de DVD's hoort een boekje met zoektips.

Lezers van de Militaire Spectator kunnen de DVD-box bestellen door € 17,50 over te maken naar bankrekeningnummer 514338997 ten name van Militaire Spectator in Den Haag. Graag vermelden 'bestelling DVD-box' en uw naam, adres, postcode en woonplaats.

De Militaire Spectator is sinds 1832 het militair-wetenschappelijk tijdschrift voor en over de Nederlandse krijgsmacht. Het maakt relevante kennis, wetenschappelijke inzichten, ontwikkelingen en praktijkervaringen toegankelijk en slaat zo een brug tussen theorie en praktijk. De Militaire Spectator stimuleert de gedachtevorming over onderwerpen die de krijgsmacht raken en draagt zodoende bij aan de ontwikkeling van de krijgswetenschap in de breedste zin van het woord. Op deze wijze geeft het tijdschrift inhoud aan zijn missie: het bijdragen aan de professionalisering van het defensiepersoneel en het verhogen van het kennisniveau van overige geïnteresseerden. Daarmee bevordert de Militaire Spectator ook de dialoog tussen krijgsmacht, wetenschap en samenleving.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris en ledenadministratie

luitenant-kolonel Henk Sonius
T 070 -318 6930
E hc.sonius.01@mindef.nl

Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
ledenadministratie@kvbk.nl

De Militaire Spectator wordt ook verstuurd op basis van rang/schaal. Adreswijzigingen doorgeven bij de eigen personeelsdienst.

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof. em. J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
T 071 - 542 18 30
E jmjbosch@xs4all.nl
kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
commodore KLu drs. G.M. Bergsma
drs. P. Donker
kolonel MJD mr. dr. P.A.L. Ducheine
drs. P.H. Kamphuis
kolonel KMar dr. J.A.J. Leijtens
kolonel MPSD drs. F. Matser
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee mr. N.A. Woudstra

BUREAU REDACTIE

mw. drs. A. Kool
drs. F.J.C.M. van Nijnatten
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
T 070 - 316 51 20 of
070 - 316 51 95
F 070 - 316 51 99
E redactiemilitairespectator@mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
ISSN 0026-3869

Nadruk verboden

Coverfoto: Force Protection Team aan boord van de Jaikur II. Inzet tegen piraterij bij Somalië, 2008
(Foto: AVDD, P. van Bastelaar)

MILITAIRE SPECTATOR

68 De Duitse bijdrage aan ISAF

W. Baron

Duitsland is al enige tijd ISAF-partner in het noorden van Afghanistan en zet zijn militaire missie daar voorlopig voort.

80 Zeeroverij

H.A. l'Honoré Naber en N.A. Woudstra

De Nederlandse overheid, kennisinstituten en reders kunnen een belangrijke rol spelen bij de bestrijding van de piraterij in de Hoorn van Afrika.

92 Sociale en complexe netwerktheorie in *counter-terrorism* en *counter-insurgency*

R.H.A. Lindelauf

Kwantitatieve onderzoeksmethodologie zoals speltheorie en netwerk-analyse kunnen bruikbaar zijn bij het analyseren van irreguliere, niet-statelijke actoren.

102 De bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen

P.C. van Fenema, K.C. Davids, E.H. Kramer, J. Soeters en A.L.W. Vogelaar

Met de verwachte accreditatie van de bachelor Militaire Bedrijfs-wetenschappen is de NLDA verder op weg om de krijgsmacht te voorzien van gepromoveerde *soldier-scholars*.

En verder:

Editoriaal	66
Tegenwicht	114
Andere ogen	116
Boeken	117
Summaries	

Uitdagingen

De nieuwbakken Amerikaanse president zit in zijn eerste honderd dagen. Traditioneel wordt dan het fundament voor zijn beleid gelegd; wij weten dan meer concreet waar we met onze belangrijkste bondgenoot aan toe zijn. Barack Obama staat voor twee uitdagingen: de Amerikanen moeten psychisch worden opgepept en de economie moet uit de neerwaartse spiraal gehaald. De sleutel hiervoor ligt slechts deels in de VS zelf. Het buitenland wordt – ook voor deze supermacht – zeker in economisch opzicht steeds belangrijker.

De VS heeft de laatste jaren aan den lijve ervaren dat er grenzen zijn aan het vermogen om als politieagent in de wereld op te treden. Dit leidt tot hoofdbreken: meer dan ooit moet de Amerikaanse president prioriteiten stellen, wat ook zijn bondgenoten raakt. Zo is stabiliteit in het Midden-Oosten en Centraal Azië – waar zich alleen al meer dan de helft van de gas- en olievoorraden ter wereld bevindt – van levensbelang voor velen.

Het is de vraag of de grootmachten afspraken kunnen maken en de emoties kunnen beheersen. In de vorige eeuw groeide bijna ieder vonkje daar uit tot een uitslaande brand. Er lijkt nog geen wezenlijke verandering in gekomen.

In het team van Obama is de veiligheidsparagraaf in handen van gematigde pragmatici: Hillary Clinton, Robert Gates en Jim Jones. Zij zien zich in de eerste honderd dagen onder meer gesteld voor de problemen in Gaza, de aanloop naar de verkiezingen in het land van aartsrivaal Iran en het vervolg op de huidige regering-Karzai in Afghanistan. De steun van

Onze regering heeft een uitdaging hoe ze de oproep van de grote roerganger van het bondgenootschap moet volgen

bondgenoten is meer dan ooit onontbeerlijk. Op termijn zit het team met een behoorlijke joker, zo blijkt uit het onlangs uitgegeven rapport *Global Trends 2025: A World Transformed* van de National Intelligence Council. De VS verliezen, in deze vierjaarlijkse analyse, in een rap tempo invloed op het wereldtoneel, net als de dollar. In combinatie met de diepe economische crisis die de VS hard raakt, wordt een zware wissel op het bondgenootschap getrokken. Grip houden op een instabiele, onzekere en multipolaire wereld kost nog heel wat hoofdbreken aan bestuurders in de VS en Europa.

Deze situatie is voor Nederland precair omdat de discussie wordt gevoerd tegen de achtergrond van de debatten over de achterkant van de diplomatie. Zo leidt de Nederlandse deelname aan de Amerikaanse invasie in Irak, ruim vijf jaar later, tot een Haagse loopgravenoorlog.

De komende maanden worden de piketpalen geslagen ten behoeve van de debatten over de verlengingen van de steun aan de ISAF-missie. Het juist aangetreden Amerikaanse buitenlandsteam heeft Afghanistan tot speerpunt in het

buitenlands- en veiligheidsbeleid gemaakt. Obama roept zijn bondgenoten daarom op meer te doen, te meer omdat hij worstelt met dilemma's van de grote financiële en militaire inzet in conflictgebieden maar ook met de hiermee samenhangende bijdrage aan en van de NAVO.

Onze regering heeft een uitdaging hoe ze de oproep van de grote roerganger van het bondgenootschap moet volgen. Succes is in Afghanistan niet verzekerd en de situatie daar noopt tot grotere inspanningen. Opmerkelijk is in dit verband de uitspraak op 9 januari van minister Verhagen dat 'Nederland wel degelijk kan besluiten om na 2010 militair actief te blijven in Afghanistan'. Daarmee tikt hij zijn Defensiecollega Van Middelkoop, die kort daarvoor het tegendeel beweerde, gevoelig op de vingers.

De regering Balkenende wacht spannende debatten over veiligheid en hoe te voorkomen dat de VS door de economische neergang in zichzelf gekeerd raakt. De volgende vragen zijn daarbij aan orde. Hoe belangrijk is het NAVO-bondgenootschap en hoe belangrijk vinden we de Amerikaanse steun hierin? Zijn er wel alternatieven? En hoe kwetsbaar is onze veiligheid? Maar ook; wat levert inzet voor de veiligheidsbelangen van de grote broer ons zelf eigenlijk op? Kunnen we in Europa blijven denken over veiligheid vanuit economische en politieke invalshoeken? Of moeten we net zoals de Amerikanen het accent leggen op het garanderen van onze eigen veiligheid?

Onze regering zal, logischerwijs in onzekere tijden, zo lang mogelijk proberen alle opties

open te houden. Maar zelfs dit betekent het maken van keuzes die samenhangen met de overstretch van de krijgsmacht, de enorme slijtage van materieel en de tijdelijkheid van ons verblijf in Uruzgan.

Hoe belangrijk is het NAVO-bondgenootschap en hoe belangrijk vinden we de Amerikaanse steun hierin?

Veiligheidsbelangen moeten zoals altijd in context worden gezien. De interpretatie van die context en de belangen die hiermee samenhangen hebben gevolgen voor de toewijzing van middelen om invulling te geven aan de gemaakte keuzes. Militairen kan geen grotere dienst worden bewezen dan de samenleving te overtuigen en te doordringen van de zin en het belang van een militaire missie. ■

De Duitse bijdrage aan ISAF: omvangrijk en langjarig

Het verlengingsbesluit over de Duitse militaire aanwezigheid in Afghanistan

Op 16 oktober 2008 heeft de Bondsdag de deelname aan ISAF met veertien maanden verlengd. Duitsland neemt sinds 2002 deel aan deze missie. De Duitse bijdrage in Afghanistan is met ruim 3.400 militairen de op twee na grootste na de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. Hoe ontwikkelde de Duitse veiligheidspolitiek zich na de eenwording? Waaruit bestaat de Duitse deelname aan ISAF en welke thema's hebben een rol gespeeld bij het besluit van de Bondsdag de militaire bijdrage aan ISAF te verlengen?

Mr. W. Baron – luitenant-kolonel van de militair juridische dienst*

Duitsland neemt momenteel wereldwijd met ruim 6.500 militairen deel aan tien verschillende militaire missies. Het zwaartepunt ligt in Afghanistan en Kosovo. Sinds januari 2002 maken Duitse militairen deel uit van de *International Security and Assistance Force* (ISAF) in Afghanistan. Duitsland levert met ruim 3.400 militairen, na de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, de op drie na grootste personele bijdrage aan de ISAF-missie. Om nog maar even enkele cijfers te noemen: Duitsland stelt met 120 politie-ambtenaren het grootste contingent beschikbaar voor de Europese politiemissie in Afghanistan (EUPOL) en is in Afghanistan de op vier na grootste financiële donor.¹ Daarmee is Duitsland een toonaangevende internationale partner die Afghanistan steunt in de wederopbouw. Ook de Afghaanse regering onderkent dit.

De relatie tussen beide landen is erg goed en dateert uit de jaren twintig van de vorige eeuw. Niet voor niets trad Duitsland in 2001 op de Petersberg in Bonn op als gastland tijdens de eerste VN-conferentie over de toekomst van Afghanistan.

De regering dient deelname van Duitse militairen aan een crisisbeheersingsoperatie vooraf ter goedkeuring aan de Bondsdag voor te leggen. Voorts dient de Bondsdag, afhankelijk van de soort missie, jaarlijks zijn goedkeuring te verlenen aan de voortzetting van Duitse deelname aan crisisbeheersingsoperaties. Dit geldt ook voor de Duitse militaire bijdrage aan Afghanistan. Op 16 oktober 2008 heeft de Bondsdag met ruime meerderheid de Duitse deelname aan ISAF met veertien maanden verlengd.² Met spanning was vorig jaar in Duitsland uitgekeken naar de politieke discussie rond het ISAF-verlengingsbesluit. In ons land ging het debat over de Nederlandse militaire bijdrage in Afghanistan in 2007 voornamelijk over de vraag of de missie al dan niet verlengd moest worden. Bij onze oosterburen was het politieke debat over de verlenging van geheel

* De auteur is werkzaam als uitwisselingsofficier bij het Duitse ministerie van Defensie in Berlijn; Führungsstab der Streitkräfte III 6 (Militärpolitische Grundlagen für Einsätze).

1 Duitsland heeft voor de periode 2008-2010 420 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de wederopbouw van Afghanistan. De Duitse militaire bijdrage is van oktober 2008 tot en met december 2009 begroot op 688 miljoen euro.

2 Stemverhouding Bondsdag: 570 stemmen, waarvan 442 vóór, 96 tegen en 32 stemonthoudingen).

andere aard. Daar stond de militaire deelname überhaupt niet ter discussie, maar draaide het debat rond vijf geheel andere thema's:

- de verhoging van de bovengrens van het aantal in Afghanistan in te zetten Duitse militairen;
- de inzet van *Airborne Warning and Control Systems* (AWACS) van de NAVO;
- de afbakening van het gebied in Afghanistan waarbinnen Duitse militairen mogen optreden;
- de geldigheidsduur van het Duitse verlengingsbesluit en;
- de beëindiging van de Duitse bijdrage aan *Operatie Enduring Freedom* (OEF) in Afghanistan.

Het doel van dit artikel is de lezer te informeren over de thema's die in Duitsland een rol hebben gespeeld bij het besluit van de Bondsdag de militaire bijdrage aan ISAF te verlengen. Vooraf beschrijf ik de ontwikkeling van de Duitse veiligheidspolitiek sinds de eenwording en de huidige Duitse bijdrage aan ISAF.

Duitse buitenlandse veiligheidspolitiek

Politiek van terughoudendheid en pacifisme

Met de Duitse hereniging in 1990 veranderde de positie van Duitsland in Europa.³ In plaats van Frankrijk werd Duitsland de grootste staat. Achtervolgd door de gruwelen van de Tweede Wereldoorlog voerde West-Duitsland tot de hereniging een terughoudende buitenlandse politiek. De buitenlandse politiek had ook haar weerslag op de inzet van Duitse militairen in het buitenland. Deze houding was vooral verklaarbaar vanuit het diep gewortelde pacifisme, dat na 1945 een vast onderdeel van de politieke cultuur van de Bondsrepubliek was geworden. Om elke schijn van nationaal machtsstreven te vermijden werd deze politiek na de hereniging in grote lijnen voortgezet. Duitsland koos voor een andere manier om invloed uit oefenen, een weg via internationale organisaties zoals de NAVO, de EU en de VN. Duitsland is niet voor niets vanaf het prille begin één van de meest enthousiaste voorstanders van de Europese integratie geweest. Daarnaast hebben de gevolgen van de hereniging de buitenlandse politiek aanvang jaren negentig sterk beïnvloed:

FOTO: DPA PICTURE ALLIANCE, TIM BRANKMEIER

Militairen van de Bundeswehr volgen het debat over de verlenging van de ISAF-missie in de Bondsdag

Duitsland was druk doende intern orde op zaken te stellen, want de hereniging confronteerde het land met een enorme economische achteruitgang.

De Duitse terughoudendheid resulteerde aanvang jaren negentig in militaire afzijdigheid tijdens de Eerste Golfoorlog. Duitsland leverde

³ Op 12 september 1990, met de ratificering van het Twee-Plus-Vier-Verdrag, kreeg het de facto verenigde Duitsland formeel het soevereine gezag over zijn interne en externe aangelegenheden terug en maakte het land zijn rentree als Europese en internationale grootmacht.

geen militaire bijdrage aan Operatie *Desert Storm*, maar beperkte zich tot financiële steun en hulp bij de opvang van Koerdische vluchtelingen in Iran. Later stuurde Duitsland overigens nog wel een aantal gevechtsvliegtuigen naar Turkije en mijnenvegers naar de Perzische Golf. Duitsland kreeg op deze afzijdige houding veel kritiek van zijn bondgenoten, maar verdedigde zich door te stellen dat de Bundeswehr uitsluitend ingezet mocht worden binnen het NAVO-gebied. Voor de militaire deelname zou een grondwetswijziging nodig zijn. Bovendien was het Twee-Plus-Vier-Verdrag nog niet geratificeerd en bevonden zich nog Sovjet-troepen in voormalig Oost-Duitsland. Moskou was geen voorstander van militair ingrijpen in de Golf-regio en Duitsland wilde de Sovjet-Unie dan ook niet provoceren met een militaire bijdrage. De laatste Sovjet-troepen verlieten Duitsland uiteindelijk pas in 1994.

De Golfoorlog stimuleerde in de Bondsrepubliek de discussie over de terughoudendheid van Duitsland bij buitenlandse militaire operaties. Militairen konden wel worden uitgezonden in het kader van noodhulp. Daarbij ging het uitsluitend om ondersteunend militair personeel en uitdrukkelijk niet om gevechtseenheden. Aanvang jaren negentig zijn Duitse militairen onder de noemer van noodhulp uitgezonden naar Cambodja en Somalië.⁴

Oordeel van het Constitutionele Hof

De discussie over de legitimiteit van het uitzenden van Duitse militairen sudderde echter voort, ook daar waar het om noodhulp ging. Onder druk van de publieke opinie legden de fracties van de SPD en FDP het vraagstuk omtrent de legitimiteit uiteindelijk voor aan de

hoogste Duitse rechter. Op 12 juli 1994 deed het Constitutionele Hof in Karlsruhe uitspraak in een zaak waarin het erkende dat de Duitse grondwet wel degelijk een rechtsbasis bood voor internationale militaire missies. Het Hof vond de basis hiervoor in artikel 24 lid 2, dat zo geïnterpreteerd werd dat Duitse bijdragen aan internationale militaire operaties voort konden komen uit het systeem van collectieve veiligheid zoals de VN en de NAVO.⁵ De grondwet als obstakel voor de inzet van Duitse troepen bij militaire operaties buiten het grondgebied van de NAVO was hiermee weggenomen. Voorwaarde was wel dat de inzet plaatsvond in het kader van het systeem van collectieve veiligheid. Hiervoor, zo oordeelde het Hof, was overigens wel de toestemming van de Bondsdag vereist.

De uitspraak van het Constitutionele Hof stelde Duitsland in 1995 in staat om een militaire bijdrage te leveren aan NAVO-luchtoperaties boven Bosnië-Herzegovina. De Bondsdag stemde hier op 30 juni mee in en op 29 augustus werden de eerste luchtaanvallen van operatie *Deliberate Force* uitgevoerd. Voor het eerst sinds de Tweede Wereldoorlog waren Duitse soldaten betrokken bij gevechtshandelingen buiten het NAVO-grondgebied. Nadat later dat jaar de Dayton-akkoorden waren gesloten, stemde de Bondsdag in december 1995 in met een deelname van vierduizend Duitse militairen aan de *Implementation Force* (IFOR) in voormalig Joegoslavië. De zogeheten Kohl-doctrine ging hiermee definitief overboord.⁶ Belangrijk is dat de NAVO bij zowel *Deliberate Force* als IFOR gemachtigd was door de VN-Veiligheidsraad en dat Duitsland dus deelnam aan operaties waarvoor een VN-mandaat bestond. De interventie in Bosnië was cruciaal voor het debat over de inzet van Duitse militairen in het buitenland. Het principiële pacifisme van links werd na de val van Srebrenica grotendeels verlaten. In die zin was militair ingrijpen vredelievender dan militaire afzijdigheid, zo was de redenering. Bekend is de ommekeer van Joschka Fischer, destijds fractievoorzitter van de Groenen, die in 1995 tijdens een partijbijeenkomst emotioneel betoogde dat juist een civiele mogelijkheid als Duitsland niet langs de zijlijn kon blij-

4 Duitse deelname aan de United Nations Transitional Authority in Cambodia (UNTAC) van mei 1992 tot november 1993 met een veldhospitaal. In de periode van augustus 1992 tot maart 1994 deelname met ruim 2.400 militairen aan de United Nations Operation in Somalië (UNOSOM).

5 *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*, § 24 (2): Der Bund kann sich zur Wahrung des Friedens einem System gegenseitiger kollektiver Sicherheit einordnen; er wird hierbei in die Beschränkungen seiner Hoheitsrechte einwilligen, die eine friedliche und dauerhafte Ordnung in Europa und zwischen den Völkern der Welt herbeiführen und sichern.

6 Kohl-doctrine: de idee dat de Bundeswehr niet mocht worden ingezet in gebieden waar vroeger de Wehrmacht had gevochten.

ven staan bij grootschalige mensenrechtenschendingen in Europa. Duitsland zou zich, juist vanwege de in het verleden gepleegde misdaden tegen de menselijkheid, op moeten werpen als beschermer van de mensenrechten, zo nodig zelfs met militaire middelen. Daarmee manifesteerde zich voorzichtig een omslag naar de overtuiging dat Duitsland niet langer kon achterblijven bij zijn westerse bondgenoten.

Definitieve omslag: Allied Force

De toenemende bereidheid van Duitsland om deel te nemen aan internationale militaire operaties resulteerde in 1998 en 1999 in de definitieve omslag: Duitslands deelname aan NAVO-operatie *Allied Force*. Toen de Servische president Milosevic bemiddeling weigerde in het escalerende etnische conflict in Kosovo, dreigde de NAVO in juni 1998 met luchtaanvallen. De rood-groene regering van bondskanselier Gerhard Schröder (SPD) en Fischer besloot onder druk van Washington praktisch meteen – nog voor de officiële installatie van de regering – deel te nemen aan *Allied Force*. Op 16 oktober 1998 stemde de Bondsdag in met deelname van Duitse gevechtsvliegtuigen aan NAVO-luchtaanvallen, met als legitimatie het voorkomen van een humanitaire catastrofe. Aanvankelijk werden de onderhandelingen nog heropend, maar toen die strandden en de aanvallen van de Servische troepen in hevigheid toenamen, begonnen op 24 maart 1999 onder leiding van de NAVO en met deelname van de Duitsers luchtaanvallen op Servische stellingen. De NAVO-inmenging was zeer omstrepen omdat, in tegenstelling tot in 1995, een machtiging van de VN-Veiligheidsraad om geweld toe te passen ontbrak. De Duitse deelname in de Kosovo-crisis in 1999 toonde in ieder geval aan dat het land zich ontwikkeld had tot een macht die niet meer principieel tegen het gebruik van geweld was, in tegenstelling tot vlak na de hereniging. Daarmee was de discussie over de inzet van Duitse militairen in het buitenland echter geenszins voorbij.

Sinds 24 maart 2005 is het *Parlamentsbeteiligungsgesetz* van kracht.⁷ Kern van deze wet is dat de Bondsdag moet instemmen met de deelname

van de Bundeswehr aan militaire operaties in het buitenland. De wet is een tegemoetkoming aan de eerder genoemde uitspraak van het Constitutionele Hof in Karlsruhe. De instemming van de Bondsdag, aldus het *Parlamentsbeteiligungsgesetz*, heeft betrekking op de opdracht, het gebied, de rechtsbasis, de maximale troepenomvang, de duur van de operatie, de capaciteiten van de troepen en de kosten en financiering van de operatie. De Bondsdag kan een dergelijk verzoek tot instemming van de regering inwilligen of afwijzen, maar kan het voorstel van de regering niet wijzigen. Naast het juridische kader is nog een andere factor van belang in de discussie over de deelname

FOTO BUNDESWEHR

Patrouille van het Duitse PRT in de omgeving van Kunduz

van de Bundeswehr aan internationale militaire operaties: de internationale druk. Het argument van de *Bündnisfähigkeit*, de verantwoordelijkheid die Duitsland moet nemen om als een betrouwbare partner te gelden, is sterk. Het heeft zeker een belangrijke rol gespeeld in het proces waarbij Duitsland sinds 1990 in toenemende mate bereid bleek deel te nemen aan internationale militaire operaties. Als uitvoerende macht voelt de Bondsregering deze druk eerder dan de Bondsdag, de wetgevende macht.

7 *Gesetz über die Parlamentarische Beteiligung bei der Entscheidung über den Einsatz bewaffneter Streitkräfte im Ausland* (Parlamentsbeteiligungsgesetz) van 18 maart 2005, § 1 (2): Der Einsatz bewaffneter deutscher Streitkräfte außerhalb des Geltungsbereichs des Grundgesetzes bedarf der Zustimmung des Bundestages.

De druk is daarom echter niet minder groot. Duitslands besluit meer verantwoordelijkheid te nemen voor de handhaving van de internationale orde en actiever bij te dragen aan militaire missies is ondanks de regeringwisselingen

Duitsland ging in de jaren negentig een actief veiligheidsbeleid voeren en zet dat onverminderd voort

niet gewijzigd. Onder de rood-groene coalitie van Schröder, en onder de huidige coalitie van CDU/CSU en SPD van bondskanselier Angela Merkel, is de lijn van het actieve veiligheidsbeleid van de regering-Kohl onverminderd voortgezet.

Een nieuw witboek

In 2006 heeft de huidige regering een nieuw witboek gepresenteerd over de te volgen veiligheidspolitiek.⁸ Kern van dit witboek vormen de volgende punten:

- a. de Duitse veiligheidspolitiek is gebaseerd op een breed spectrum aan beschikbare instrumentaria. Het militaire element maakt daar onderdeel van uit, naast bijvoorbeeld diplomatie;
- b. nauwe samenwerking tussen alle relevante Duitse spelers, in het bijzonder tussen de verschillende departementen (*vernetzte Sicherheitspolitik*);
- c. inbedding in een collectieve – bij voorkeur Europese – veiligheidsstrategie;
- d. nadruk op internationale conflictpreventie en conflictoplossing (*Politik der Prävention*).

Met dit witboek heeft de Duitse regering kenbaar gemaakt op elk willekeurig moment veer-

tienduizend militairen wereldwijd te kunnen uitzenden, in maximaal vijf verschillende gebieden.⁹ Om deze ambitie te realiseren heeft Duitsland de dienstplicht. Duitse dienstplichtigen kunnen, evenals destijds in Nederland, slechts op basis van vrijwilligheid worden uitgezonden. Bij de presentatie van het witboek heeft de minister van defensie, Dr. Franz Josef Jung (CDU), verklaard dat er in het nieuwe veiligheidsbeleid bewust veel nadruk ligt op het uitzenden van Duitse militairen omdat daarmee de groeiende rol zichtbaar wordt die Duitsland in de wereldpolitiek speelt en wil spelen. De basis van de Duitse veiligheidspolitiek blijft de samenwerking binnen de NAVO en de EU. Voor de Duitsers is er geen wedijver tussen die twee organisaties. Terwijl het beschermen van Duitsland en zijn bondgenoten volgens het witboek nog steeds de meest zwaarwegende taak van het leger is, legt het zich vooral toe op internationale conflictpreventie en conflictoplossing.

Toetsingskader

Duitsland kent geen formeel toetsingskader zoals Nederland dat sinds 1995 hanteert voor deelname aan crisisbeheersingsoperaties. De nationale besluitvorming in Duitsland berust wel op beginselen die sterk doen denken aan het Nederlandse toetsingskader. Daarbij dienen in Duitsland de volgende vragen als leidraad:¹⁰

- a. bestaat er voldoende rechtsbasis voor een interventie door de Bundeswehr?
- b. zijn andere niet-militaire middelen om het conflict op te lossen uitgeput?
- c. dient de internationale militaire operatie een legitiem doel?
- d. is het primaire doel van de operatie het voorkomen of verminderen van menselijk lijden?
- e. bestaat er een evenredige verhouding tussen de middelen en het te bereiken doel?
- f. is er uitzicht op succes?
- g. welke gevolgen heeft een militaire interventie door de Bundeswehr?
- h. welke risico's bestaan er voor de deelnemende troepen van de Bundeswehr?
- i. hoe belangrijk is de Duitse bijdrage voor het slagen van de missie?
- j. bestaat er een 'exit-strategie'?

8 *Weißbuch zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr*, van 25 oktober 2006.

9 Zie paragraaf 3.8. van het Weißbuch: Bestimmungsgrößen für die Bundeswehrplanung, operative Vorgaben. De Duitse krijgsmacht heeft een omvang van ruim 252.500 militairen. Duitsland heeft zijn strijdkrachten ingedeeld in drie categorieën: 35.000 Eingreifkräfte, 70.000 Stabilisierungskräfte en 147.500 Unterstützungskräfte.

10 S. Mair, 'Kriterien für die Beteiligung an Militäreinsätzen', Stiftung Wissenschaft und Politik, Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit; *Auslandsätze der Bundeswehr. Leitfragen, Entscheidungsspielräume und Lehren* (Berlijn 2007), blz. 18-19.

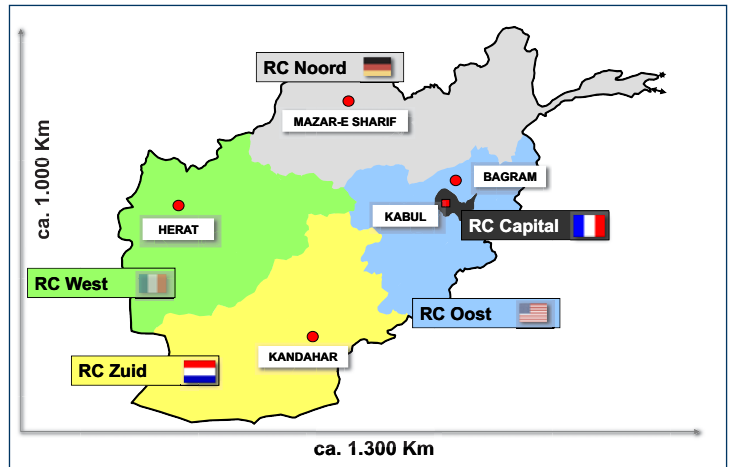
- k. komt een militaire interventie in conflict met centrale waarden van de Duitse politiek?
1. in hoeverre raakt de crisis of conflict in kwestie Duitse belangen?

Bij de besluitvorming rond militaire deelname weegt Duitsland tegelijkertijd ook andere aspecten mee, zoals civiele inzet van bijvoorbeeld Duitse politie en de bijdrage van ontwikkelingssamenwerking. Kortom, een inzet van Duitse eenheden maakt altijd deel uit van een groter geheel aan Duitse inspanningen, waarbij nadrukkelijk ook de departementen van Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking betrokken zijn.

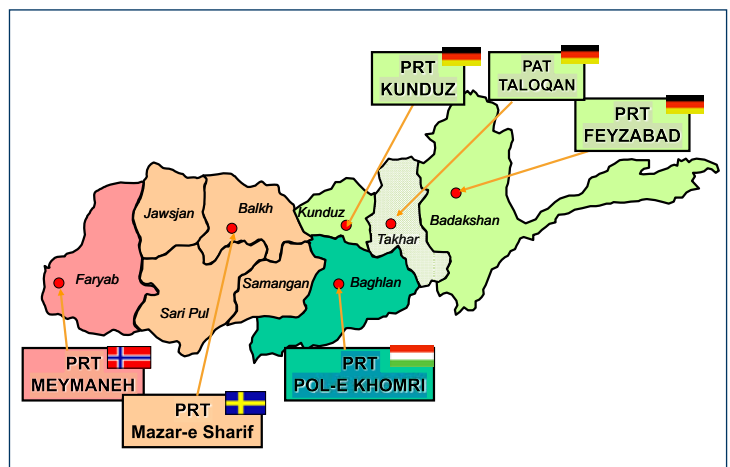
Berlijn presenteerde vorig jaar een concept waarin de regering de Duitse bijdrage in Afghanistan voor de komende jaren uiteenzet.¹¹ Speciale aandacht in het Afghanistan-concept gaat uit naar het ondersteunen van Afghaanse bestuursorganen, mensenrechten, de opbouw van het Afghaanse politie-apparaat, de vluchtelingenproblematiek, regionale samenwerking met Pakistan, de bestrijding van verdoevende middelen, financiering en ten slotte de Duitse militaire bijdrage. Kern van het concept is dat Duitsland bereid is langdurig in Noord-Afghanistan aanwezig te zijn om bij te dragen aan de ontwikkeling en ondersteuning van dat land.

Duitse militaire bijdrage aan ISAF

De eerste Duitsers die deel uitmaakten van een detachement van 1.200 Duitse ISAF-militairen vertrokken in januari 2002 naar Afghanistan. Het optreden van deze militairen beperkte zich destijds, conform het toenmalige VN-mandaat, tot Kabul en omgeving.¹² Toen in 2003 het hoofdkwartier van 1 (GE/NL) Corps gedurende zes maanden de leiding van ISAF op zich nam, nam ook het aantal uitgezonden Duitse militairen in Afghanistan toe.¹³ De VN heeft in 2003 het ISAF-operatiegebied uitgebreid van Kabul tot aan de Afghaanse grenzen.¹⁴ ISAF heeft vervolgens regio-gewijs het operatiegebied uitgebreid, te beginnen bij regionaal commando noord (RC-N), gevolgd door de regionale commando's west, zuid en oost. De Duitsers concentreren hun troepen in het noorden van

De huidige ISAF-structuur, met de vijf regionale hoofdkwartieren. De vlaggen geven aan welk land de leiding heeft over het respectievelijke RC

De huidige provinciale indeling van RC-N en de vijf PRT's. De vlaggen geven aan welk land de leiding heeft over het PRT

Afghanistan, in RC-N.¹⁵ RC-N omvat de negen noordelijke Afghaanse provincies. Daarnaast is een Duits contingent gestationeerd in Kabul. Duitsland heeft in december 2003 in RC-N het Provincial Reconstruction Team (PRT) in de stad Kunduz overgenomen van de Amerikanen. De Duitse aanwezigheid in RC-N is daarna geleidelijk uitgebreid. In 2004 volgde in Feysabad, in

11 *Das Afghanistan-Konzept der Bundesregierung*, van 9 september 2008.
 12 Resolutie 1386 van de VN-Veiligheidsraad van 20 december 2001.
 13 1 (GE/NL) Corps heeft in de periode van 10 februari 2003 tot en met 11 augustus 2003 ISAF III geleid.
 14 Resolutie 1510 van de VN-Veiligheidsraad van 13 oktober 2003.
 15 Duitsland leidt sinds 1 juli 2006 RC-N.

de provincie Badakhshan, de inrichting van een tweede Duits PRT.¹⁶ Bij het PRT in Kunduz zijn ongeveer 600 Duitse militairen werkzaam, bij het PRT in Feysabad ongeveer 450. In RC-N zijn in vijf van de negen provincies PRT's ingericht.¹⁷ Duitsland richtte in februari 2008 in Taloqan, in de provincie Takhar, een *Provincial Advisory Team (PAT)* in, zodat ISAF ook in deze provincie in ieder geval zichtbaar aanwezig is. Het PAT is eigenlijk een vooruitgeschoven PRT en bestaat uit ongeveer veertig Duitsers, militair en burger. In RC-N beogen de ISAF-lidstaten om ook in de vier resterende provincies, waar geen PRT's zijn, een PAT te stationeren. Tot op heden heeft echter nog geen enkel land troepen beschikbaar gesteld voor deze PAT's. De PRT's vormen één van de speerpunten van het Duitse optreden in Afghanistan.¹⁸ Het Duitse PRT-concept kenmerkt zich door een aanpak die ressort- of departement-overstijgend is, dat wil zeggen een gezamenlijke benadering door vijf verantwoordelijke ministeries.¹⁹ De Duitse PRT's staan onder dubbele – militaire en civiele – leiding. Duitsland heeft sinds 2002 ruim 5,2 miljoen euro uitgegeven aan CIMIC-projecten in RC-N. Het grootste deel, ruim 2,7 miljoen, ging naar de verbetering van de infrastructuur voor onderwijs.

In 2006 kreeg Duitsland de leiding in RC-N en nam het Duitse personeel in het hoofdkwartier van RC-N significant toe. Het multinationale hoofdkwartier van RC-N, met ruim 300 Duitse militairen, is gevestigd in Mazar-e Sharif. Daarnaast leidt Duitsland in RC-N de in Mazar-e Sharif gestationeerde *Forward Support Base (FSB)*. Dit logistieke steunpunt verzorgt ook de

ondersteuning van de niet-Duitse ISAF-eenheden die in RC-N zijn gestationeerd. Voorts heeft Duitsland vanaf juli 2008 de *Quick Reaction Force (QRF)* RC-N van de Noren overgenomen. Daarnaast dragen Duitse militairen in Kabul substantieel bij aan ISAF met een omvangrijk nationaal element en met stafofficieren bij het ISAF hoofdkwartier. De geleidelijke uitbreiding van de Duitse presentie in RC-N sinds 2003 tot aan het huidige aantal van ruim 3.400 militairen is – zo zou je kunnen betogen – ‘historisch’ gegroeid.

Het dreigingsniveau in RC-N is lager dan in RC-Z en RC-O. Desalniettemin vinden er ook in RC-N veiligheidsincidenten plaats, waaronder aanslagen met *Improvised Explosive Devices (IED's)* en raketbeschietingen. Vooral in de provincies Kunduz, Badakhshan en Baghlan is het onrustig. Daar bevinden zich *Opposing Military Forces (OMF)* en drugscriminelen die met regelmaat aanslagen plegen op ISAF-militairen en Afgaanse veiligheidstroepen. De veiligheidssituatie en de aanwezigheid van OMF zijn in Noord-Afghanistan onlosmakelijk verbonden met de papaverteelt. De papaverteelt in RC-N is het afgelopen jaar afgenomen.²⁰ Daarentegen is het aantal drugstransporten en drugslaboratoria in het noorden toegenomen. De transporten komen uit het zuiden van het land en verlaten Afghanistan via de noordgrens.

Veiligheid en stabiliteit zijn cruciaal voor het boeken van vooruitgang bij wederopbouw en versterking van het Afgaanse bestuur. Tegelijkertijd is goed bestuur een belangrijke voorwaarde voor de verbetering van de stabiliteit en veiligheid. Het primaire doel van de ISAF-missie is de Afgaanse overheid te assisteren zelf iets te doen aan de veiligheidsproblemen in het land. Capaciteitsvergroting bij het Afgaanse leger en politie zijn daarvoor een eerste vereiste. Naarmate de Afgaanse strijdkrachten beter getraind zijn en zelfstandiger kunnen opereren zullen ze meer op de voorgrond treden en krijgt veiligheid een Afgaanse gezicht. Het Duitse beleid is er dan ook op gericht de Afgaanse veiligheidsdiensten te assisteren naar meer zelfstandigheid in hun optreden ('Afgaaniseren'). Voor de ondersteu-

16 Duitse leiding over PRT Kunduz vanaf 30 december 2003; PRT Feysabad vanaf 1 oktober 2004.

17 De vijf PRT's in RC-N: PRT Mazar-e Sharif (geleid door Zweden); PRT Feyzabad en PRT Kunduz (Duitsland); PRT Meymana (Noorwegen); PRT Pol-e Khomri (geleid door Hongarije; Nederland heeft van 1 oktober 2004 tot 14 september 2006 PRT Pol-e Khomri geleid).

18 De opleiding en ondersteuning van de Afgaanse veiligheidstroepen is het andere speerpunt.

19 Betrokken Duitse ministeries: Auswärtiges Amt, Bundesministerium der Verteidigung, Bundesministerium für wirtschaftliche Zusammenarbeit und Entwicklung, Bundesministerium des Innern, Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft.

20 *Afghanistan Poppy Survey*, Rapport United Nations Office for Drugs and Crime (UNODC), augustus 2008.

ning en begeleiding van de Afghaanse strijdkrachten zet ISAF *Operational Mentoring and Liaison Teams* (OMLT's) in. Om het belang van een snelle Afghanisering te onderstrepen heeft Duitsland in 2008 besloten het aantal Duitse OMLT's in RC-N uit te breiden tot zeven. Duitsland levert daarmee een groot deel van de vijftien OMLT's die noodzakelijk zijn voor de opleiding en ondersteuning van het in het noorden gestationeerde *209 Afghan National Army (ANA) Corps*. Voorts ondersteunt Duitsland met personeel de opleidingen aan de Afghaanse Militaire Logistieke School in Kabul. Voor de Duitse OMLT's geldt, overigens evenals voor de overige Duitse eenheden, dat zij in beginsel optreden in het gebied van RC-N.

Hoewel de Duitse eenheden zijn geconcentreerd in het noorden van Afghanistan en Duitsland met een klein aandeel is vertegenwoordigd in Kabul, ondersteunt Duitsland de ISAF-missie met enkele eenheden die 'ISAF-breed' inzetbaar zijn. Zes Duitse Tornado-gevechtsvliegtuigen worden ingezet voor fotoverkenningsmissies. Daarnaast dragen Duitse C-160 Transall-transportvliegtuigen zorg voor een groot deel van de ISAF *Intra-Theatre Airlift Support* (ITAS).

FOTO BUNDESWEHR

Duitse militairen laden bouwhout voor de plaatselijke bevolking af in Mazar-e-Sharif

in Kandahar. Het gaat om een Duitse eenheid die momenteel deel uitmaakt van een NAVO Verbindingsbataljon en tijdelijk is ingezet op de ISAF-locatie in Kandahar. Voorts is de Duitse bijdrage niet met de gebruikelijke twaalf, maar met veertien maanden verlengd. Ten slotte is in het verlengingsbesluit, zoals gebruikelijk, een financiële paragraaf opgenomen. De Duitse militaire bijdrage is van oktober 2008 tot en met december 2009 begroot op 688 miljoen euro.

Verhoging personele bovengrens

Het medebeslissingsrecht van de Bondsdag over de deelname van Duitse militairen aan crisisbeheersingsoperaties is bij wet vastgelegd.²¹

ISAF-verlengingsbesluit van de Bondsdag

Wijzigingen op hoofdlijnen in het verlengingsbesluit

In hoofdlijnen blijft de Duitse ISAF-bijdrage met het verlengingsbesluit van 16 oktober 2008 onveranderd. Het Duitse zwaartepunt blijft in Noord-Afghanistan. De Duitse bijdrage is op een aantal punten in overeenstemming gebracht met de realiteit. Zo is de personele bovengrens verhoogd van 3.500 naar 4.500. Nieuw opgenomen in het verlengingsbesluit is de inzet van Duits verbindingspersoneel op de ISAF-locatie

Elk (verlengings)besluit over de deelname aan crisisbeheersingsoperaties bevat ten minste een bepaling over het maximum aantal uit te zenden militairen (de personele bovengrens).²² Vanaf 2002 is als gevolg van de uitbreiding van

21 Gesetz über die Parlamentarische Beteiligung bei der Entscheidung über den Einsatz bewaffneter Streitkräfte im Ausland (Parlamentsbeteiligungsgesetz) van 18 maart 2005, § 1 (2): Der Einsatz bewaffneter deutscher Streitkräfte außerhalb des Geltungsbereichs des Grundgesetzes bedarf der Zustimmung des Bundestages.

22 Parlamentsbeteiligungsgesetz, § 3 (2): Der Antrag der Bundesregierung enthält Angaben insbesondere über den Einsatzauftrag, das Einsatzgebiet, die rechtlichen Grundlagen des Einsatzes, die Höchstzahl der einzusetzenden Soldatinnen und Soldaten, die Fähigkeiten der einzusetzenden Streitkräfte, die geplante Dauer des Einsatzes, die voraussichtlichen Kosten und die Finanzierung.

de taken de ISAF-bovengrens voor de Duitse militairen jaarlijks verhoogd. Afwijking van de personele bovengrens is toegestaan bij rotaties. Tot aan het laatste verlengingsbesluit van oktober 2008 was de bovengrens van het aantal in Afghanistan in te zetten Duitse militairen vastgesteld op 3.500.

Duitsland heeft vorig jaar zijn troepenomvang aanzienlijk vergroot.²³ Deze extra inzet was noodzakelijk vanwege de gaten die andere ISAF-lidstaten veroorzaakten door de verplaatsing van hun troepen uit het noorden van Afghanistan naar andere delen van dat land.²⁴ Een neveneffect daarvan was overigens dat met de verplaatsing van niet-Duitse ISAF-eenheden het multinationale karakter van de ISAF-troepen in RC-N afnam.²⁵ Aangezien er geen landen bereid waren de personele leemtes met ISAF-

stan wordt ingezet. Door de Duitse troepenversterkingen in 2008 naderde de Bundeswehr de vastgestelde personele bovengrens van 3.500. Een aanpassing van de bovengrens leek dan ook onafwendbaar.

In juni 2008 informeerden de ministers van buitenlandse zaken en defensie, Steinmeier (SPD) en Jung de Bondsdag dat zij de bovengrens in oktober 2008 met duizend militairen wilden verruimen tot 4.500. De verhoging van de personele bovengrens tot 4.500 militairen betekende nadrukkelijk niet dat daadwerkelijk duizend extra militairen tot inzet komen. De verhoging was volgens beide ministers noodzakelijk om flexibiliteit te creëren bij het verlenen van steun in RC-N, zoals bijvoorbeeld bij de Afgaanse verkiezingen in 2009. Verder valt te denken aan extra ondersteuning voor de opleiding van de Afgaanse krijgsmacht en om daar waar nodig tijdelijk extra Duitse troepen in te kunnen zetten ter verbetering van de veiligheidssituatie. Overigens geldt ook voor deze extra tijdelijke troepenbijdrage dat de inzet beperkt is tot het gebied van RC-N. Na herschikking en vervanging van troepen van andere ISAF-landen in RC-N zouden van de duizend extra uit te zenden militairen er driehonderd daadwerkelijk worden ingezet. De flexibiliteit zit derhalve in het surplus van zevenhonderd.

De verhoging van de personele bovengrens was volgens Jung te compenseren door verlaging van de personele bovengrens van de Duitse deelname aan OEF. De personele bovengrens van OEF zou worden verlaagd van 1.400 naar achthonderd militairen. Na de bekendmaking van Steinmeier en Jung was er kritiek van de oppositie, vooral van de FDP, over het moment van verhogen van de bovengrens. De verhoging had, aldus de oppositie, veel eerder plaats moeten vinden aangezien de Duitse bijdrage in de zomer van 2008 de bovengrens naderde. Door de extra inzet vanaf 1 juli 2008 van de QRF in RC-N zou het aantal Duitse militairen in Afghanistan oplopen tot aan de bovengrens van 3.500 militairen. Tot aan het verlengingsbesluit van oktober 2008 zou de Bundeswehr worstelen met het probleem die bovengrens niet te overschrijden. De oppositie was bang

Duits militair optreden buiten RC-N en Kabul is slechts in uitzonderlijke gevallen mogelijk

troepen te vullen was de Bondsrepubliek als *lead nation* min of meer genoodzaakt met Duitse troepen in die vacatures te voorzien. Vermeldenswaard is daarbij de overname van de Quick Reaction Force. Eind 2007 gaven de Noren te kennen hun bijdrage aan de QRF in RC-N in de zomer van 2008 te willen beëindigen. Omdat geen enkele andere lidstaten de QRF wilde overnemen heeft de NAVO aan Duitsland gevraagd dit te doen. De minister van Defensie, Jung, heeft dit verzoek gehonoreerd. Duitsland kon als leidende natie eigenlijk ook niet achterblijven in RC-N. De QRF kan gelet op de aard van deze eenheid offensieve operaties uitvoeren. De oppositie heeft de minister vragen gesteld over het karakter van deze eenheid, maar achteraf gezien heeft de Bondsdag het besluit van Jung eenvoudig geaccepteerd. Jung heeft de Bondsdag overigens verzekerd dat ook voor de QRF geldt dat die uitsluitend in Noord-Afghani-

23 Het betreft een toename van ongeveer 500 Duitse militairen.

24 Deense, Noorse en Tsjechische militairen zijn uit RC-N teruggetrokken dan wel naar andere delen van Afghanistan verplaatst.

25 Behalve Duitsland zijn momenteel militairen uit onder meer België, Kroatië, Finland, Hongarije, Litauen, Noorwegen en Zweden in RC-N vertegenwoordigd.

dat het vasthouden aan de bovengrens onnodige bezuinigingen betekende op het personeel, waardoor de veiligheid in het geding zou komen. De discussie rond de personele bovengrens kreeg echter al snel een geheel andere wending toen aanvang juli 2008 berichten in de pers verschenen over de mogelijke bijdrage van NAVO-AWACS aan ISAF.²⁶

Inzet van AWACS

De NAVO vroeg haar lidstaten vorig jaar zomer in te stemmen AWACS van het bondgenootschap in te zetten ter vervanging van de Amerikaanse toestellen. Duitsland draagt met 30 procent aanzienlijk bij aan de personeelssterkte van de NAVO-AWACS. Voor de inzet van NAVO-AWACS is vanwege de Duitse personele deelname goedkeuring vereist van de Bondsdag. Aanvankelijk was de minister van plan de NAVO-AWACS-bijdrage op te nemen in het recent genomen ISAF-verlengingsbesluit. Daarvoor wilde de minister eerst de beslissing van de NAVO-Raad tot inzet van de NAVO-AWACS afwachten. De besluitvorming binnen de NAVO over de AWACS-inzet liet echter op zich wachten. Frankrijk blokkeert tot op heden de goedkeuring van de NAVO-Raad. Tot op het moment van het Duitse verlengingsbesluit had de NAVO-Raad dan ook nog niet het groene licht gegeven om AWACS in te zetten. De AWACS-inzet is daarom niet opgenomen in het recente Duitse ISAF-verlengingsbesluit. Indien de NAVO alsnog besluit AWACS in te zetten, zal de Bondsdag daarvoor een separaat goedkeuringsbesluit nemen. Tijdens het debat in de Bondsdag over het ISAF-verlengingsbesluit heeft de regering bij monde van minister Steinmeier al wel aangegeven voorstander te zijn van de inzet van NAVO-AWACS.

De oppositie heeft kritische vragen gesteld over de inzet van NAVO-AWACS. Winfried Nachtwei, Bondsdagafgevaardigde van de Groenen, vindt dat de inzet verder gaat dan het gebied van RC-N, dat het een vermenging van ISAF en OEF

FOTO BUNDESWEHR

De inwoners van Kabul zijn vertrouwd geraakt met de aanwezigheid van Duitse militairen

is en dat het mogelijk nog vergaande consequenties kan hebben vanwege mogelijke ondersteuning van AWACS aan militaire operaties in Pakistan en Iran. Hij vreest dat Duitsland stap voor stap in een situatie zou kunnen geraken waarvan op dat moment – juni 2008 – de gevolgen nog niet te overzien waren.

Gebied waar optreden mag

Het Bundesbeteiligungsgesetz bepaalt dat de Bondsdag bij zijn (verlengings)besluit over de inzet van Duitse militairen in het buitenland het gebied beschrijft waarbinnen de Duitse militairen mogen opgetreden.²⁷ Dat geldt dus ook voor ISAF. Het optreden van Duitse ISAF-militairen is beperkt tot de noordelijke regio in Afghanistan (RC-N) en Kabul. Inzet buiten RC-N en Kabul is slechts mogelijk als dit absoluut noodzakelijk is voor de taakvervulling van ISAF.²⁸ Onder deze noemer zijn eind vorig jaar tijdelijk Duitse mili-

26 'AWACS-Anfrage sorgt für Nervosität in Berlin' in: *Handelsblatt*, 11 juli 2008 en 'Streit über AWACS-Einsatz in Afghanistan' in: *Die Welt*, 30 juli 2008.
 27 Parlamentsbeteiligungsgesetz, § 3 Antrag; (1) Die Bundesregierung übersendet dem Bundestag den Antrag auf Zustimmung zum Einsatz der Streitkräfte rechtzeitig vor Beginn des Einsatzes. (2) Der Antrag der Bundesregierung enthält Angaben insbesondere über den Einsatzauftrag, das Einsatzgebiet, e.v.
 28 Verlengingsbesluit van de Bondsdag, nummer 16/10473: Deutsche Streitkräfte werden in den ISAF-Regionen Kabul und Nord eingesetzt. Darüber hinaus können sie in anderen Regionen für zeitlich und im Umfang begrenzte Maßnahmen eingesetzt werden, sofern diese Maßnahmen zur Erfüllung des ISAF-Gesamtauftrages unabweisbar sind.

tairen ingezet in de provincie Badghis in RC-W, in een gebied dat grenst aan RC-N. Deze ondersteuning diende om het gebied te zuiveren van OMF. Duits militair optreden buiten RC-N en Kabul vereist ministeriële goedkeuring.

Dat Duitsland zich richt op de noordelijke regio heeft een zuiver historische oorzaak. Zodra er sprake van was het ISAF-operatiegebied Kabul uit te breiden over de rest van het land, aan te vangen in het noorden, heeft Duitsland voor de uitbreiding in RC-N troepen ter beschikking gesteld. Sinds 2003 heeft Duitsland behoorlijk geïnvesteerd in de noordelijke regio en is daar niet alleen militair, maar ook civiel aanwezig. De Duitsers zijn inmiddels in Noord-Afghanistan vertrouwd met de omgeving en bij de bevolking. Omgekeerd geldt dat natuurlijk ook voor de Afghanen. In de ogen van de Duitsers is het dan ook vanzelfsprekend dat zij hun werkzaamheden in het noorden van Afghanistan voortzetten. Vanuit dat gezichtspunt is het dan ook te verklaren dat de Duitse politiek de Duitse aanwezigheid in het noorden niet wil verplaatsen naar een andere regio. Dit staat dus los van de discussie over de lastenverdeling gemeten naar hogere veiligheidsrisico's tussen de landen die meedoen aan ISAF. Ook in het nieuwe ISAF-verlengingsbesluit maakt de Bondsdag wederom duidelijk dat de Duitse militaire presentie geconcentreerd blijft in het noorden van Afghanistan.

De NAVO, maar ook de VS en Groot-Brittannië, hebben Duitsland met regelmaat verzocht zich meer te engageren in het zuiden en oosten van Afghanistan. Secretaris-Generaal van de NAVO Jaap de Hoop Scheffer vroeg op 13 september 2007 tijdens zijn bezoek aan Duitsland aan Merkel of Duitsland bereid was troepen in te zetten in het zuiden van Afghanistan. Duitsland wees deze verzoeken resoluut van de hand. Duitsland stond en staat op het standpunt dat het als derde grote troepenleverancier uitstekend werk verricht in het noorden van Afghanistan. Gesteund door de Bondsdag heeft de regering

te kennen gegeven deze bijdrage voor langere duur voort te willen zetten. Bondskanselier Merkel benadrukte dat je eenvoudigweg niet zomaar militairen uit het civiel-militair verband kunt halen en verplaatsen naar het zuiden. In het noorden hebben Duitse militairen opbouwwerkzaamheden verricht, contacten gelegd en vertrouwen gewekt. Dat laat je niet zomaar los, aldus Merkel.²⁹ Het verzoek van De Hoop Scheffer zette kwaad bloed bij de leden van de Bondsdag. Vooral de FDP vond dat De Hoop Scheffer zich met dit verzoek teveel als marionet van de Verenigde Staten en Canada gedroeg.

Geldigheidsduur Duits verlengingsbesluit

De goedkeuring van de Bondsdag voor deelname van Duitse militairen aan een missie is in tijd begrensd en geldt in de meeste gevallen voor de duur van een jaar. Dit betekent dat de Bondsdag jaarlijks beziet of militaire missies waaraan Duitse militairen deelnemen worden voortgezet. Dit geldt niet alleen voor de Duitse bijdrage aan ISAF, maar bijvoorbeeld ook voor OEF. Het ISAF-verlengingsbesluit waarmee de Bondsdag op 16 oktober instemde wijkt af van de gebruikelijke verlengingsduur van twaalf maanden en heeft een geldigheidsduur van veertien maanden. Daar zijn twee redenen voor. In het najaar van 2009 vinden in Duitsland Bondsdagverkiezingen plaats. Om de nieuw gekozen regering meer voorbereidings-tijd te gunnen bij de besluitvorming rond het volgende verlengingsbesluit is ervoor gekozen de geldigheidsduur te verlengen tot december 2009. Tevens heeft de regering daarmee verhinderd dat de Duitse bijdrage aan ISAF dit jaar één van de verkiezingsthema's wordt.

Beëindiging Duitse OEF-bijdrage in Afghanistan

Naast de verlenging van de Duitse ISAF-bijdrage beslist de Bondsdag jaarlijks over de verlenging van de Duitse deelname aan OEF. De Bondsdag heeft op 13 november 2008 de Duitse deelname aan OEF met dertien maanden verlengd.³⁰ Nieuw in het verlengingsbesluit is de beëindiging van de Duitse OEF-bijdrage in Afghanistan. Duitsland concentreert zich op de maritieme OEF-bijdrage in de zeeën rond het Arabisch schiereiland. Ter compensatie van de verhoging van het plafond voor ISAF verlaagde Duitsland

²⁹ 'Bundeswehr nach Süd-Afghanistan' in: *Die Welt*, 14 september 2007.

³⁰ Stemverhouding Bondsdag: 566 uitgebrachte stemmen; 428 vóór, 130 tegen en acht onthoudingen.

de bovengrens voor OEF van 1.400 naar 800. De reductie bij OEF lijkt overigens minder ingrijpend aangezien Duitsland momenteel met ongeveer 250 militairen bijdraagt aan OEF.³¹

Tot aan 2005 zijn Duitse militairen van het *Kommando Spezialkräfte* (KSK) onder OEF-vlag ingezet in Afghanistan. Met het nieuwe verlengingsbelsuit is die bijdrage beëindigd. Dit neemt overigens niet weg dat het KSK niet meer inzetbaar is in Afghanistan. Een inzet van KSK blijft mogelijk in het kader van ISAF, maar dan uitsluitend in RC-N of Kabul. De OEF-bijdrage in Afghanistan is in Duitsland erg omstrede. De Bondsdag is van oordeel dat de Afghaan geen onderscheid kent tussen een OEF- en een ISAF-militair, en dat terwijl beide operaties in de kern sterk van elkaar verschillen. Het lijkt erop, aldus veel Bondsdagleden, dat beide missies steeds meer met elkaar versmelten (*OEFisierung der NATO-geführten ISAF-Operationen*). In die zin had de Bondsdag er geen moeite mee in te stemmen met de beëindiging van de Duitse OEF-bijdrage in Afghanistan.

Slot

Waar Duitsland zich vlak na de hereniging onthield van iedere vorm van het toepassen van militair geweld (*Nie wieder krieg*), is dit pacifistische standpunt in de loop van de jaren negentig verlaten en werd de toepassing van militair geweld in sommige gevallen juist noodzakelijk geacht (*Nie wieder Auschwitz*). Hierbij heeft ook de druk van bondgenoten op Duitsland een belangrijke rol gespeeld om meer verantwoordelijkheid te nemen en daarbij een passend militair aandeel te leveren. De terugkeer van militair geweld op het Europese continent, zo was de redenering, vroeg om een gepast militair antwoord. Andere landen accepteerden niet dat Duitsland een uitzonderingspositie opeiste. Ook het binnenlandse debat over de positie van Duitsland in het internationale systeem werd heviger. Anno 2009 is de Bundeswehr dan ook *eine Armee im Einsatz*.

De Duitse regering heeft met het recente verlengingsbesluit wederom kenbaar gemaakt dat de Bondsrepubliek zich zowel militair als civiel

concentreert op de wederopbouw in het noorden van Afghanistan. Duitsland investeert in het noorden. Daar zijn de Afghanen na jarenlange Duitse aanwezigheid vertrouwd geraakt aan onze oosterburen. In incidentele gevallen kunnen Duitse militairen buiten het gebied van RC-N en Kabul worden ingezet, na ministeriële goedkeuring, voor zover dit optreden in tijd en omvang begrensd is en noodzakelijk voor het welslagen van de gehele ISAF-operatie (*unabweisbar*).

Op de dag van het ISAF-verlengingsbesluit van de Bondsdag beheerste de kredietcrisis het nieuws. Van een breed maatschappelijk debat over de verlengde bijdrage in Afghanistan is in Duitsland geen sprake geweest. De media heeft geen noemenswaardige aandacht geschonken aan het verlengingsbesluit. Behoudens de verwachte protesten van de socialistische *Linke* stemde de Bondsdag in overgrote meerderheid met de verlenging in. Het volgende ISAF-verlengingsbesluit wordt eind 2009 genomen door een nieuw gekozen Bondsdag. Het is afwachten of de nieuwe Duitse volksvertegenwoordiging bereid is de huidige Afghanistan-politiek, ingezet in 2002, voort te zetten. ■

31 De Duitse OEF deelname bestaat momenteel uit een fregat.

Zeeroverij: schending van de vrije zee

Zeerovers hebben in de Hoorn van Afrika de vrije hand door gebrek aan overheidsgezag in Somalië. De VN reageerde hierop met drie resoluties, maar dat maakte weinig indruk op de piraten. Ook de Europese Unie raakte betrokken en formuleerde voor het eerst in haar geschiedenis een maritieme missie. Sinds begin 2009 is dit verband actief. Zeeroverij valt niet uit te roeien, maar rederijen en overheden kunnen het aantal gevallen van zeeroverij wel verminderen. Nederland kan hierbij een belangrijke rol spelen.

H.A. L'Honoré Naber en KLTZ mr. N.A. Woudstra*

Gebrek aan overheidsgezag in Somalië geeft zeerovers vrij spel bij de Hoorn van Afrika. Overvallen op schepen nemen steeds grotere proporties aan. Niet alleen neemt het aantal gevallen van zeeroverij al jaren toe, ook de middelen die moderne zeerovers inzetten worden zwaarder. Met hun snelle vaartuigen en *rocket propelled grenades* nemen ze steeds verder uit de kust schepen in gijzeling.

Een reactie van de Verenigde Naties kon niet uitblijven. Met vier resoluties ter bestrijding van zeeroverij en ter bescherming van de transporten van het *World Food Program* heeft de Veiligheidsraad getracht het tij te keren.¹ De resoluties hebben echter nauwelijks een afschrikkende werking gehad op

zeerovers. Een nieuwe ontwikkeling is de betrokkenheid van de Europese Unie. Voor het eerst in haar geschiedenis heeft ze een maritieme missie in het leven geroepen. Vanaf december 2008 patrouilleert *EUNAVFOR Atalanta* in het gebied.² Het is overigens de vraag of de komst van deze taakgroep, bestaande uit een zestal schepen en enkele patrouillevliegtuigen, de zeerovers zal ontmoedigen.

Uitroeien van zeeroverij is niet mogelijk, maar een breed spectrum aan maatregelen, zowel van overheden als van de reders, zal het aantal gevallen van zeeroverij kunnen beperken. In dit artikel plaatsen we het probleem rond de Golf van Aden in mondiaal perspectief door stil te staan bij de verschillende verschijningsvormen van zeeroverij in de wereld. We beschouwen de juridische aspecten ervan en staan stil bij wat overheden en reders kunnen doen om zeeroverij te beperken. Nederland kan een belangrijke rol spelen in de aanpak van deze criminaliteit. Vanuit die invalshoek geven we ten slotte een aantal oplossingsgerichte aanbevelingen.

* L'Honoré Naber was van 1986 tot 2006 werkzaam op de Marinestaf in Den Haag. Sinds 2006 heeft hij een eigen adviesbureau, Safer Seas Consultancy, dat zich bezighoudt met oplossingen voor zeeroverij. Woudstra was van 2005 tot 2008 eerste officier bij het Koninklijk Instituut voor de Marine. Thans bereidt hij zich als promovendus voor op de functie van UHD maritieme operaties bij de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA in Breda.

1 VN-Veiligheidsraadresoluties 1814 (2008), 1816 (2008), 1838 (2008) en 1851 (2008).

2 *Council Joint Action 2008/851/CFSP adopted on November, 10th, 2008 on a European Union military operation to contribute to the deterrence, prevention and repression of acts of piracy and armed robbery off the Somali coast.*

De 'failed state' als kern van het probleem

De non-gouvernementele organisatie *The Fund for Peace* stelt jaarlijks de *failed states index* samen.³ Deze index is gebaseerd op twaalf criteria die een maat vormen voor het falen van een staat.⁴ Somalië neemt in 2008 van 177 staten de weinig eervolle *eerste* plaats in op de index. Het ontbreken van repressie en overheidsgezag sinds 1991 is de belangrijkste oorzaak van de ongebreidelde zeeroverij vanaf de 3.000 kilometer lange kust. Structurele bestrijding van het fenomeen zou dan ook moeten plaatsvinden in Somalië zelf. Het land beschikt echter niet over een functionerend militair, politieel en justitieel apparaat voor afschrikking en vervolging.

FOTO US NAVY, M. JUNGE

Een gekaapte chemicaliëntanker bij de Golf van Aden

Er zijn aanwijzingen dat het geld dat met zeeroverij wordt binnengehaald gedeeltelijk dient voor de financiering van islamistische strijdgroepen als Al Shabaab, zodat zeeroverij

een vicieuze cirkel voedt van falend bestuur en extremisme.⁵

De Somalische regering, die vrijwel geheel verdreven is, kan de problemen niet zelf oplossen. En de internationale gemeenschap blijkt eveneens machteloos te staan tegenover de anarchie in Somalië. Zolang deze situatie aan land blijft bestaan zal de zeeroverij niet aan de basis kunnen worden bestreden. De middelen die de VN, regionale organisaties, individuele staten en reders op zee kunnen inzetten, blijven daarmee symptoombestrijding van problemen op het Somalische vasteland. Dit is overigens geen argument om er op zee niets tegen te doen. Ook maatregelen buitengaats kunnen de stijgende trend ombuigen.

Werkwijze van zeerovers

Zeeroverij komt op diverse plaatsen in de wereld voor. Er zijn verschillende oorzaken voor te vinden. Armoede is de meest voor de hand liggende. Maar vaak ook is zeeroverij gegroeid in de cultuur van een landstreek, waar het van generatie op generatie is bedreven, zonder dat er een criminele betekenis aan werd gegeven. Zeeroverij kan ook voortkomen uit georganiseerde misdaad. In de Zuid-Chinese zee bestaat een uiterst georganiseerde vorm van zeeroverij, die het karakter heeft van een maffiaorganisatie.

Ten slotte kennen we het fenomeen kaping met losgeld. Roof is dan meestal niet de hoofdzaak, hoewel men bruikbare of waardevolle zaken wel als bijvangst beschouwt. Het schip met de lading en de bemanningsleden vormen een handelswaarde, waarvoor een fors bedrag moet worden betaald. Hierna lichten we de vier verschillende vormen met hun *modus operandi* toe.⁶

3 <http://www.fundforpeace.org/>

4 De meest relevante criteria voor Somalië zijn: *Criminalization and/or Delegitimization of the State, Progressive Deterioration of Public Services en Suspension or Arbitrary Application of the Rule of Law and Widespread Violation of Human Rights*.

5 Roger Middleton, *Piracy in Somalia*, Chatham House Briefing paper, October 2008.

6 Bronnen: International Maritime Bureau: *Piracy and Armed Robbery*, Munich Re, *Piracy – Threat at Sea*, page 14.

'Low Level Armed Robbery'

Dit zijn in de eerste plaats de 'kleine criminelen' die uit zijn op een snelle buit. De rovers zijn meestal afkomstig uit lokale vissersgemeenschappen of lokale criminele groeperingen. Overvallen plegen ze doorgaans in het donker en met kleine snelle bootjes, waarin acht tot tien man zitten. Ze zijn bewapend met eenvoudige wapens: messen, machetes, kleine vuurwapens of jachtgeweren.

Hun aandacht is vooral gevestigd op geld en kleine zaken van waarde die snel verkoopbaar zijn. Ze naderen het doelschip van achteren, zodat ze minder snel worden opgemerkt. Zowel een schip ten anker als een varend schip kan het doelwit vormen. Hun werkwijze is als volgt. Er wordt een lijn met haak over de reling gegooid en een eerste vijftal mannen klimt razendsnel aan boord. Deze zorgen ervoor dat een snelle aftocht verzekerd is. Daarna volgen meer rovers. Ze proberen zo snel mogelijk de scheepsbemanning in bedwang te krijgen door hen vast te binden of op te sluiten. Als de bemanning tegenstand biedt, worden de criminelen agressief. Vaak maken ze dan het schip onklaar, wat een gevaar kan opleveren voor de scheepvaart in de nabije omgeving.

'Medium Level Armed Assault and Robbery'

De lieden uit deze categorie zijn meestal lokale zeelui of vissers. Ze handelen volgens een bepaalde organisatiestructuur en hun leiders komen veelal uit het criminele circuit. Soms worden onschuldige vissers gedwongen mee te werken. Vaak hebben de rovers zich gehuld in paramilitaire kledij. Er zijn gevallen bekend van speciaal omgebouwde kleinere schepen (bijvoorbeeld vistrawlers), die worden gebruikt als moederschip voor de kleine snelle bootjes, waarmee het doelwit wordt overvallen. De kleine bootjes zijn bemand met vijf tot tien man. Zij gebruiken zwaardere wapens (soms tot raketwerpers toe) dan de lieden uit de vorige categorie.

Naast de zeerovers zelf zijn hun schepen vaak vast bewapend. Deze categorie zeerovers

FOTO US NAVY, J.R. ZALASKY

Met deze bootjes, voorzien van krachtige buitenboordmotoren, komen de kapers in de Golf van Aden tot wel 450 zeemijl uit de kust

opereert op volle zee rond de klok. Alles van waarde dat ze aan boord kunnen vinden en kunnen meenemen vormt hun doel: bezittingen van de bemanning, scheepsuitrusting, voorraden en zelfs lading. Ze omringen het doelschip met kleine bootjes en zoeken een zwakke plek om aan boord te komen, zo snel mogelijk gijzelaars te maken (bij voorkeur de kapitein) en daarna hun slag te slaan. Hun optreden is tamelijk agressief te noemen.

'Major Criminal Hijack'

Deze vorm van zeeroverij kenmerkt zich door uitstekende planning, organisatie en middelen. Deze criminelen zijn zeer goed op de hoogte van de ladingmarkt. Dit is een vorm van strak georganiseerde misdaad, met een uitstekend eigen internationaal inlichtingen-circuit. Vaak wordt verband gelegd met militaire organisaties, maar dit is nog nooit aangetoond.

De werkwijze van deze criminelen is uitermate gewelddadig; ze deïnen nergens voor terug. Ze maken gebruik van grotere schepen, die er vaak militair uitzien. Vaak veroorzaakt dat verwarring onder de koopvaardijbemanning: zijn het autoriteiten of niet? De wapens waarvan deze kapers zich bedienen, zijn modern en afgestemd op het doel. Ze gebruiken zelfs zware vuurwapens. Deze criminelen zijn gericht op het maken van grote winst. Ze opereren zowel op volle zee als in de kustwateren.

Schepen die het doelwit worden, worden aangevallen door een grote groep goed bewapende lieden, die op militaire wijze opereren.

Zodra het schip is gekaapt, wordt het naar een plaats gebracht waar de lading in alle rust kan worden gelost. Vervolgens krijgt het schip een andere kleur, naam en registratie, en neemt soms maanden later weer deel aan het vervoer van goederen.

De oorspronkelijke scheepsbemanning wordt in veel gevallen in volle zee, geheel ontdaan van alles wat maar enige waarde heeft, op een vlotje of in een bootje gezet. Soms wordt de gehele bemanning overboord gegooid of vermoord. Deze vorm van zeeroverij is de laatste jaren flink afgenomen. Meldingen komen slechts nog incidenteel binnen.

'Hijack and Ransom'

Rond de Hoorn van Afrika en in Straat Malakka komt ten slotte een vorm van zeeroverij voor waarbij de bemanning van een schip wordt gegijzeld en er per hoofd een

FOTO VN-RYAN BROWN

Eftimios Mitropoulos, secretaris-generaal van de International Maritime Organization, spreekt de VN-Veiligheidsraad toe

grote som losgeld wordt geëist. Met name in Somalië hebben de lokale krijgsheren geld nodig voor hun strijd. Passerende koopvaardij-schepen en vissersschepen vormen hun voornaamste doel. Ze worden door een groep bootjes overvallen, waarin vijf tot tien man zitten. Omdat de bootjes vanaf een moederschip (meestal zijn dat gekaapte vistrawlers) opereren, kunnen ze zich heel ver op zee begeven. Soms tot wel 400 mijl uit de kust.

De kapers maken gebruik van moderne en zwaardere wapens, tot *rocket propelled grenades* toe. Zodra de scheepsbemanning is gevangengenomen wordt het schip naar een schuil-

plaats gebracht, vlak onder de kust, en zoeken de kapers contact met de reder. Dat gaat vaak via buitgemaakte communicatie-apparatuur. En dan begint een weken-, soms maandenlange onderhandelingsfase.

Vooraf rond de Hoorn van Afrika komt deze vorm van kaping momenteel wekelijks voor. Er worden enorme bedragen aan losgeld gevraagd voor het schip, de bemanning en de lading. De opvarenden zijn 'handelswaar'. Daar gaat men voorzichtig mee om. Over het algemeen worden bemanningsleden dan ook relatief goed behandeld.

Juridische aspecten van zeeroverij

Het Zeerechtverdrag is de internationaal-juridische basis voor de bestrijding van zeeroverij in volle zee.⁷ In de definitie van het verdrag is zeeroverij beperkt tot *outside the jurisdiction of any state*. En dat terwijl de meeste zeeroverij in de wereld voorkomt binnen de rechtsmacht van kuststaten. Met VN-resolutie 992 heeft men geprobeerd deze lacune op te vullen door het begrip *armed robbery*, dat roof binnen de territoriale wateren definieert. Door samenvoeging van artikel 101 van UNCLOS III en resolutie 992 ontstond een gekunstelde definitie van *piracy and armed robbery*, die het fenomeen zowel buiten als binnen de rechtsmacht van een kuststaat benoemt.

Tot op heden is men er niet in geslaagd deze definitie te stroomlijnen. In het geval van de Somalische zeerovers is dit echter nauwelijks relevant, aangezien zij inmiddels schepen op grote afstand van de kust aanvallen. Zo werd als één van de vele schepen de Saoedische supertanker Sirius Star in november 2008 gekaapt op 450 zeemijl (830 kilometer) uit de Keniaanse kust. Omdat zeerovers hun tactiek veranderen en steeds verder uit de kust opereren biedt resolutie 1816, die – met instemming van de Somalische regering – ook de mogelijkheid geeft om binnen de territoriale wateren op te treden, weinig soelaas.

7 United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 (UNCLOS III), art. 100-107 en 109.

Ieder oorlogsschip heeft het recht om op te treden tegen zeerovers. Het is onder het huidige zeerecht één van de weinige gronden om een schip van andere nationaliteit in volle zee aan te houden. Hoewel het Zee-rechtverdrag voldoende basis biedt voor aanhouding, spelen er toch lastige juridische problemen. Niet elk land heeft namelijk voorzieningen getroffen in de nationale wetgeving voor de vervolging van zeerovers.

De Deense overheid bijvoorbeeld, kon daarvoor niet tot vervolging overgaan en moest gevangen genomen zeerovers vrijlaten. Het Verenigd Koninkrijk heeft acht zeerovers voor berechting overgedragen aan Nigeria. Frankrijk heeft wel voorzieningen getroffen en een aantal zeerovers wacht op berechting in een Franse cel. Een internationaal strafhof voor zeeroverij zou uitkomst kunnen bieden voor éénduidige jurisdictie.

Oorlogsschepen mogen geweld gebruiken tegen zeerovers uit zelfverdediging en wanneer de *Rules Of Engagement* dat toelaten. Dit heeft vooral zin als de zeerovers nog niet hebben toegeslagen. Zodra ze gijzelaars hebben gemaakt geldt de afweging tussen geweldgebruik of betaling van losgeld. Tot dusver hebben reders steeds voor het laatste gekozen.

Met diverse middelen moet dus worden voorkomen dat zeerovers schepen overmeesteren. Oorlogsschepen kunnen preventief optreden en zo een kaping voorkomen. Optreden bij al gekaapte schepen brengt grote risico's met zich mee. Represailles van de zeerovers kunnen dan een onaanvaardbare escalerende werking hebben, zoals de dood van opvarenden, het verlies van de gekaapte schepen met hun lading, en milieurampen.

Wat kunnen overheden doen?

Overheden hebben enkele successen behaald bij het optreden tegen zeerovers. Hun oor-

Kapers op de bak van het handelsschip de Faina. Bij de Somalische kust verlaten piraten het handelsschip de Faina (oktober 2008). De lading van het schip bestond uit Oekraïense tanks en militair materieel

logsschepen hebben enkele gijzelnemingen voorkomen. De Fransen hebben zes piraten gearresteerd bij een *raid* op Somalisch grondgebied. Later hebben zij nog eens zeven piraten gearresteerd bij een tweede raid. De Britten hebben drie piraten gedood bij een aanhouding door *HMS Cumberland*. Dit gebeurde op grond van zelfverdediging.

Het Indiase schip *INS Tabar* heeft tweemaal kapers die koopvaardischepen aanvielen, kunnen verjagen. De Deense *Absalon* arresteerde kapers, maar moest deze weer laten gaan, omdat de buurlanden hen niet wilden berechten.

Onder het huidige internationale recht kunnen oorlogsschepen verdachte schepen aanhouden, piraten arresteren en de middelen waarover zij beschikken in beslag nemen.⁸ Dankzij resoluties 1816 en 1851 kan dat zelfs in de territoriale wateren van Somalië, en kan de achtervolging ook aan land worden voortgezet. Een zwak punt blijft het feit dat de bewijslast bij het oorlogsschip ligt. Resolutie 1838 doet een oproep aan staten om oorlogsschepen en vliegtuigen te leveren, maar biedt geen juridische ruimte voor harder optreden.

De situatie dreigt nu echter zodanig te escaleren dat er een nieuwe resolutie nodig is om zeeroverij minder aantrekkelijk te maken. Om adequaat te kunnen optreden hebben oorlogsschepen een ruimer mandaat nodig, ruimer dan *the right of visit*.⁹ Dit moet zich

⁸ UNCLOS III, art. 105.

⁹ UNCLOS III, art. 110.

vervolgens vertalen in *Rules Of Engagement*, gedelegeerd aan de taakgroepcommandant of de commandant van het oorlogsschip. Afschrikking is hier nauw aan gelieerd. Als zeerovers weten dat oorlogsschepen geweld tegen hen mogen gebruiken, zullen zij zich door hun aanwezigheid laten afschrikken.

Naast ruimere juridische manoeuvreerruimte is het de vraag welke actie de VN moet ondernemen om zeerovers aan te pakken. Dit zou kunnen door blokkades in te stellen tegen piratennesten als Eyl en Hobyo in het noordelijke Puntland. Hierbij voorkómen oorlogsschepen zo veel mogelijk dat zeerovers de haven verlaten. Een blokkade heeft alleen effect tegen uitgaand verkeer en niet tegen al gekaapte schepen die op de rede ten anker gaan. In de praktijk ontstaat bij een al gekaapt schip een onderhandelingssituatie tussen zeerovers en de eigenaren, waar de marines buiten blijven.

Een andere mogelijkheid is de instelling van *exclusion zones*, waar omkering van de bewijslast geldt. Niet het oorlogsschip moet dan aantonen dat het om een piratenschip gaat middels visitatie, maar een verdacht schip moet het initiatief nemen door onmiddellijke overgave. In de praktijk zou dit betekenen dat het niet meteen opvolgen van instructies van het oorlogsschip leidt tot maatregelen, zoals schot voor de boeg of, indien nodig, *disabling fire*, waarbij (beperkte) schade kan worden aangericht.

Geweldsuitoefening dient uiteraard wel altijd proportioneel te zijn. Deze werkwijze heeft het voordeel dat het oorlogsschip niet eerst een *boarding team* hoeft te sturen, met alle tijdverlies en risico's van dien. Bovendien kan de commandant snel handelen, zodat piraten niet alsnog vanaf een moederschip met speedboten kunnen ontsnappen.

Vormen van konvooibegeleiding behoren eveneens tot de mogelijkheden, maar dat is ingewikkeld en duur. Alleen al door de Golf van Aden passeren zo'n 28.000 schepen per jaar die begeleiding nodig zouden hebben.

Dit geldt ook voor de verkeersstroom vanaf Kaap Gardafui naar het zuiden, die inmiddels ook gevaar loopt.

De capaciteit aan sensoren van oorlogsschepen en patrouillevliegtuigen biedt uitstekende mogelijkheden voor het opbouwen van een *recognized maritime picture*, waarbij alle vaartuigen in een gebied zoveel mogelijk zijn gedetecteerd, geclassificeerd of zelfs geïdentificeerd. Dat kan worden gebruikt voor waarschuwingen aan de civiele scheepvaart. Maar het enorme zeegebied dat coalitiegenoten surveilleren beslaat ongeveer 2,5 miljoen vierkante mijl, wat overeenkomt met de oppervlakte van de Middellandse Zee en de Rode Zee bij elkaar. Dit betekent dat oorlogsschepen niet altijd ter plekke kunnen zijn om op te treden. Daardoor zullen reders ook zelf maatregelen moeten treffen om een aanval te voorkómen.

Aanpak door reders

Marineschepen zullen koopvaardijsschepen nooit honderd procent bescherming kunnen bieden. Ondanks de huidige macht aan marineschepen in de Golf van Aden, die allemaal een bijdrage proberen te leveren aan de veiligheid van de koopvaardij, zien kapers tóch kans om koopvaardijsschepen te kapen. Tot onder de Yemenitische kust toe.

De kapers schrikken daarbij ook niet terug voor de afmetingen van een schip. Vice-admiraal B. Gortney, commandant van de Amerikaanse 5th Fleet, zei voor de media dat de coalitie niet de middelen heeft om een 24-uurs bescherming te bieden aan een groot aantal koopvaardijsschepen in de regio.¹⁰ De internationale *Shipping Industry* moet de verantwoordelijkheid oppakken door zelf ook maatregelen te treffen.

Bewapende beveiligers?

Jammer dat hij eraan toevoegde dat rederijen wellicht moesten overwegen om *security teams*

10 Nieuwsbulletin Commander Combined Maritime Forces, 27 september 2008; www.nrc.nl, 29 september 2008.

in te huren. Een paar dagen daarvoor kwam de Filippijnse zeeliedenbond *United Filipino Seafarers* al met een opmerkelijk voorstel om Filippijnse zeelieden uit te rusten met *high powered guns*.¹¹ Dat werd gezegd naar aanleiding van de vele Filippijnen die op schepen van verschillende nationaliteit varen en slachtoffer worden van kapingen. Momenteel zitten er tachtig Filippijnen in gijzeling. Zowel de *International Maritime Organization* (IMO – bij monde van secretaris-generaal E. Mitropoulos) als het *International Maritime Bureau* (IMB) raden bewapening van bemanning op koopvaardij-schepen alsmede het inhuren van bewapende beveiligers echter ten sterkste af.¹²

Ook de Nederlandse overheid is van mening dat vuurwapengeweld nadrukkelijk voorbehouden moet zijn aan militaire organisaties.¹³ Het gevaar van escalatie is bijzonder groot. Ongeoefende burgers of burgerorganisaties zouden daarbij in grote problemen kunnen raken omdat de kapers in de meeste gevallen over zwaardere wapens beschikken. Bovendien is er grote kans op een verkeerde inschatting of misleiding, hetgeen kan leiden tot diplomatieke incidenten. Men vuurt bijvoorbeeld op een vermeend piratenbootje, dat dan ineens onschuldige vissers aan boord blijkt te hebben.

Zelfs marineschepen kan dit laatste overkomen. Het Indiase fregat *INS Tabar*, dat begin november 2008 met succes kapers wist te verjagen van de Saoedische tanker *NCC Tihama*, en dat later de Indiase bulkcarrier *Jag Arnav* wist te ontzetten, kwam op 19 november in contact met een vermeend moederschip. Toen het vissersbootje werd gesommeerd om te stoppen voor een onder-

zoek, opende het vuur op het Indiase fregat, aldus een verklaring van de Indiase marine.¹⁴ Een week later zou blijken dat het helemaal geen piratenbootje was geweest, maar een onschuldige Thaise visserman.¹⁵ Dit schip zou echter zijn gekaapt toen het op weg was van Yemen naar Oman. Onduidelijk is nog of er inderdaad op de Indiër is gevuurd.

Een alternatieve oplossing...

Wat kan de koopvaardij dan wél doen om zich te beschermen tegen zeeroverij? Het Nederlandse team van de *Volvo Ocean Race*, dat in november 2008 van Kaapstad naar Cochin zeilde, had een alternatieve oplossing:

*De Somalische piraten willen meeprofiteren van onze rijkdom. We hebben kerstpakketten voor ze ingepakt met 100 dollar, een camera en sigaretten. Die gooien we overboord, als we dreigen te worden overvallen.*¹⁶

Of een dergelijke oplossing heeft gewerkt, zullen we nooit weten. Zeker is wel dat marineschepen de zeilschepen nauwlettend in de gaten hebben gehouden.

Na de golf van zeeroverij in Straat Malakka tussen 2002 en 2005 hebben de Nederlandse rederijen weinig nagedacht over maatregelen tegen zeeroverij, ondanks waarschuwingen van onderzoeksinstituten en veiligheids-experts. Een symposium over mogelijke oplossingen, dat TNO met de reders heeft georganiseerd, had geen enkel gevolg. Twee jaar later werd een dergelijk symposium georganiseerd door de toeleveranciers van de maritieme industrie. Er waren nauwelijks rederijen aanwezig.

Zelfs toen de Koninklijke Marine reders een aanbod deed om een *security* cursus op te zetten voor de scheepsleiding van koopvaardij-schepen, was er geen belangstelling voor. 'Te duur', was steeds het argument. De onveiligheid in Straat Malakka nam af, maar daarvoor in de plaats ontstond de huidige situatie in de Golf van Aden en het westelijk deel van de Indische Oceaan. Inmiddels neemt de

11 Philippine GMA News, 19 sept. 2008; Shiptalk 20 september 2008.

12 Ook in IMO-circulaire 623 'Guidance to shipowners, operators and shipmasters on preventing piracy against ships' wordt in artikel 45 en 46 het gebruik van vuurwapens nadrukkelijk afgeraden.

13 Tweede Kamerstuk 125568, dossiernummer 30490, volgnummer 10, document id: 199009.

14 BBC- nieuws 19 november.

15 *NRC Next*, 26 november 2008.

16 NU-NL 14 november 2008

onveiligheid ook aanzienlijk toe in de zeegebieden rond Nigeria.

Zeeroverij zal nooit helemaal verdwijnen. Neemt ergens in de wereld de dreiging af, dan laait het ergens anders wel weer op. We kunnen dat zien in de rapportages over zeeroverij van de IMO door de jaren heen. Veiligheidsdeskundigen waarschuwdend dat de tijd van relatieve rust tussen Straat Malakka en de Golf van Aden benut moest worden om een veiligheidspakket voor de koopvaardij te ontwikkelen en uit te werken. Veel reders echter, die menen dat er al zo veel veiligheidszaken op hen af komen¹⁷, vinden dat de veiligheid van scheepvaartroutes een eerste verantwoordelijkheid is van de regering: de Koninklijke Marine is er om hen te beschermen.

Weinig initiatieven

De Nederlandse overheid is hier echter heel duidelijk over: de eerste maatregelen om schip, bemanning en lading tegen zeeroverij te beschermen moeten worden genomen door de rederijen zelf. Pas als ze het zelf niet meer kunnen, kan de overheid worden gevraagd om bijstand. Daartoe heeft de overheid intussen een leidraad ontwikkeld voor intern interdepartementaal gebruik: het *Draaiboek Piraterij*.¹⁸ Maar tot op de dag van vandaag zijn de reders er zó van overtuigd dat de Nederlandse overheid zich moet inspannen om hun schepen bescherming te bieden, dat ze nog niet hebben bijgedragen met constructieve ideeën over duurzame en effectieve maatregelen.

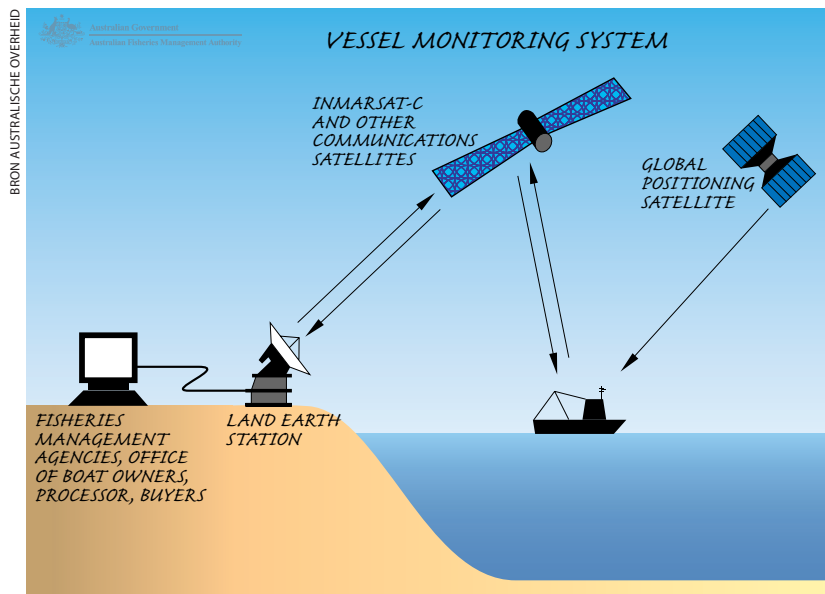
Gevolg: er is nog steeds geen oplossing. En als er geen behoeftesteller is, heeft de industrie ook niet zo veel zin om iets te ontwikkelen. Een vicieuze cirkel dus. Een handjevol veiligheidsexperts in ons land echter is er wél van overtuigd dat zeeroverij steeds weer ergens in de wereld zal opduiken en dat slimme maatregelen een goed begin kunnen zijn van bescherming.

Pakket aan maatregelen

Eén maatregel tegen zeeroverij zal niet bestaan. We moeten denken aan een samen-

stel van slimme en duurzame maatregelen die gezamenlijk bescherming kunnen bieden. Rederijen zouden vervolgens een keuze moeten kunnen maken uit een pakket dat hen wordt geboden.

De maatregelen in dat pakket moeten aan drie voorwaarden voldoen: toelaatbaar, werkbaar en betaalbaar. De keuze die de reder maakt zal afhankelijk zijn van bijvoorbeeld het type schip en het vaargebied. Bij 'een pakket' moet men in de eerste plaats denken aan een combinatie van een *security doctrine* aan boord en een *security policy* op het rederijkantoor.

Schematische afbeelding van het 'Vessel Monitoring System' voor vissersschepen. Op deze wijze kunnen in de toekomst wellicht ook andere schepen worden gemonitord

Daarnaast zal de nodige hardware moeten worden ontwikkeld. Bij hardware moet men denken aan drie categorieën. In de eerste plaats detectiemogelijkheden. Het is belangrijk om te weten of er zich vijandige elementen in de nabijheid van het koopvaardijship bevinden. Als dat zo is, moet men ze veilig

17 Ten gevolge van de ISPS-(International Ship and Port facility Security) code, een maatregel tegen terrorisme.

18 Het *Draaiboek Piraterij* is een vertrouwelijk document van het ministerie van Verkeer en Waterstaat.

kunnen ontwijken. Lukt dat niet, dan moet men over middelen beschikken die het aan boord komen van piraten ontmoedigen. Als dat ook niet zou lukken, dan moet men in het uiterste geval een veilig onderkomen hebben, van waaruit men de controle over het eigen schip kan blijven behouden. Een

FOTO US NAVY

Brandend piratenbootje in de Indische oceaan (2007)

zogenheten *safe room*. Niet alle middelen zijn eenvoudig toepasbaar, zoals een *safe room* op bestaande schepen. Daar moet dus inventief over worden nagedacht.

Kansen voor Nederland

Nederland bezit een enorme kennispotentie, waarmee het mogelijk zou moeten zijn om inventieve oplossingen te bedenken. In het buitenland (onder meer in de VS en in Japan, dat vaak is getroffen) denkt men al lang na over mogelijke toepassingen. In Amerika heeft men een soort geluidskanon ontwikkeld (het zogeheten *Long Range Acoustic Device*) ontwikkeld en in Japan experimenteert men met camera's die een incident moeten vastleggen en direct verzenden naar de rederij. Maar echt bruikbare oplossingen zijn er nog steeds niet. Hier ligt een kans voor Nederland. Een slim pakket met in ons land bedachte oplossingen zou goed zijn

voor de Nederlandse maritieme industrie, die alle capaciteiten heeft en erg zijn best doet om in de top van de wereld te komen.

Een voorbeeld: onze nieuwe fregatten. Dat zijn *state-of-the-art* schepen met geavanceerde technieken aan boord, die tot de top in de wereld behoren. Natuurlijk gaat het hier om defensietoepassingen, maar we moeten toch in staat zijn om met al deze kennis ook voor de koopvaardij toepasbare oplossingen te vinden.

Op dit moment varen jaarlijks 450 schepen van een Nederlandse eigenaar door de Golf van Aden. Reders wordt sterk geadviseerd gebruik te maken van de veiligheidskorridor.¹⁹ De Nederlandse koopvaardij rekent op bescherming door marines en als dat niet kan, dan maar het avontuur wagen en onbegeleid door de Golf van Aden varen (een reder vergeleek dit met Russisch roulette). Er wordt wel gezegd dat snelheid een schip kan redden, maar de kapersbootjes worden ook steeds sneller. En in verband met de hoge brandstofprijzen zijn de voortstuwingsinstallaties van koopvaardijsschepen zodanig gebouwd dat de schepen – behoudens uitzonderingen – doorgaans niet sneller kunnen dan 18 knopen (34 kilometer per uur).

Sommige kapiteins zien kans door handig manoeuvreren (*evasive manoeuvres*) kapersbootjes te ontwijken. In veel gevallen hebben ze geluk. Maar rapportages²⁰ wijzen uit dat vrijwel ieder schip, ongeacht type of vlag, slachtoffer kan worden van de kapers rond de Somalische kust. Voor de kapers van de eerder genoemde supertanker *Sirius Star* waren slechts 16 minuten voldoende om het schip te overmeesteren.²¹ Uiteraard zullen deze lieden eerst de gemakkelijkste prooi kiezen, maar ze weten ook dat een sneller en duurder schip meer zal opleveren.

Cash losgeld

Gemiddeld wordt nu per gekaapt schip tussen de half en twee miljoen Amerikaanse dollar gevraagd, maar er zijn ook uitschieters. Bij dat losgeld moet men wel bedenken dat de operatie van het overbrengen van het bedrag

19 Bron: website Koninklijke Vereniging van Nederlandse Reders.

20 Rapportages van IMO en IMB.

21 *Britain's Maritime Trade Organization Dubai*, 21 november 2008.

een uitgebreide logistieke planning vraagt. Het moge duidelijk zijn dat kapers zich niet laten afschepen met een cheque. Zij vragen cash geld.

Dat moet op een veilige manier bij de kapers worden overhandigd. En dat vergt omzichtigte planning. Er zijn op dit moment vier groepen kapers bekend, die in totaal uit ongeveer 1.400 man bestaan.

Hun aantal groeit snel. Die verschillende groepen kapers zijn allemaal uit op buit en loeren op het moment waarop het losgeld wordt overhandigd. Op dat moment ontstaat nog een strijd tussen de kapers onderling, als zeemeeuwen rond een stukje vis. En wie is bereid het losgeld aan de kapers te overhandigen? Met de hele operatie is vaak een bedrag gemoeid dat net zo groot is als het bedrag van het losgeld zelf.

Dat is gemiddeld 33 dagen varen. Omvaren via de kaap duurt dus 19 dagen langer.

Aan exploitatiekosten is een reder daarvoor al zo'n € 500.000 kwijt. Daar komen dan nog de brandstofkosten bij, hoewel de passage van het Suezkanaal wordt uitgespaard. Kortom: de onveiligheid in de Golf van Aden kost veel geld. Misschien is het voor de reders toch de moeite waard om nog eens serieus naar structurele oplossingen te kijken. Daarmee investeren ze ook in de toekomst.

Zeeroverij: probleem van zowel overheden als reders

Zeeroverij is van alle tijden. Het laait met regelmaat ergens in de wereld op. Bestrijding zou op vier fronten moeten kunnen plaatsvinden: in de regio door de kuststaat; in de

regio door een militair coalitieverband; door de vlaggenstaat van koopvaardij-schepen, en door de rederijen. In veel gevallen kunnen of willen kuststaten niets doen aan bestrijding van zee-roverij. De kunstmatige totstand-koming in 1982 van de definitie *Piracy and Armed Robbery* is daarvan een voorbeeld.

De bemanning van de Panamese chemicaliëntanker *Biscaglia* wordt door kapers overmeesterd

Omvaren

Het vooraanstaande *Baltic International Maritime Council (BIMCO)* in Kopenhagen adviseerde rederijen zelfs om te overwegen rond de Kaap de Goede Hoop te varen.²² Inmiddels volgen rederijen dit advies in toenemende mate op.²³ De afstand van Noordwest-Europa via het Suezkanaal naar het Midden-Oosten is globaal 6.150 zeemijlen. Dat is gemiddeld 14 dagen varen. Indien men via Kaap de Goede Hoop vaart is dat globaal 10.950 mijl.

Indien een belangrijke zeeroute wordt bedreigd, zullen rederijen bij hun overheden aandringen op bescherming door hun marines. Na langdurige politieke besluitvorming zullen ze vervolgens al dan niet marineschepen naar het bedreigde gebied sturen, zoals nu in de Golf van Aden. Vaak is er dan overigens nog geen sprake van coördinatie.

²² BIMCO urgent piracy advisory, 21 november 2008.

²³ Zoals Maersk, Svitzer en Odfjell.

Tot december 2008 waren vier categorieën marineschepen in de Golf van Aden actief. In de eerste plaats waren dat schepen die vallen onder CTF 150 in operatie *Enduring Freedom*.²⁴ Ten tweede de schepen die VN-voedseltransporten moeten beschermen²⁵. In de derde plaats zijn dat schepen die varen onder NAVO-commando en proberen een veiligheidskorridor in stand te houden. En ten slotte zijn er marineschepen van vele nationaliteiten, die door hun regering zijn gezonden om schepen onder eigen vlag bescherming te bieden.

In december 2008 is er nog een vijfde categorie bijgekomen: de schepen die varen in EUNAVFOR Atalanta-verband. Het afgrenzen van een deel van de 3.000 kilometer lange Somalische kust (door middel van een blokkade) is een gigantische operatie, maar zou deze zeeroverij wellicht in de kiem kunnen smoren.

Een vlaggenstaat kan maatregelen nemen om schepen onder eigen vlag enige steun te bieden. Nederland kent nu het *Draaiboek Piraterij*. Deze leidraad is gebaseerd op preventieve bijstand. Gezien de beschreven procedures zal het traag werken. De Dienst der Hydrografie geeft jaarlijks het 'Bericht aan Zeevarenden nr. 26' uit, waarin een overzicht staat van de meldingsmogelijkheden die kapiteins van koopvaardischepen hebben. Het Kustwachtcentrum in Den Helder biedt één van die mogelijkheden. Het ministerie van Verkeer en Waterstaat heeft het *Anti Piraterij Platform* weer geactiveerd. Dat platform moet gaan fungeren als klankbord voor belanghebbenden en krijgt een oplossingsgerichte doelstelling.

Indien een vlaggenstaat zijn schepen dwingend oplegt om ieder geval van zeeroverij te melden, zal een zuiver beeld kunnen ontstaan van het werkelijke probleem. Nu bestaan er wereldwijd nog steeds goede

redenen om een melding achterwege te laten. Zoals dreigementen aan bemanningsleden van wie de paspoorten zijn meegenomen ('we weten je te vinden als je je mond opendoet'); een langdurig oponthoud in de eerstvolgende aanloophaven ten behoeve van onderzoek; en een forse administratieve belasting voor de kapitein. Maar tevens de angst bij reders voor een 'smetje op hun blazoen', omdat ook hun schepen kwetsbaar zijn voor zeeroverij. Of vrees voor verhoging van de verzekeringspremie. De Nederlandse overheid legt de eerste verantwoordelijkheid voor beschermende maatregelen bij de reder zelf. Pas als de situatie zo ernstig wordt dat de reder niet in staat is om zelf zijn schepen te beschermen, kan de overheid overwegen om bij te springen.

Een rederij kan zelf ook maatregelen nemen tegen zeeroverij. Ze moet zorgen voor een piraterij-veiligheidsdoctrine aan boord. En ze moet scheepsbemanningen stimuleren om ieder incident, hoe klein ook, te melden bij de daartoe aangewezen instanties. Maar ze moet eveneens zorgen voor een adequate *policy* op het eigen rederijkantoor voor het geval men te maken krijgt met een kaping van eigen schepen.

Verder kunnen rederijen helpen stimuleren dat er een pakket doelmatige veiligheidsmiddelen wordt ontwikkeld. Zo'n pakket is er immers niet zomaar. Ontwikkeling kost tijd. Beveiligingsfirma's zagen al in 2003 in Straat Malakka een gat in de markt en boden bescherming met gewapende krijgers. De kuststaten (Indonesië en Maleisië) verboden dit echter. Zij boden eigen militaire interventie-teams aan. Nu, in de Golf van Aden, zien we wederom particuliere beveiligingsteams die hun diensten aanbieden. Ook de firma *Blackwater* is ter plaatse aanwezig met hun vlaggenschip de *McArthur*, om beveiliging te bieden.

IMO, IMB en vele anderen raden bescherming door particuliere firma's of bewapening van eigen personeel ten zeerste af in verband met het genoemde escalatiegevaar. Omvaren, maar ook het slachtoffer worden van een

24 Ten behoeve van de strijd tegen het terrorisme rond het Arabisch schiereiland, gebaseerd op art. 51 van het VN-Handvest.

25 VN-resolutie 1814.

kaping, kost veel geld. Investeren in effectieve en duurzame oplossingen zal op de lange duur voordeliger blijken. Immers, zeeroverij zal altijd wel ergens de kop opsteken.

Hoe nu verder?

We hebben gezien dat de zwakke definitie van UNCLOS III, artikel 101 aangevuld met resolutie 992, kuststaten mogelijkheden biedt om verantwoordelijkheden ten aanzien van zeeroverij te ontduiken. Het IMB is ertoe overgegaan om ten behoeve van zijn rapportages een eigen definitie te hanteren en daarmee wat meer duidelijkheid te verschaffen.²⁶ Een krachtige en ondubbelzinnige definitie als vervanging van artikel 101 zou een eerste begin zijn om het wereldwijde probleem van zeeroverij het hoofd te bieden. Nederlandse juristen gespecialiseerd in internationaal recht zouden wellicht een voorstel op dit gebied kunnen uitwerken.

De NAVO heeft zich altijd wat ongemakkelijk gevoeld bij het probleem van zeeroverij. Het orgaan van de NAVO waar dit probleem thuishoort is de *Planning Board for Ocean Shipping*. Deze planning board heeft altijd zwak gereageerd. Nederland (concreet: het ministerie van Verkeer en Waterstaat) zou het voortouw moeten nemen om aan te dringen op adequate maatregelen. Binnen de IMO wordt al veel over dit onderwerp gesproken, getuige de regelmatige oproepen van secretaris-generaal Mitropoulos. Binnen de EU is ook de behoefte ontstaan om het probleem gezamenlijk op te pakken. Toch moet Nederland zich inspannen om in internationale fora dit onderwerp op de agenda te houden, zolang er geen adequate oplossing is.

Militaire oplossingen zouden kunnen bestaan uit robuustere *Rules Of Engagement*, maar daar zal een regering uiterst voorzichtig mee omgaan. Een andere richting zouden de nieuwe technologische toepassingen kunnen bieden. Op *EURONAVAL*, de grote marinebeurs die elke twee jaar in Parijs wordt gehouden, werd in oktober 2008 een arsenaal

Kapers houden de bemanning van de Thaise vissersboot Tian Yu 8 in bedwang (november 2008). Het schip was onderweg van Oman naar Yemen en werd 380 zeemijl uit de kust overvallen

aan middelen getoond. Onbemande vaar- en vliegtuigen bieden de mogelijkheid om, op afstand bestuurd, piratenbootjes te verkennen en desgewenst te vernietigen.²⁷ Wellicht kan dit bijdragen aan oplossingen in de toekomst. Ook satellietverkenning van bepaalde aandachtsgebieden op zee zou een belangrijke rol kunnen spelen.

Verder zou een centraal databestand en een actueel dreigingsbeeld dat geschikt en toegankelijk is voor belanghebbenden (en niet slechts voor inlichtingendiensten) veel helderheid verschaffen bij beslissingen over reisplanning. Dat is iets waaraan gezagvoerders behoefte hebben. Kennisinstituten zouden zich samen met veiligheidsexperts en reders moeten buigen over oplossingen die in alle opzichten aanvaardbaar zijn. En wellicht kan de overheid die inspanning stimuleren. Dat zou bovendien voor onze maritieme industrie een interessante uitdaging betekenen. ■

26 IMB-definitie (for statistical purposes) van *Piracy and Armed Robbery: An act of boarding or attempting to board any ship with the apparent intent to commit theft or any other crime and with the apparent intent or capability to use force in the furtherance of that act.*

27 *Technisch Weekblad*, 29 november 2008.

De relevantie van sociale en complexe netwerktheorie in *counter-terrorism* en *counter-insurgency*

Netwerken van terroristen, *insurgents* en criminelen worden vooral bestudeerd vanuit een kwalitatieve invalshoek. De opkomst van het gebruik van kwantitatieve onderzoeksmethodologie in de sociale wetenschappen, zoals speltheorie in de economie en netwerkanalyse in de sociologie, schept nieuwe mogelijkheden in het analyseren van de irreguliere niet-statelijke actor. Dit artikel schetst een kort overzicht van deze multidisciplinaire benadering.

R.H.A. Lindelauf, MSc.*

Wat is het verband tussen onze hersenen, een kolonie mieren en een netwerk van terroristen? Waarom versloegen de Apache-Indianen de Spanjaarden aanvankelijk wel en deden de Azteken dat niet? Wat is het effect van het verwijderen van generatoren uit een elektrisch netwerk en waarom crasht internet niet als bepaalde servers uitvallen? Welke handelaren in een smokkelnetwerk spelen een belangrijke rol in de verspreiding van goederen?

Deze en meer uiteenlopende vragen zijn gedeeltelijk te beantwoorden door dergelijke problemen vanuit het perspectief van netwerken te bestuderen. Immers, bij de genoemde problemen gaat het om systemen die bestaan

uit elementen die uiteenlopende vormen van 'genetwerkte' communicatie met elkaar hebben. De elementen van het systeem kunnen gezien worden als knooppunten in een netwerk waarbij de interactie tussen de elementen als verbindingen in het netwerk weergegeven worden. Zo beschrijft Barabasi levende systemen als netwerken op verschillende niveaus van organisatie: genetische netwerken waarbij proteïnen en genen de knooppunten zijn en de chemische interacties de verbindingen; het zenuwstelsel waarbij zenuwcellen knooppunten zijn en axons de verbindingen; en ten slotte sociale systemen met individuen of organisaties als knooppunten en sociale interacties als verbindingen.¹

* De auteur is werkzaam bij de sectie Militair-Operationele Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie en verbonden aan het Departement Econometrie en Operationele Analyse van de Universiteit van Tilburg. Zijn promotieonderzoek richt zich op het ontwikkelen van wiskundige methoden (met name speltheoretisch en graaftheoretisch) voor de analyse van *counter-terrorism* en *counter-insurgency*. Daarnaast richt zijn onderzoek zich ook op het gebruik van coöperatieve spellen op combinatorische structuren om een beter inzicht te krijgen in de dominantierelatie in sociale structuren. De auteur dankt drs. A.C. Tjepkema – kolonel b.d. KLu – voor zijn commentaar op eerdere versies van dit artikel.

¹ Barabasi, A. en Albert, R., 'Emergence of Scaling in Random Networks' in: *Science*, Vol. 286 (1999).

Vanuit deze gedachte is het logisch om de onderlinge transacties tussen terroristen, *insurgents* en criminelen te beschouwen en te bestuderen als complexe en sociale netwerken. Het doel van dit artikel is om op een populair-wetenschappelijke wijze een overzicht te schetsen van de sociale en complexe netwerktheorie zoals die nuttig zou kunnen zijn in het bestuderen van fenomenen uit *counter-terrorism* en

counter-insurgency (hierna afgekort tot CTI). Het beschouwen van CTI vanuit een dergelijke invalshoek gebeurt tot op heden binnen de (Nederlandse) defensiegemeenschap niet tot nauwelijks. Inzichten betreffende de structuur en dynamiek van netwerken die in de academische wereld gemeengoed zijn kunnen daarom een waardevolle bijdrage leveren aan het bevechten van tegenstanders die georganiseerd zijn in de vorm van een netwerk.

Alvorens het netwerkperspectief te behandelen gaat dit artikel eerst kort in op de uiteenlopende disciplines die zich bezig houden met het bestuderen van CTI. Daarna licht ik enkele aspecten van de wetenschappelijke bestudering van netwerken toe en schets ik hun relatie met CTI. Hierbij komen onder meer aspecten als centraliteit, dynamiek en robuustheid en optimale communicatiestructuren van ondergrondse netwerken aan bod.

Multidisciplinariteit

Het uitdagende van het bestuderen van CTI is dat dit onderzoek bij uitstek multidisciplinair is. Zo identificeren historici en politicologen verschillende verschijningsvormen van terrorisme. Voorbeelden hiervan zijn religieus terrorisme (*Army of God* in de Verenigde Staten), ideologisch terrorisme (*Rote Armee Fraktion*), door de staat gesponsord terrorisme (*Rode Khmer*) en transnationaal terrorisme (*al-Qaida*).² Uiteraard is deze scheiding niet precies en kan een bepaalde organisatie aan meerdere typologieën voldoen. Door deze verschillende verschijningsvormen te karakteriseren tracht men op een taxonomische wijze eigenschappen van terroristische organisaties beter in kaart te brengen. Soortgelijke kwalitatieve duidingen van terroristische organisaties betreffen onder andere het 'duin'-concept³ en het onderscheid dat Jackson maakt tussen groepen, netwerken en bewegingen in het karakteriseren van terroristische organisaties.⁴ Ander werk dat zich richt op het kwalitatief karakteriseren van terroristische organisaties is Wright's duiding van een terroristische organisatie als hiërarchisch, genetwerkt of als sociale beweging.⁵

FOTO: AVDD, H. KEERIS

Oefening van landmacht, luchtmacht en marine in terrorismebestrijding

Sociologen onderkennen dat bij het bestuderen van een groep mensen rollen, normen en sociale structuur essentiële parameters zijn.⁶ Halverwege de twintigste eeuw werd duidelijk dat het onderzoek van sociale structuur – het stabiele patroon van terugkerende relaties tussen individuen – kan profiteren van methoden en technieken die wiskundigen hebben ontwikkeld.

Gezien deze multidisciplinariteit in het bestuderen van het terroristische (en ook criminologische) fenomeen, is het aantal conferenties waarbij wetenschappers uit verschillende disciplines gezamenlijk naar antwoorden op problemen rond CTI zoeken dan ook groeiende. Computerwetenschappers houden zich bezig met het ontwikkelen van technologieën waarmee over groepen in diverse culturen geredeneerd kan worden.⁷ Zo zijn modellen ontwikkeld om *realtime* grote aantallen documenten te analyseren en men probeert hiermee met behulp van datamining-technieken automatisch de meest waarschijnlijke *course of action* van een bepaalde groepering of organisatie te voor-

- 2 Martin, G. *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues* (Thousand Oaks, SAGE Publications, 2006).
- 3 Voor uitleg van het 'duin'-concept zie: Mishal, S. en Rosenthal, M., 'Al Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations' in: *Studies in Conflict & Terrorism* Vol. 28, No. 4 (2005) blz. 275-293.
- 4 Jackson, B. A. 'Groups, Networks, or Movements: A Command-and-Control-Driven Approach to Classifying Terrorist Organizations and its Application to Al Qaeda' in: *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 29, No. 3 (2006) blz. 241-262.
- 5 Wright, L. *The Looming Tower: Al Qaeda and the road to 9/11* (New York, Knopf, 2006)
- 6 Forsyth, D.R. *Group Dynamics* (Florence, Wadsworth Publishing, third ed., 1998).
- 7 Zie bijvoorbeeld International Conference on Computational Cultural Dynamics 2007, University of Maryland, Institute for Advanced Computer Studies of Subrahmanian, V.S. 'Cultural Modeling in Real Time' in: *Science*, Vol. 317, No. 5844 (2007) blz. 1509-1510.

spellen. In combinatie met (wiskundige) gedragsmodellering en gedegen analyses bieden dit soort technieken een waardevolle aanvulling op standaard-analysetechnieken. De relevantie van gedragsmodellering en simulatie voor het militaire domein wordt goed onderbouwd in een gedetailleerde studie van de Amerikaanse *National Academy of Sciences*.⁸ Deskundigen maken onderscheid tussen modellen op het niveau van het individu, de organisatie en de maatschappij en geven voorbeelden van de stand van de wetenschap op ieder niveau. Op het meso-niveau bijvoorbeeld kijken zij naar *voting and social decision models, social network models, link analysis* en *agent-based modeling of social systems*. We mogen dus voorzichtig concluderen dat de interesse van kwantitatief georiënteerde wetenschappers in van nature kwalitatief georiënteerde onderwerpen gestaag toeneemt. Bijbehorende modellen en analyses leveren zodoende een aanvulling op reeds bestaande analyses en inzichten.

Het netwerkperspectief

Graaftheoretici, dat wil zeggen wiskundigen die zich gespecialiseerd hebben in het theoretisch bestuderen van netwerken, zijn al ver gevorderd in het verkrijgen van inzichten in de structuur van netwerken.⁹ De combinatie van deze inzichten met empirische gegevens uit de sociologie leidde tot een geheel nieuw, multidisciplinair vakgebied: sociale netwerk analyse. Later, en mede dankzij de ontwikkeling van steeds snellere computers, werd het mogelijk data van steeds grotere netwerken te analyseren.¹⁰ Denk bijvoorbeeld aan het World Wide Web. Dit is een zeer groot netwerk waarbij de knooppunten bestaan uit webpagina's en een verbinding tussen twee knopen aanwezig is indien

de bijbehorende webpagina's aan elkaar gekoppeld zijn. Het is onmogelijk om een dergelijk netwerk visueel te analyseren. Het toepassen van methoden uit de statistische fysica maakt het echter wel mogelijk eigenschappen van dergelijke zeer grote netwerken bloot te leggen en te leren onderkennen.

De afgelopen decennia is de studie naar netwerken vanuit dit soort verschillende disciplines dan ook sterk toegenomen met naventende resultaten en verbeterde inzichten. Een voorbeeld van een dergelijk resultaat is dat voor vele systemen met een onderliggende netwerk topologie blijkt dat – onafhankelijk van het onderliggende systeem – de kans dat een knooppunt in het netwerk interactie heeft met precies k andere knooppunten afneemt volgens een zogeheten *power law*. Het belang van deze bevinding zal in de paragraaf over robuustheid aan bod komen. Naast een aantal empirische analyses waarin deze power-law is aangetoond (netwerk van World Wide Web, netwerk van samenwerkende acteurs, elektrische *power grid* in de VS) heeft Barabasi een model ontwikkeld waarmee deze eigenschap van netwerken verklaard kan worden.¹¹

Het mag nu duidelijk zijn: een netwerk van terroristen, opstandelingen of criminelen is met behulp van deze methodologie te bestuderen. Voordeel van dergelijke kwantitatieve methodologie is dat zij objectief is en dat de invloed van de aannames op het resultaat van de analyse expliciet zichtbaar gemaakt kan worden. De Amerikaanse counter-insurgency doctrine onderkent dat sociale netwerk analyse één van de belangrijkste middelen is om de effecten van de operationele omgeving en de dreiging te evalueren.¹² Dat het netwerk-paradigma ingang vindt in de Amerikaanse strijdkrachten blijkt wel uit een van de bevindingen van de Amerikaanse *Committee on Network Science for Future Army Applications*. De commissie stelt dat 'DOD and all the military services have a vision of the future in which networks play a fundamental role'.¹³ Verder neemt het aantal wetenschappelijke publicaties waarin terroristische organisaties vanuit een kwantitatief netwerkperspectief bekeken worden gestaag toe.¹⁴

8 Zacharias, G.L. et al., *Behavioral Modeling and Simulation: From Individuals to Societies*, (Washington, D.C., National Academy of Sciences, 2008).

9 Voor een inleiding zie: Bollobas, B., *Modern Graph Theory* (Berlijn, Springer, 2002).

10 Zie bijvoorbeeld Newman, M.E.J., 'The Structure and Function of Complex Networks' in: *SIAM Review* 45, 167-256, 2003.

11 Zie voetnoot 1.

12 *The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual* (Chicago, University of Chicago Press, 2007).

13 Committee on Network Science for Future Army Applications, National Research Council, *Network Science* (Washington, D.C., National Academies Press, first ed., 2005).

14 Zie bijvoorbeeld McCormick, G.H. et al., 'Security and Coordination in a Clandestine Organization' in: *Mathematical and Computer Modelling* Vol. 31, No. 6 (2000) blz. 175-192.

Data

De academische wereld onderkent dat een gebrek aan nauwkeurige en betrouwbare data een probleem is bij het bestuderen van CTI. Dit komt onder meer door de clandestiene aard van ondergrondse netwerken.¹⁵ Daarom is het nuttig naast empirische analyses ook theoretische raamwerken te ontwikkelen die inzicht kunnen geven in het hoe en waarom van de structuur van ondergrondse organisaties. De nieuwsgierige wetenschapper zal zijn blik werpen op andere disciplines waarin soortgelijke vragen in een andere context bestudeerd worden. Het bestuderen van het sociale gedrag van insecten kan bijvoorbeeld in potentie nieuw licht werpen op de invloed van interacties op de structuur van de groep en op de evolutie van het netwerk.¹⁶ Het is bekend dat het proces, waarbij lokale interacties eigenschappen op groepsniveau voortbrengen, kenmerkend is voor veel biologische systemen, waaronder de mens.¹⁷ De bestudering van dit soort systemen – en het zoeken naar onderliggende patronen – kan dan ook waardevolle inzichten opleveren voor het bestuderen van sociale netwerken. In het ontwerpen van complexe systemen en computer-algoritmen gebruikt men overigens al inzichten uit de studie naar sociale insecten.¹⁸

Het Afghaanse leger deelt in het dorpje Karbala foto's uit van uitgeschakelde Taliban-kopstukken om zo de publieke opinie te beïnvloeden

Sociale en complexe netwerk analyse

Eén van de centrale vragen bij het analyseren van een sociaal netwerk is: wie is de belangrijkste persoon? Onderzoekers willen weten wie de

meeste macht in het netwerk bezit, of welke persoon belangrijk is als het gaat om de stroom van informatie in het netwerk. Een andere soort vraag betreft het identificeren van *groepen* van samenhangende personen in het grotere netwerk, de zogeheten *cliques*. De sociale netwerk analyse poogt dan ook op een kwantitatieve manier antwoorden op deze vragen te formuleren.¹⁹ Grofweg zijn deze analysemethoden onder te verdelen in analyse op het elementniveau, groepsniveau of netwerkniveau. Ik ga hier kort in op twee eenvoudige methoden gericht op de analyse op elementniveau. Uiteraard is deze presentatie verre van uitputtend. Voor een nadere uitwerking van de begrippen en analyses op dit en de andere niveaus verwijs ik naar Brandes.²⁰ Daarnaast zal ik ook kort ingaan op enkele bevindingen uit de complexe netwerk theorie.

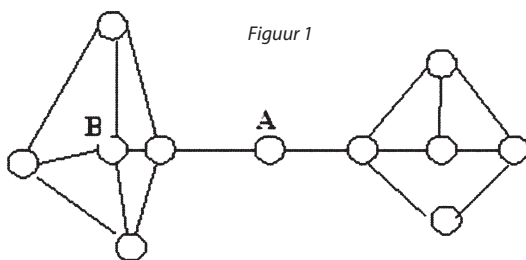
Centraliteit

De initieel ontwikkelde kwantitatieve methoden om sociale netwerken te analyseren betreffen het concept 'centraliteit'. Het idee is via wiskundige analyse de 'belangrijkheid' van personen in het netwerk te bepalen. Aangezien belangrijkheid uiteraard afhangt van de context waarin het probleem is gesteld, zijn er zeer veel centraliteitsmaten ontwikkeld. Bij het gebruik van een centraliteitsmaat dient dan ook altijd de context van het probleem in de gaten te worden gehouden. Daarnaast erkent ook de wiskundige dat er niet zoiets bestaat als een 'magische formule' waarmee een complex probleem als het identificeren van belangrijke personen in een netwerk in één klap op te lossen is. Betoogd wordt dat het toepassen van een dergelijke objectieve analyse in samenhang met sociologische en antropologische analyses een helderder beeld kan schetsen van de sociale structuur waarmee men zich geconfronteerd ziet.

- 15 Johnson, L. en Wirtz, J. (eds.), *Strategic Intelligence: Windows into a Secret World* (Cary, Roxbury Publishing Company, 2004).
- 16 Fewell, J.H., 'Social Insect Networks' in: *Science*, Vol. 301, No. 5641 (2003) blz. 1867-1870.
- 17 Wilson, E.O., *Sociobiology: The New Synthesis* (Cambridge, Belknap Press; 25 Anv edition, 2000).
- 18 Bonabeau, E. en Dorige, M. en Theraulaz, G., *Swarm Intelligence – From Natural to Artificial Systems* (New York, Oxford University Press, 1999).
- 19 Zie bijvoorbeeld Wasserman, S. en Faust, K., *Social Network Analysis: Methods and Applications* (Cambridge, Cambridge University Press, 1994).
- 20 Brandes, U. en Erlebach, T. (eds.), *Network Analysis. Methodological Foundations* (Berlijn, Springer, 2005).

Graadcentraliteit

De meest eenvoudige centraliteitsmaat is de zogenoemde graad. De graad van een persoon in een netwerk is gelijk aan het aantal personen met wie hij in het netwerk een stabiele relatie onderhoudt. Met andere woorden: de graad van een persoon is gelijk aan het aantal burens van deze persoon in het netwerk. Achterliggende gedachte is dat een persoon die meer mensen in het netwerk kent dan een ander, belangrijker is. Het mag echter duidelijk zijn dat 'belangrijkheid' niet alleen afhangt van het aantal personen dat iemand kent, maar ook van de *positie* die deze personen in het netwerk innemen. Zie daartoe figuur 1. Het is duidelijk dat de graad van de persoon aangeduid met B gelijk is aan vier en de graad van persoon A gelijk is aan twee. Dus volgens de graad-maat zou persoon B belangrijker zijn dan persoon A. Echter, persoon A is de verbindende schakel tussen twee clusters in het netwerk. Intuïtief zou persoon A dan ook veel belangrijker moeten zijn dan persoon B. We hebben het dan eigenlijk over 'belangrijkheid' bij de uitwisseling van informatie: personen in het rechtercluster kunnen alleen via persoon A toegang krijgen tot personen in het linkercluster, en vice versa.

De graad van een persoon in een netwerk

Betweenness-centraliteit

Een centraliteitsmaat die expliciet in kaart brengt hoe belangrijk een persoon is met betrekking tot de stroom van informatie in het netwerk is *betweenness centrality*. Het idee achter deze maat is dat naarmate een persoon vaker essentieel is in de communicatie tussen een tweetal personen in het netwerk, deze persoon een centralere rol in het netwerk zal innemen dan iemand die minder vaak essentieel is tussen een tweetal. Deze maat is als volgt wiskundig expliciet gemaakt. Beschouw een per-

soon in het netwerk, bijvoorbeeld persoon A in bovenstaand netwerk bestaand uit elf personen. De overige tien personen kunnen maximaal 45 mogelijke tweetallen vormen. Persoon A is essentieel in de communicatie tussen 25 van deze tweetallen. Immers, ieder tweetal gevormd door een persoon uit het linkercluster en een persoon uit het rechtercluster kan alleen informatie met elkaar uitwisselen via persoon A. De centraliteitswaarde van persoon A wordt gesteld op $\frac{25}{45}$. Kijken we naar persoon B dan is

het onmiddellijk duidelijk dat deze persoon voor geen enkel tweetal essentieel is in hun onderlinge communicatiemogelijkheid. De bijbehorende centraliteitsmaat voor persoon B zou dan ook gelijk zijn aan 0.

Het is dus duidelijk dat het resultaat van een centraliteitsanalyse met *betweenness centrality* persoon A belangrijker acht dan persoon B, terwijl een analyse gebaseerd op graadcentraliteit persoon B belangrijker acht dan A. Daarom is het belangrijk altijd de context van het probleem in gedachte te houden. Anders gezegd: welke vraag wil ik beantwoorden? Hiervan uitgaande kan dan de 'beste' maat gekozen worden of desgewenst een nieuwe maat ontwikkeld worden. Dit toont meteen het belang aan van samenwerking tussen de methodoloog en de gebruiker. De methodoloog zal immers beter op de hoogte zijn welke methode welke vraag kan beantwoorden en de gebruiker heeft een beter zicht op de vragen die relevant zijn.

Het voordeel van een dergelijke centraliteitsanalyse is dat deze objectief is. Tevens is een dergelijke analyse gemakkelijk te programmeren in krachtige computers (er van uitgaande dat de netwerkdata beschikbaar is in het juiste formaat en met de juiste validiteit). Dit maakt het dan ook mogelijk om grotere netwerken te analyseren. Met het menselijke oog is het namelijk al ondoenlijk om in een netwerk van tweehonderd personen de belangrijke figuren aan te wijzen, maar voor een computer is dat een fluitje van een cent. Indien de netwerken echt groot zijn (van de orde van een miljoen knooppunten) dan wordt het ook voor de hedendaagse computers weer lastig bepaalde cen-

traliteitsmaten snel te berekenen. Zo weten we dat de computationele complexiteit van het snelste algoritme voor het berekenen van de betweenness centrality schaalbaar met de derde macht van het aantal personen in het netwerk. Een netwerk bestaande uit een miljoen personen zou dan ook 10^{18} bewerkingen vereisen, iets wat voor de huidige desktopcomputer toch even iets te veel is. Dit is uiteraard weer een uitdaging voor de wiskundige om te proberen de centraliteitsmaat nauwkeurig genoeg te benaderen met behulp van een algoritme dat de computer in een redelijke tijd kan verwerken. De twee centraliteitsmaten die hier geschetst zijn vormen slechts het topje van de ijsberg. Er bestaan zeer veel uitbreidingen op het centraliteitsconcept.²¹ De toepasbaarheid van een specifieke index hangt af van de context van het gestelde probleem. Daarnaast bestaan er onder meer uitbreidingen van centraliteitsanalyses gebaseerd op machtsstructuren met behulp van speltheoretische methoden.²² Kortom, de theoretische en kwantitatieve literatuur over de analyse van een netwerk op elementniveau is zeer uitgebreid en biedt potentie voor de analyse van de sociale netwerken waarmee een organisatie zich geconfronteerd ziet. Tot dusver heb ik gesproken over de analyse van een statisch netwerk. In het volgende zal ik kort dynamiek beschrijven.

Dynamiek en robuustheid

Het feit dat de verbindingen van de knopen in veel netwerken een schaalvrije power law²³ volgen, bleek een gevolg te zijn van twee generieke mechanismen:²⁴

- een netwerk groeit continu door het toevoegen van nieuwe knopen;
- nieuwe knopen verbinden zich met al bestaande knopen met een kans evenredig met de graad van desbetreffende knopen.

Een gevolg van dit mechanisme is dat een persoon die veel personen in het netwerk kent een grotere kans heeft een nieuwkomer 'aan zich te binden' dan een relatieve buitenstaander. Het zogeheten *preferential attachment* model van Barabasi en Albert is gebaseerd op deze twee aannames. Het model is in staat de empirisch waargenomen schaalvrije kansverdelingen van het aantal personen dat iemand in het netwerk

FOTO US NAVY, C. PEREZ

Binnen de Amerikaanse strijdkrachten vindt het netwerk-paradigma steeds meer ingang

kent te reproduceren. Een dergelijk model wordt dan ook gezien als een vrij goede weergave van de dynamiek van een sociaal netwerk. Een even interessante vraag is wat de invloed van het verwijderen van een of een aantal elementen uit het netwerk is op de functionaliteit van het netwerk. Ook deze vraag is gedeeltelijk beantwoord door de onderzoeksgroep van Barabasi.

Met behulp van computersimulatie is de vraag onderzocht hoe de functionaliteit van twee verschillende complexe netwerken beïnvloed wordt door a) het uitvallen (verwijderen) van willekeurige elementen en b) het gericht uitschakelen van elementen uit het netwerk. De twee onderzochte complexe netwerken zijn in de eerste plaats schaalvrije netwerken (waar sociale netwerken onder vallen) en ten tweede netwerken waarin een kant onafhankelijk met gelijke kans aanwezig is (de bekende Erdos-Renyi *random graphs*, waarvan de graadverdeling Poisson-verdeeld is). De conclusie is, in

21 Enkele centraliteitsindices zijn eccentriciteit, centroïde, center, mediaan, vitality, current flow, statusindex van Katz, Bonacich's eigenvector en de Hubbell-index.

22 Zie bijvoorbeeld Brink, R. et al., 'Characterizations of the Beta- and the Degree Network Power Measures' in: *Theory and Decision*, 64 (4) 2008. Blz. 519-536.

23 Hiermee wordt bedoeld dat de kans dat een willekeurige persoon in het netwerk precies k andere personen kent evenredig is met $k^{-\lambda}$, waarbij λ een constante is.

24 Barabasi, A. en Albert, R., 'Emergence of Scaling in Random Networks', in: *Science*, Vol. 286, No. 5439 (1999) blz. 509-512.

tegenstelling tot random netwerken, dat schaalvrije netwerken opmerkelijk goed zijn opgevassen tegen het uitvallen van willekeurig gekozen elementen.²⁵ Dit verklaart dan ook de robuustheid van bijvoorbeeld het internet tegen het uitvallen van servers. Het gericht uitschakelen van de *hubs* in een dergelijk netwerk blijkt echter wel degelijk de functionaliteit van dat netwerk drastisch te verminderen.

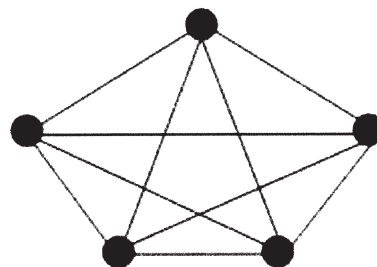
Uiteraard mag een dergelijke conclusie niet rechtstreeks worden overgenomen naar het domein van terroristische netwerken. Toch levert het een losse verklaring voor het relatieve succes van het uitschakelen van kopstukken uit het al-Qaida netwerk. Zo stelt Sageman dat het leiderschap van al-Qaida is gereduceerd en dat al-Qaida *central* aan kracht heeft ingeboet.²⁶ Zorgwekkend is dat het reduceren van al-Qaida als organisatie lijkt te hebben geleid tot de opkomst van al-Qaida als sociale beweging, getuige de vele losse affiliaties en netwerkverbanden wereldwijd. Het bestuderen van de onderlinge relaties en afhankelijkheid van deze continue vloeibare structuren is dan ook bij uitstek koren op de molen van de netwerktheoreticus.

Het feit dat de graadverdeling van veel sociale netwerken schaalvrij is, impliceert nog niet dat dit ook voor terroristische netwerken zo is. Een probleem met dit soort clandestiene netwerken is dat nauwkeurige data zo schaars is, dat het moeilijk is deze hypothese te toetsen. Wel is bekend dat dergelijke ondergrondse organisaties om te kunnen overleven rekening dienen te houden met bepaalde beperkingen, zoals de invloed van veiligheid op de te kiezen communicatiestructuur. De vraag is dan ook of en hoe dergelijke beperkingen de netwerkstructuur van dergelijke organisaties beïnvloeden.

Invloed veiligheid op communicatiestructuur ondergronds netwerk

Zoals al opgemerkt betekent het gebrek aan betrouwbare en gevalideerde informatie uit open bronnen een beperking voor de wetenschappelijke bestudering van het fenomeen terrorisme. Wel bestaan er enkele openbare databases, waarvan Sageman een overzicht van de belangrijkste geeft.²⁷ Deze databases zijn echter vooral gericht op het bijhouden van incidenten en niet zozeer op het in kaart brengen van sociale netwerk structuren. Het vormen van theoretische raamwerken vult dan ook de wetenschappelijke bestudering van terrorisme aan. Het doel daarvan is het analyseren van een specifieke situatie door structuren en patronen bloot te leggen. Dit type analyse wordt aantrekkelijker naarmate er nauwelijks tot geen data beschikbaar is. Een dergelijke analyse levert inzicht in de structuur van het probleem, de mogelijkheid tot het geven van beleidsadvies gebaseerd op deze structuur, en het schetsen van *wat als*-scenario's. De hoop is uiteraard dat naarmate meer kennis over de complexe werkelijkheid ter beschikking komt dergelijke modellen kunnen worden getoetst, aangepast en verbeterd.

Kenmerkend voor ondergrondse netwerken is dat ze expliciet rekening dienen te houden met de invloed van veiligheid op de te kiezen organisatiestructuur. Zo stellen Baker en Faulkner: *'Every secret organization has to solve a fundamental dilemma: how to stay secret and at the same time ensure the necessary coordination and control of its members'*.²⁸ Het niet goed rekening houden met de gekozen netwerkstructuur van de organisatie kan desastreuze gevolgen hebben. Zo mislukte een ondergrondse operatie

Figuur 2.
Voorbeeld van
een volledige
graaf met
5 knopen

25 Barabasi, A. et al., 'Error and Attack Tolerance in Complex Networks' in: *Nature* Vol. 406 (2000) blz. 378-382.

26 Sageman, M., *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-first Century* (Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008)

27 Sageman, M., *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-first Century* (Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008)

28 Baker, W. E. en Faulkner, R. 'The Social Organization of Conspiracy: Illegal Networks in the Heavy Electrical Equipment Industry' in: *American Sociological Review* 58 (12), blz. 837-860.

FOTO EPA/STIF

Musab al-Suri propageert lossere netwerkstructuren binnen al-Qaida

van de CIA in Oost-Berlijn in de jaren vijftig. Een groep advocaten en juristen werd geselecteerd om een ondergrondse verzetsgroep te vormen tegen het communistische regime. De CIA vormde cellen bestaande uit drie personen zonder er rekening mee te houden dat al deze personen elkaar al kenden. Het gevolg was dat de gevormde netwerkstructuur een volledige graaf betrof. (zie figuur 2) Toen de Sovjets één persoon arresteerden kwam het volledige netwerk bloot te liggen en mislukte de operatie jammerlijk.

Dat al-Qaida expliciet rekening houdt met de te kiezen netwerkstructuur blijkt uit een gevonden trainingsvideo in Afghanistan waarin Musab al-Suri een college geeft.²⁹ In deze video tekent al-Suri een hiërarchische organisatie en beargumenteert hij dat het vanwege het veiligheidsrisico verstandiger is lossere netwerkstructuren toe te passen.

Vanuit het militaire perspectief kan het ook nuttig zijn na te denken over netwerktypologieën. Zo stellen Arquilla en Ronfeldt immers: *'it takes networks to fight networks'* en: *'whoever masters the network form first and best will gain major advantages'*.³⁰ Er bestaat een eerste aanzet tot een theoretisch raamwerk waarmee de invloed van veiligheid op de communicatiestructuur van ondergrondse netwerken kan worden geanalyseerd.³¹ Allereerst gaat het om de introductie van maten voor de kwaliteit van de informatiestroom in een netwerk en voor de veiligheid van het netwerk. Hierbij is onder meer aangenomen dat de structurele positie van een persoon in het netwerk en de kans dat hij ontdekt wordt een rol spelen in de (on)veiligheid van de organisatie. De auteurs beargumenteren dat *multi-objective optimization theory* in het algemeen, en de onderhandelingsoplossing van Nash³² uit de coöperatieve speltheorie in het bijzonder, bruikbare instrumenten zijn om gebalanceerde en niet-gebalanceerde afwegingen binnen een ondergrondse organisatie te analyseren.

Het werk toont aan dat indien de kans op ontdekking voor ieder individu in de organisatie gelijk is, en indien bij ontdekking dit individu zijn bureaus in het netwerk blootgeeft, de optimale netwerkstructuur gelijk is aan die van een ster. Een dergelijk netwerk was operationeel ten tijde van de Koude Oorlog in Nederland in de vorm van de zogeheten *stay behind*-organisatie. Dit was een clandestiene organisatie die ten tijde van een plotselinge invasie van Nederland aanwezig zou zijn om te assisteren in subversieve operaties om de bezetter te ondermijnen.³³ De organisatie bestond uit twee groepen, waarbij in één groep *single agents* zaten die in contact stonden met de *allied clandestine base* (het centrum van de ster). Aangezien het centrum van de ster zich in het buitenland bevond

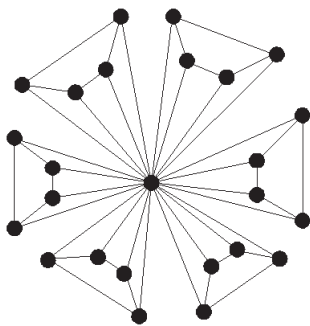
29 Bergen, P.L. *The Osama bin Laden I Know* (New York, Free Press, 2006).

30 Arquilla, J. en Ronfeldt, D., *Networks and Netwars. The Future of Terror, Crime and Militancy* (Santa Monica, RAND Corporation, 2001).

31 Lindelauf, R.H.A., Borm, P.E.M. en Hamers, H.J.M., 'The Influence of Secrecy on the Communication Structure of Covert Networks. *Social Networks*, accepted for publication.

32 Zie bijvoorbeeld Peeters, H., *Axiomatic Bargaining Game Theory* (Kluwer Academic Publishers, 1992).

33 Engelen, D., *De Nederlandse stay behind-organisatie in de Koude Oorlog, 1945-1992* (Den Haag, Pivot-rapport nr. 166, 2005).

Figuur 3. Cellulaire vormen van optimale netwerkstructuren

zou men kunnen stellen dat de kans op ontdekking van een individu in de organisatie gelijk was voor bijna alle individuen. De keuze van de ster als netwerkstructuur geldt dan ook als optimaal.

In het geval dat de kans op ontdekking van een individu in de organisatie niet uniform is, maar afhangt van de centraliteit van dat individu ten opzichte van de stroom van informatie in het netwerk, wordt aangetoond dat de optimale netwerkstructuren cellulaire vormen aannemen. Een voorbeeld hiervan is figuur 3. Dit scenario komt overeen met de huidige situatie van transnationale terroristische netwerken wereldwijd, zoals dat van al-Qaida. De gevonden netwerkstructuren kwantificeren dan ook veel van de netwerken zoals beschreven in de kwalitatieve literatuur over typologieën van terroristische netwerken.³⁴ Daarnaast biedt het raamwerk de mogelijkheid tot het doen van wat als-analyses: stel dat de situatie waarin wij ons zullen bevinden zo en zo is, welke netwerkstructuur kunnen wij dan het beste hanteren bij het uitvoeren van een operatie? Het homogene raamwerk voor ondergrondse netwerken is uitgebreid om heterogeniteit met betrekking tot de aard van interactie te kunnen modelleren.³⁵ Tevens wordt er gekeken naar het kwantificeren van andere begrippen met als doel de evolutie van netwerken in kaart te brengen en deze informatie te gebruiken om naar ondergrondse structuren te zoeken in zeer grote data-

sets. Daarnaast loopt er onderzoek naar dynamische modellen van dergelijke netwerken en de invloed van verschillende destabilisatietechnieken op de functionaliteit van de organisatie.

Tot slot

In dit artikel is op populair-wetenschappelijke wijze een inleidend overzicht gegeven van de mogelijkheid tot bestudering van counter-terrorisme, counter-insurgency en criminaliteitsvraagstukken met nadruk op het paradigma van de sociale en complexe netwerktheorie. Ik hoop daarmee een aanzet te geven tot het wetenschappelijk en kritisch benaderen van vraagstukken rond counter-terrorisme en counter-insurgency door middel van het toepassen van kwantitatieve onderzoeksmethodologie zoals speltheorie en graaftheorie. Het besef dient er te zijn dat niet één discipline de beste antwoorden op dergelijke complexe vraagstukken kan formuleren, maar dat samenwerking en uitwisseling van ideeën een geheel kunnen creëren dat meer is dan de som der delen. Een dergelijke aanpak vergt maatwerk en voegt door middel van objectieve analyses waarde toe aan het genereren van beleidsadviezen.

Uiteraard heb ik een verre van compleet en uitputtend beeld geschetst van de mogelijkheden tot het bestuderen van het terroristische fenomeen. Wel heb ik getracht de grondslagen van een multidisciplinair onderzoeksprogramma van terrorisme en politiek geweld in kaart te brengen met het idee dat een combinatie van disciplines tot meer inzichten kan leiden dan het gebruik van afzonderlijke disciplines alleen. ■

Literatuur

- Arquilla, J. en Ronfeldt, D., *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime and Militancy* (Santa Monica, RAND Institute, 2001)
- Baker, W.E. en Faulkner, R., 'The Social Organization of Conspiracy: Illegal Networks in the Heavy Electrical Equipment Industry' in: *American Sociological Review* Vol. 58 (12) blz. 837-860
- Barabasi, A. en Albert, R., 'Emergence of Scaling in Random Networks' in: *Science* Vol. 286 (1999)

34 Zie bijvoorbeeld Mishal, S. en Rosenthal, M., 'Al Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations' in: *Studies in Conflict & Terrorism* Vol. 28, No. 4 (2005) blz. 275-293.

35 Lindelauf, R., Blankers, I., Borm, P.E.M., Hamers, H.J.M. (2008). On the optimal distribution of risk and information exchange in star networks. In V.s. Subramanian & A. Kruglanski (Eds.) *Proceedings of the 2nd International Conference on Computational Cultural Dynamics (ICCCD 2008)* (pp. 45-48), Los Alamitos: IEEE.

- Brandes, U. en Erlebach, T. (eds.), *Network Analysis. Methodological Foundations* (Berlijn, Springer, 2005)
- Brink, R., et al., 'Characterizations of the beta- and the Degree Network Power Measures' in: *Theory and Decision* 64 (4) (2008) blz. 519-536
- Bollobas, B., *Modern Graph Theory* (Berlijn, Springer, 2002)
- Bonabeau, E., Dorige, M. en Theraulaz, G., *Swarm Intelligence. From Natural to Artificial Systems* (New York, Oxford University Press, 1999)
- Engelen, D., 'De Nederlandse stay behind-organisatie in de Koude Oorlog', 1945-1992 (Den Haag, Pivot-rapport nr. 166, 2005)
- Fewell, J.H., 'Social Insect Networks' in: *Science* Vol. 301 (2003)
- Forsyth, D.R., *Group Dynamics* (Florence, Wadsworth Publishing; third ed., 1998)
- Johnson, L. en Wirtz, J., (eds.), *Strategic Intelligence. Windows into a Secret World* (Cary, Roxbury Publishing Company, 2004)
- Lindelauf, R., Blankers, I., Borm, P.E.M., Hamers, H.J.M. (2008). On the optimal distribution of risk and information exchange in star networks. In V.s. Subramanian & A. Kruglanski (Eds.) *Proceedings of the 2nd International Conference on Computational Cultural Dynamics (ICCCD 2008)* (pp. 45-48), Los Alamitos: IEEE
- Lindelauf, R.H.A., Borm, P.E.M. en Hamers, H.J.M. The Influence of Secrecy on the Communication Structure of Covert Networks. *Social Networks*, accepted for publication.
- Lindelauf, R.H.A., Borm, P.E.M., Hamers, H.J.M. Mathematical Methods in Counter-terrorism. In Memon, N.; Farley, J.D.; Hicks, D.L.; Rosenorn, T. (Eds.). *On Heterogeneous Covert Networks*. Springer-Verlag to appear feb. 2009.
- Martin, G., *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives and Issues* (Thousand Oaks, SAGE Publications, 2006)
- Mishal, S. en Rosenthal, M., 'Al Qaeda as a Dune Organization. Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations', in: *Studies in Conflict and Terrorism* 28 (4), blz. 275-293
- The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual (Chicago, University of Chicago Press, 2007)
- Sageman, M., *Leaderless Jihad. Terror Networks in the Twenty-first Century*. (Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2008)
- Wasserman, S. en Faust, K., *Social Network Analysis. Methods and Applications* (Cambridge, Cambridge University Press, 1994)
- Wilson, E.O., *Sociobiology. The New Synthesis* (Cambridge, Belknap Press, 25 anv. edition, 2000)
- Zacharias, G.L., et al., *Behavioral Modeling and Simulation. From Individuals to Societies* (Washington, D.C., National Academy of Sciences, 2008)

De bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen

De Faculteit Militaire Wetenschappen van de Nederlandse Defensie Academie verzorgt vijf bacheloropleidingen. Eén ervan, civiele techniek, is geaccrediteerd. Een tweede, militaire bedrijfswetenschappen, is onlangs gevisiteerd. De commissie gaf aan dat ze met een positief oordeel komt. Wat is de achtergrond van deze opleiding? En welke raakvlakken zijn er met het universitaire veld?

Prof. dr. J. Soeters, prof. dr. A.L.W. Vogelaar, dr. P.C. van Fenema, maj. drs. K.C. Davids en dr. E.H. Kramer*

Modern wars are complex affairs conducted 'among the people' and (...) 'in the spotlight of the media and the shadow of international lawyers' (...) Such bewildering conflict is regarded by some military thinkers as the 'fourth generation' of warfare (which...) involves loose networks, made more powerful and resilient by information technology.¹

Zoals het bovenstaande citaat weergeeft, zijn militaire operaties in toenemende mate complex en kennisintensief, en om die reden zijn tegenwoordig meer dan ooit smart soldiers vereist. Om die te krijgen worden toekomstige leidinggevend in de Nederlandse krijgsmacht militair en wetenschappelijk opgeleid aan Nederlandse Defensie Academie (NLDA). Het wetenschappelijk deel van de opleiding wordt verzorgd door de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) in de vorm van vijf wetenschappelijke bacheloropleidingen: militaire

bedrijfswetenschappen (MBW), krijgswetenschappen (KW)², militaire systemen en technologieën (MS&T), communicatie, informatie en commandovoeringssystemen (CICS) en civiele techniek (CiT).

Alle FMW-opleidingen worden op wetenschappelijk bachelorniveau aangeboden. Met uitzon-

* J. Soeters en A.L.W. Vogelaar (beide hoogleraren MBW) was respectievelijk is voorzitter van het opleidingsbestuur Militaire Bedrijfswetenschappen. P.C. van Fenema, E.H. Kramer en K.C. Davids zijn als universitair (hoofd)docent verbonden aan deze studierichting en zijn tevens lid van het 'Groundhog'-projectteam. Dit artikel is tot stand gekomen met steun van dr. M.T.I.B. Bollen, universitair hoofddocent MBW en portefeuillehouder onderwijs van de Faculteit Militaire Wetenschappen van de NLDA.

¹ Het inleidende citaat is afkomstig uit 'After Smart Weapons, Smart Soldiers', *The Economist*, 25 oktober 2007.

² Zie voor deze opleiding het artikel 'De bacheloropleiding Krijgswetenschappen' van A. de Munnik in MS 177 (2008) (1), blz. 12-24.

dering van civiele techniek zijn de opleidingen echter nog niet geaccrediteerd. Het verlenen van het stempel van wetenschappelijke accreditatie – en daarmee van civiele erkenning als universitaire opleiding – gebeurt in Nederland en Vlaanderen door de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie (NVAO). Om het stempel van de NVAO te verkrijgen worden de FMW-opleidingen bekeken en gevisiteerd aan de hand van 21 facetten die geschaard worden onder zes onderwerpen. Deze onderwerpen gaan onder meer over de kwaliteit en de samenhang van het programma, de afstemming met het werkveld, en de manier waarop de FMW en de opleiding MBW zich onderscheiden van andere universitaire opleidingen.

Door de gecombineerde civiele en militaire samenstelling van haar docentencorps kan de FMW gebruikmaken van zowel wetenschappelijke expertise als van recente ervaring in het militaire veld, in het bijzonder tijdens militaire operaties (Kosovo, Irak, Afghanistan). Onderzoek gericht op militaire organisaties is geïntegreerd met het onderwijs, waardoor unieke expertise beschikbaar komt voor de studenten, die overigens soms zelf ook al uitzendervaring

hebben. De FMW streeft ernaar om begin dit jaar te worden aangewezen als instelling die wetenschappelijke bacheloropleidingen mag verzorgen en om in de loop van 2009 vervolgens haar bacheloropleidingen te laten accrediteren.

In dit artikel willen we de opleiding militaire bedrijfswetenschappen (MBW) voorstellen en het accreditatieproces toelichten. Dit doen we omdat de opleiding MBW is geselecteerd voor de eerste fase van het accreditatieproces: de aanwijzing als instelling voor het verzorgen van wetenschappelijk onderwijs.

Op het moment van schrijven van dit artikel heeft de visitatie plaatsgevonden. De visitatiecommissie heeft in een eerste terugkoppeling laten weten dat ze een positief advies zal formuleren.

Achtergrond van de opleiding MBW

De accreditatieprocedure gaat ervan uit dat een beoordelende instantie aan de hand van het toetsingskader de aangeboden opleiding beoordeelt. Het gaat hierbij om een beoordeling in termen van voldoende of onvoldoende (Dittrich en Luwel, 2006; zie ook: De Munnik, 2008). Een accreditatieproces kan wellicht het duidelijkst vergeleken worden met het invoeren van een ISO-normering, iets waar de krijgsmacht ervaring mee heeft, zoals het voorbeeld van het Defensie Meet- en Kalibratiecentrum laat zien (*Defensiekrant*, 7 februari 2008).

In een dergelijk proces beschrijft men wat men doet, doet men wat men zegt, checkt men wat men doet, en zorgt men dat wat men doet extern relevant is. Om een opleiding klaar te stomen om aan dit uitgebreide toetsingskader te voldoen moet men zowel extern als intern vergelijken, structureren en afstemmen en bovenal moet men zich realiseren dat dit proces een lange-termijnontwikkeling is, waar strikt genomen nooit een einde aan komt.

De eerste gezamenlijke opening van het academisch jaar van de hogere defensieopleidingsinstituten (Breda, 2000)

FOTO AVDD, H. KEERIS

De eerste pilots

Het werk aan de bacheloropleiding MBW is begonnen in 2002. De eerste pilots zijn gestart in 2003 en 2004. Vanaf 2004 zijn de opleidingen KMA- en KIM-breed ingevoerd: het eerste studiejaar gescheiden op de twee bekende locaties, de daaropvolgende studiejaar voor alle MBW-cadetten en –adelborsten gezamenlijk in Breda. Het basisontwerp voor de studie is voortdurend ontwikkeld en bijgesteld. Om de accreditatie van MBW voor te bereiden en het proces via discussies, workshops en nieuwsbrieven ‘in de organisatie te laten leven’ is eind 2006 op initiatief van docenten en ondersteund door het Faculteitsbestuur een projectteam geformeerd dat bekend staat als het ‘Groundhog-team’. Dit team heeft met collega’s geanalyseerd wat de bijdrage is van de opleiding voor Defensie, hoe de opleiding zich verhoudt tot andere

houd), geneeskundige dienst, de personeelsfunctie, en voor de zeestrijdkrachten: de officier van de administratie. Andere wapens en dienstvakken (vooral de Zeedienst en het Korps Mariniers) sturen ook aspirant-officieren naar deze studierichting.

De drie kennissecties van MBW (logistiek en informatie; management, organisatie en defensie-economie; en militaire gedragswetenschappen en filosofie) verzorgen tevens een belangrijk gedeelte van de opleiding in de krijgswetenschappen (vooral op het gebied van talen, leidinggeven en ethiek, methodologie, logistiek, en krijgsmacht bij uitzending). Omgekeerd maken studenten MBW onder meer in het eerste jaar en – afhankelijk van hun onderwerp – bij hun afstudeeronderzoek gebruik van krijgswetenschappelijke expertise. Dit geeft aan dat de beide bacheloropleidingen verweven zijn.

In de volgende paragrafen willen wij achtereenvolgens de positie en het werkveld van de bachelor MBW bespreken. Daarna gaan we over tot een beschrijving van de beroepscompetenties van de MBW-opgeleide officier. Vervolgens beschrijven we het curriculum en de filosofie waarop dit curriculum is gebaseerd. We sluiten af met de lopende ontwikkelingen die leiden tot een blik in de nabije toekomst.

Positiebepaling en werkveld

De Beleidsvisie 2007 van het ministerie van Defensie stelt niet de organisatiedelen maar defensiebrede capaciteiten voorop. Moderne militaire capaciteiten bestaan uit bijdragen vanuit vele, zo niet alle, delen van de defensie-organisatie. Uitgangspunt bij de toewijzing van middelen aan organisatiedelen is de bijdrage die wordt geleverd aan defensiebrede operationele capaciteiten en aan het bereiken van beleidsdoelstellingen. Deze visie weerspiegelt de wereldwijde omslag van ‘input’-gestuurd denken naar ‘output’- en effectgestuurd denken.

Een moderne krijgsmacht kan niet functioneren zonder wapensystemen, maar voor effectief expeditionair optreden is meer nodig. Niet

FOTO AVODD, H. KEERIS

Oriëntatiedagen van de Koninklijke Militaire Academie in Breda

opleidingen in Nederland en het buitenland, en hoe de samenhang van het programma is.

De opleiding

De opleiding MBW is in eerste instantie bedoeld voor de typisch bedrijfskundige functieggebieden in de verschillende krijgsmacht-delen: militaire administratie/ bedrijfseconomische zaken, logistiek (bevoorrading en transport, onder-

alleen traditionele blikvangers zoals tanks, schepen en jachtvliegtuigen bepalen de effectiviteit, maar ook processen als verplaatsingen, onderhoud, inlichtingen, informatie, personeel en bevelvoering zijn van groot belang voor het goede verloop van missies en operaties.

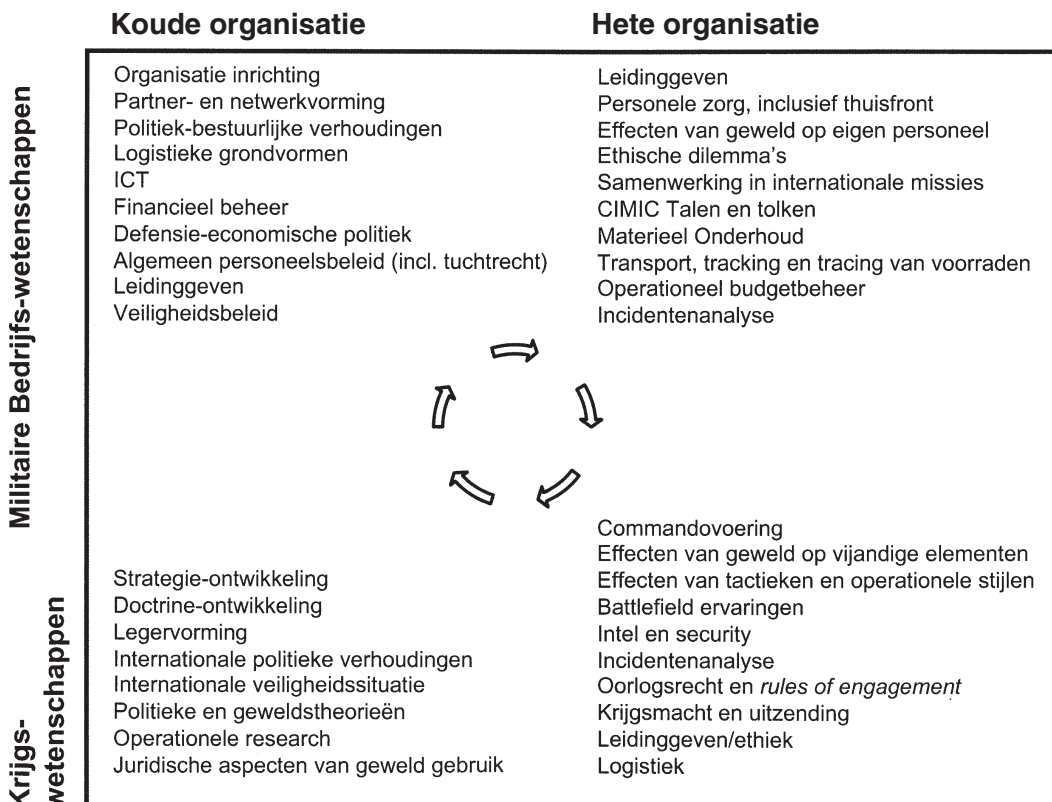
De eisen aan de ondersteunende elementen van de krijgsmacht zullen blijven toenemen; ze zullen extra inspanningen vergen, waarbij het vinden van de juiste afstemming een continu proces zal worden. Hoewel het lijkt alsof dit een nieuwe ontwikkeling is, is in de militaire geschiedenis al lang bekend dat logistiek (onderhoud, bevoorrading) en de menselijke factor op het slagveld vaker doorslaggevend zijn geweest dan pure vuurkracht en slimme gevechtstactieken (hoe onmisbaar deze uiteraard ook zijn).

Verschillende invalshoeken

Om militair vermogen samenhangend te beoordelen en te ontwikkelen, moet er vanuit meer-

dere invalshoeken geopereerd worden. Door via verschillende invalshoeken militair vermogen te analyseren wordt bijgedragen aan de afstemming tussen de componenten van (expeditionair) militair vermogen. Uitgaande van deze gedachten zijn dan ook de verschillende bacheloropleidingen ontworpen. Voor wat MBW betreft is het dan ook belangrijk te benadrukken dat deze studierichting zich niet beperkt tot de vredessituatie of, in brandweerjargon, de ‘koude’ kant van de organisatie (Soeters, 2000).

MBW richt zich zowel op de vredes- als op de uitzendings- of crisissituatie, in jargon: de ‘hete’ kant van de organisatie. In wezen is dit hetzelfde als bij de opleiding KW. In figuur 1 hebben we dit proberen duidelijk te maken door cursussen, aandachtspunten en onderzoeksprojecten van de verschillende kennissecties van KW en MBW van de NLDA in te delen.

Figuur 1: Overzicht van thema's en aandachtspunten van MBW en KW in respectievelijk de vredes- en de uitzendingssituatie

Deze figuur maakt duidelijk dat de wetenschappelijke opleidingen van de NLDA uniek zijn in het veld van academische bacheloropleidingen: ze bestuderen het functioneren van mens en organisatie in exceptionele en extreme omstandigheden, iets waar civiele opleidingen (vrijwel) nooit aan toekomen. Men zou kunnen zeggen dat bij de NLDA-opleidingen meer van de aspirantofficieren wordt verwacht dan bij studenten van universiteiten het geval is.

Zo eist de bacheloropleiding MBW van haar cursisten dat ze de (nieuwste civiel) gangbare theorieën en concepten kunnen begrijpen, toepassen en waar nodig aanpassen aan specifieke (militaire) situaties. Bovendien wordt verwacht dat de student situaties kan evalueren en dat hij of zij conceptueel en modelmatig kan bijdragen aan nieuwe inzichten. Daarnaast wordt het steeds belangrijker dat de (vredes)bedrijfsvoering snel moet kunnen worden aangepast aan, en uitgevoerd in situaties met verhoogde spanning, zoals tijdens humanitaire missies en optreden in crisis- en oorlogsomstandigheden. In de opleiding MBW bestuderen studenten de manier waarop organisaties (krijgsmachten in het bijzonder) in een complexe, veranderende en mogelijk risicovolle omgeving de gewenste doelen en resultaten bereiken en hoe militaire leidinggevendenden hierin functioneren.

Interdisciplinair karakter

De opleiding MBW is daarbij nadrukkelijk interdisciplinair van aard. Ze is gebouwd op economische, organisatiekundige, gedragswetenschappelijke en institutionele kennispijlers. Daarnaast richt ze zich op de toepassing van wetenschappelijke inzichten en vaardigheden rond vraagstukken die relevant zijn voor het werkveld. Officieren die zijn opgeleid in MBW zijn academische professionals, die in staat zijn oplossingen te bedenken voor de problematiek in de militaire praktijk.

Beroepscompetenties

De profielschets van de subalterne krijgsmacht-officier en het beroepsprofiel van de MBW-opgeleide officier leiden tot de beroepscompetenties voor de bachelor MBW. Beroepscompetenties

geven aan wat een volwassen beroepsbeoefenaar nodig heeft aan competenties – kennis, vaardigheden en beroepshouding – om met succes de verschillende activiteiten te kunnen uitvoeren.

De competenties van de bachelor MBW zijn opgesteld in overleg met deskundigen uit het werkveld van de officier MBW en vallen uiteen in twee groepen: de beroepsspecifieke MBW-competenties en de algemene officierscompetenties. De algemene competenties zijn ook binnen andere leidinggevende functies binnen Defensie vereist, maar zijn nu bekeken vanuit de optiek van de MBW-opgeleide officier. De competenties voor de MBW-opgeleide officier zijn gedestilleerd uit de profielschets van de subalterne officier.

Sommige van deze competenties, bijvoorbeeld stressbestendigheid, worden voornamelijk ontwikkeld tijdens de militaire/maritieme en vaktechnische opleiding. Andere competenties worden vooral ontwikkeld in de wetenschappelijke opleiding, bijvoorbeeld: kunnen analyseren en leervermogen. Veel competenties, zoals samenwerken en communicatie, kennen in de verschillende opleidingsgangen een eigen concrete uitwerking. Samenwerken in een militaire beroepscontext heeft te maken met het feit dat de officier met verschillende militairen in een organieke eenheid een taak uitvoert. Samenwerken in de militairwetenschappelijke opleiding bereidt de student juist voor op het samenwerken aan een bepaald bedrijfskundig probleem in het militaire veld. Communicatie in de Engelse taal vanuit een militaire beroepscontext heeft te maken met het feit dat een officier in internationale verbanden moet kunnen opereren en daartoe militaire vaktermen in het Engels moet beheersen.

We beperken ons in dit overzicht tot de algemene beroepscompetenties die tijdens de bacheloropleiding MBW verder ontwikkeld worden. Het hoeft geen nadere uitleg dat een aantal van deze competenties ook voor andere officieren, zo niet voor alle officieren in de Nederlandse krijgsmacht, gelden. Maar specifiek voor MBW zijn de gewenste competenties als volgt verwoord (zie tabel).

Algemene beroepscompetenties MBW	Beschrijving
1. Bedrijfskundige visie tonen	De relatie tussen de defensiestrategie en kwalitatieve en kwantitatieve procesdoelstellingen, de operationele processen, de beheersing van de processen en de ICT en personele randvoorwaarden kunnen uitleggen en/of verklaren. In staat zijn concrete bedrijfskundige problemen te analyseren en omgekeerd de implicaties van beleidswijzigingen voor de operationele praktijk in te schatten.
2. Processen organiseren	Personeelslogistieke, materieellogistieke, geneeskundige en financiële of veiligheids processen kunnen analyseren, inrichten en beheersen.
3. ICT processen beoordelen	De technologie en werking van systemen zoals ERP-systemen, maar ook mobiele communicatie en RFID, kunnen uitleggen om als sparringpartner van ICT adviseurs te functioneren bij het vaststellen van de functionaliteiten, de kosten van ICT-projecten te beoordelen en de opbrengsten van ICT toepassingen te kunnen schatten.
4. Netwerken bepalen	Het krachtenveld van de defensieorganisatie kunnen beschrijven en daarbinnen relaties en netwerken kunnen ontwikkelen: weten wie een rol speelt in de operatieketen, welke relaties voor defensie van belang zijn, wat te investeren in welke relaties en de organisatie positioneren intern en extern.
5. Planmatig en resultaatgericht werken	Planmatig en resultaatgericht werken betekent werken volgens de Deming cyclus. Deze cyclus bestaat uit vier stappen: 1) het plannen van het werk 2) het (doen) uitvoeren 3) het meten van de resultaten m.b.v. prestatie-indicatoren 4) het analyseren van de uitkomsten, bedenken van verbeteracties en prioriteiten stellen en herplannen.
6. Analytisch vermogen	Zelf een oordeel kunnen vormen over de geldigheid van een verscheidenheid aan als waarheden gepresenteerde gegevens, argumenten en/of theorieën. Complexe gegevens logisch structuren en terugbrengen tot relevante eenheden, verbanden leggen en onderliggende kernthema's identificeren, overzicht houden en ontbrekende informatie zoeken.
7. Probleemoplossende creativiteit	Een methodische probleemaanpak hanteren en die theorie of argumenten kiezen die zich het best lenen voor het oplossen van een toegepast probleem; los van het domein waarin het probleem zich voordoet, zij het in de militaire praktijk in het bijzonder. Denken in oplossingen in plaats van problemen, pro-actief inspelen op actuele ontwikkelingen, combineren en synthetiseren van kennis uit diverse invalshoeken om tot originele en vernieuwende oplossingen te komen.
8. Organisatiebewustzijn	Sensitiviteit en begrip hebben voor de machtsverhoudingen binnen de organisatie en de organisatie politiek. Om kunnen gaan met macht en besluitvormingsprocessen kunnen beïnvloeden. In staat zijn de eigen stijl aan te passen aan die van dominante anderen om gestelde doelen te behalen.
9. Interpersoonlijke sensitiviteit en samenwerken	Op actieve wijze op uitgesproken en onuitgesproken wensen en verwachtingen van interne en externe partners kunnen anticiperen. Op een sociaal vaardige manier functioneren in een groep. Een team motiveren om als team de beoogde resultaten te halen op korte en lange termijn, duidelijke afspraken maken over de resultaten en hoe deze te meten.
10. Communiceren	Ideeën, visies en bevindingen kunnen verwoorden aansluitend op de doelgroep. Luisteren naar, begrijpen van en feedback geven aan een ander, belangrijke onderwerpen (integer gedrag, onderlinge regels voor samenwerking) bespreekbaar kunnen maken.
11. Omgevingsbewustzijn	Formuleren van onderzoeksvragen en communiceren van onderzoeksresultaten in woord en geschrift in het Nederlands en in het Engels; zowel in een wetenschappelijke als in de militaire omgeving. Functioneren op basis van de taak van de krijgsmacht als instrument in handen van de regering. De plaats van de krijgsmacht in de Nederlandse samenleving begrijpen en daarbij de grenzen van het eigen handelen bepalen. De inzetmogelijkheden van de krijgsmacht als instrument van de regering kunnen uitleggen vanuit zowel de nationale als de internationale context.
12. Integriteit en ethisch bewustzijn	Reflecteren op het eigen professionele handelen, mede in het licht van maatschappelijke implicaties, en daarvan leren. Op een verantwoordelijke manier omgaan met gevoelige en/of persoonlijke informatie. Als professional en leidinggevende binnen de organisatie de gedragscode van Defensie naleven, oog hebben voor ethische en normatieve vraagstukken en de (democratische) waarden en normen van de (inter)nationale rechtsorde.
13. Leervermogen en nieuwsgierigheid	Nadenken en reflecteren over en verantwoording nemen voor eigen handelen en leer- en vormingsproces, wat wijst op betrokkenheid en kritische zelfbeoordeling.

Academisch niveau

De bacheloropleiding MBW is een opleiding op academisch niveau. Dat heeft twee consequenties. Ten eerste benadrukt de bacheloropleiding de vertaalslag van bedrijfskundige opleidingsdoelen naar een militaire context. Dit gebeurt onder meer door militaire casuïstiek in de opleiding te behandelen en door problemen uit actuele militaire operaties te laten oplossen.

Leerlijnen

Om de cursisten te begeleiden in het ontwikkelen van hun academische competenties zijn leerlijnen ontwikkeld die door de gehele opleiding heenlopen en die aparte cursussen en specifieke domeinkennis overstijgen. Deels vindt deze academische vorming plaats in aparte cursussen, zoals communicatieve vaardigheden Nederlands en Engels, methoden van

FOTO AVDD, F. BRUYS

In Den Haag heeft de Adviescommissie Opperbevelhebberschap – beter bekend als de commissie-Franssen – haar advies gepresenteerd (2002).

Dit geeft de opleiding MBW van de NLDA, zoals gezegd, een eigen karakter en positie in het Nederlandse opleidingsbestel.

Ten tweede worden de studenten in de bachelor MBW nadrukkelijk begeleid in het ontwikkelen van hun academische en professionele competenties. Deze competenties zijn deels ontleend aan het rapport van de commissie-Franssen³ en deels aan de inzichten zoals die zijn vastgesteld op basis van het toetsingskader van de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie. Onder academische competenties worden verstaan: vakoverstijgende, vaak vakondersteunende, competenties die betrekking hebben op het vormen en communiceren van wetenschappelijke oordelen.

onderzoek of wetenschapsfilosofie. Daarnaast worden de studenten tijdens de bedrijfskundige cursussen gestimuleerd om de volgende academische competenties verder te ontwikkelen: informatie zoeken en selecteren, analyseren, problemen oplossen, conceptualiseren, onderzoeken, oordeelsvorming, samenwerken, mondelinge en schriftelijke communicatie, en leervermogen.

Elke cursus draagt hiertoe bij; dit gebeurt bijvoorbeeld in de vorm van het analyseren van problemen, door het schrijven van een werkstuk, het houden van een presentatie of het verrichten van een onderzoek naar een bedrijfskundig probleem binnen de defensieorganisatie.

Uitgangspunt voor het gehele MBW-onderwijs is dat de docent de leerstof relateert aan de

³ Eindrapport van de commissie Accreditatie Hoger Onderwijs: 'Prikkelen, presteren, profileren', september 2001.

realistische militaire context en dat er getracht wordt om de student actief met de leerstof bezig te laten zijn. Het gaat immers niet alleen om het aanleren van kennis, maar ook om het kunnen toepassen ervan: de academische vorming van de cadetten en adelborsten.

Curriculum

De opleiding MBW legt het accent op het bestuderen van kernvraagstukken die zijn ontleend aan de inrichting van primaire processen van (militaire) organisaties die moeten kunnen optreden onder bijzondere omstandigheden, waaronder steeds wisselende crisissituaties. Belangrijk daarvoor is het scheppen van voorwaarden voor, en de afwikkeling van het specifieke optreden in crisissituaties, zodat (militaire) organisaties kunnen blijven functioneren en hun doelen bereiken.

De opleiding MBW is opgebouwd uit cursussen, waarbij door de aard en het niveau van het onderwijs steeds meer zelfstandigheid en zelfsturing van de student verwacht wordt tijdens de voortgang van de opleiding. In het begin van de opleiding wordt de student regelmatig begeleid door een mentor. Deze mentor adviseert en ondersteunt de studenten op het gebied van leer- en studeervaardigheden. Studievoordringen worden nauwgezet bijgehouden en de propedeuse wordt afgesloten met een bindend studieadvies. Ook na de propedeuse wordt de student begeleid door zijn of haar mentor, maar deze begeleiding zal meer en meer alleen op verzoek gaan plaatsvinden.

Verschillende niveaus

De verschillende cursussen uit de bachelor MBW zijn ingedeeld naar niveaus; het niveau loopt op naarmate de opleiding vordert. De student volgt het volgende inhoudelijk samenhangende programma, dat bestaat uit 180 EC⁴:

1. Tijdens de Gemeenschappelijke Officiersopleiding (GOO) is er veel aandacht voor de samenhang en integratie in het onderwijs over militaire operaties vanuit drie verschillende optieken: krijgswetenschappen, militaire bedrijfswetenschappen, militaire syste-

men en technologie. Bovendien presenteren studenten verzamelde en bewerkte onderzoeksdata tijdens een inleiding Operaties en cursussen op het gebied van de academische vaardigheden. Dit deel van de opleiding wordt in alle vijf de bacheloropleidingen gevolgd.

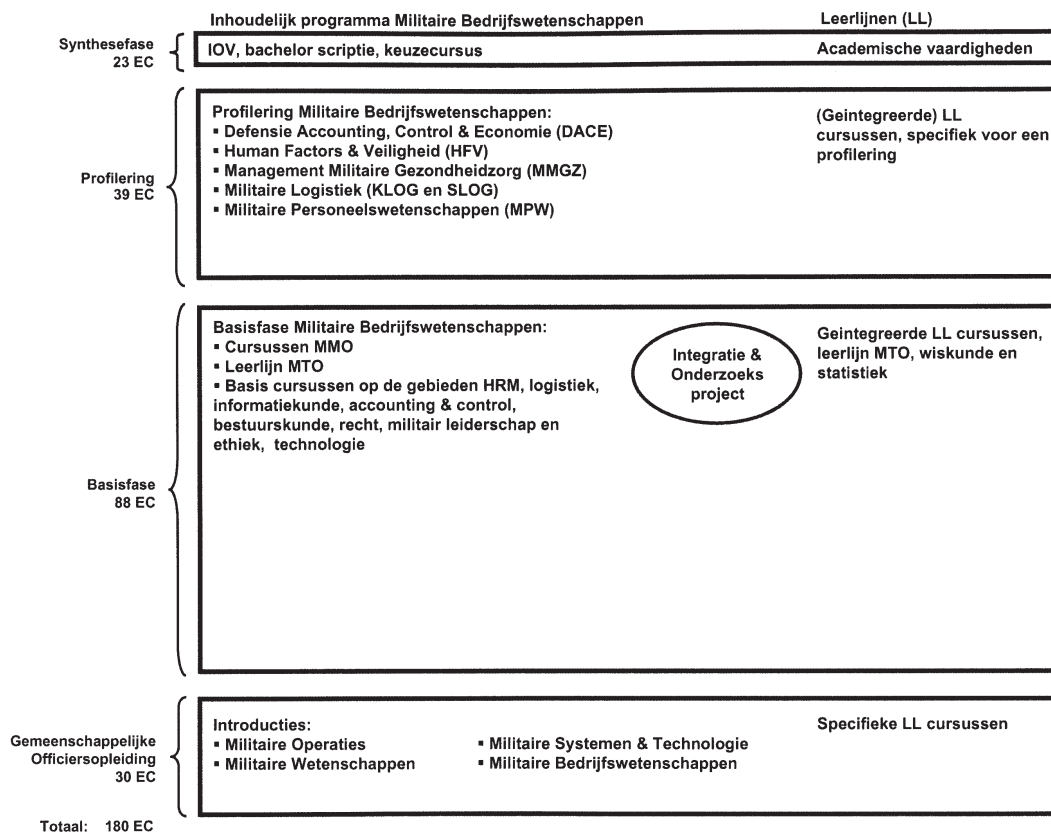
2. Tijdens de basisfase van de opleiding MBW is er aandacht voor het wetenschappelijk bestuderen van militaire organisaties vanuit de functionele deelgebieden in de militaire bedrijfswetenschappen (management en organisatie, economie, personeelsbeleid, ICT).
3. De profilering is een relatief omvangrijk gedeelte, gericht op de gewenste of door het dienstvak/wapen vereiste specialisatie. Dat zijn er vijf in getal, respectievelijk defensie-accounting, *control* en economie; militaire logistiek; *human factors* en veiligheid; management van militaire gezondheidszorg, en militaire personeelwetenschappen.
4. De synthesefase, die bestaat uit een keuzevak, een individueel onderzoeksvorstel en een scriptie.

Figuur 2 toont de opbouw van de opleiding. De uitvoering van dit programma loopt groten-deels, maar niet voor honderd procent, van onder naar boven. Na de profilering volgen nog enkele cursussen uit de basisfase onmiddellijk voorafgaand aan de scriptie. Dit heeft te maken met overwegingen rond de planning van de opleiding. De meest rechtse kolom vormt een indicatie van de leerlijnen, die – zoals vermeld – gericht zijn op het verwerven van competenties als communicatieve, methodologische en informatieverwerkende vaardigheden.

Balans

Deze opbouw houdt rekening met de noodzaak om een combinatie te maken tussen brede kennis (integratie) en specialisatie (differentiatie). Voor moderne militaire operaties zijn professionals nodig die kunnen omgaan met ethische, personele, juridische, logistieke, bedrijfskun-

4 EC betekent *European Credit* en is een Europese standaard om de studiebelasting aan te geven. 1 EC staat voor 28 uur studielast.

Figuur 2: Opbouw van de opleiding MBW, onderdeel van de wetenschappelijke officiersopleiding

dige, operationele en technische aspecten van operaties zonder de dwarsverbanden uit het oog te verliezen. Om studenten hiertoe op te leiden zijn differentiatie en integratie van bedrijfswetenschappelijke disciplines met beroepsprofiel dan ook belangrijke uitgangspunten in de opleiding MBW.

De balans tussen differentiatie en integratie verandert gedurende de opleiding. De opleiding begint uitgesproken geïntegreerd en multidisciplinair, om geleidelijk meer specialistisch en gedifferentieerder te worden.

Opzet GOO

De GOO is ontwikkeld om te leren samenwerken, om aanstaande officieren kennis te laten maken met de verschillende aspecten van militaire operaties en om hen in te wijden in de wereld van krijgsmachten en de Nederlandse

krijgsmacht in het bijzonder. Militaire operaties vormen de rode draad binnen de GOO. Deze worden bestudeerd vanuit een krijgswetenschappelijk, militair, bedrijfskundig en technisch perspectief. Daarnaast worden de academische leerlijnen gestart.

De basisfase

De basisfase is gericht op het opleidingsprofiel MBW, kernvraagstukken van het functioneren van onder meer militaire organisaties, die zich bij uitstek voorbereiden op en daadwerkelijk moeten kunnen optreden in sterk van elkaar verschillende crisissituaties. De fase is multi- en interdisciplinair van aard en kenmerkt zich enerzijds door het bestuderen van vraagstukken over militaire organisaties aan de hand van basisdisciplines en functionele gebieden van bedrijfswetenschappen (differentiatie). Anderzijds worden kennis, inzichten, theorieën en modellen uit de verschillende basisdisciplines

en functionele gebieden geïntegreerd en gecombineerd in een (onderzoeks)project aan het eind van deze fase (integratie).

Belangrijk in deze fase is het scheppen van voorwaarden voor en de afwikkeling van het specifieke optreden in crisissituaties, zodat de organisaties ook in dit soort bijzondere omstandigheden kunnen blijven functioneren. De kernvraagstukken hebben betrekking op zowel de aspectsystemen (onder meer personeel, materieel, financiën, logistiek, recht, informatievoorziening, organisatie), als op de integratie daarvan via methodologie en kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksvaardigheden. De kernvraagstukken worden bestudeerd vanuit inzichten die zijn opgedaan in velerlei overheids- en bedrijfsorganisaties, waardoor een breed beeld ontstaat van analysekaders en oplossingsrichtingen.

De samenhang tussen deelgebieden wordt gevormd door het zogeheten integratieproject. Tijdens dit project wordt naar aanleiding van een concrete probleemstelling uit een van de krijgsmacht delen een afgebakend onderzoek opgezet. Daarbij wordt een integratie van de functionele deelgebieden bewerkstelligd, alsmede de ontwikkeling van onderzoeksvaardigheden, schrijven, spreken, samenwerken en zelfstandigheid.

Opzet profileringen

De zogeheten profileringsruimtes zijn wetenschappelijke verdiepingen binnen het domein van een basisdiscipline van militaire bedrijfs-wetenschappen (specialisatie en differentiatie). De inrichting van een profileringsruimte sluit enerzijds aan bij de wetenschappelijke eisen die de betreffende basisdiscipline stelt en anderzijds bij de behoeftstelling uit het militaire beroepsveld (integratie).

De keuze voor een profilering is deels bepaald door het krijgsmachtdeel en daarbinnen het dienstvak, wapen, functiegroep, of korps; voor sommige

cadetten en adelborsten is de keuze vrij. De standaardomvang van de profilering is 39 EC. De profileringen worden aan de NLDA verzorgd; als uitzondering hierop wordt de profilering op het gebied van de militaire gezondheidszorg van de Erasmus Universiteit betrokken.

Op basis van behoeften van de krijgsmacht delen zijn eisen voor officieren van diverse wapens, dienstvakken, functies of korpsen opgesteld. Naar aanleiding van deze eisen is gezocht naar eindtermen in de profileringen die daarbij aansluiten. De profileringen zijn vervolgens op basis van recente wetenschappelijke inzichten ingericht.

De profileringen beslaan drie perioden van 13 EC, totaal 39 EC. Niet-MBW studenten (in het bijzonder van KW) kunnen de eerste twee periodes (26 EC) als minor volgen. De profileringen van defensie accounting, control & economie, en van logistiek worden tijdens de eerste 13 EC gezamenlijk gevolgd.

Opzet synthesefase

In de afrondende fase van de opleiding kunnen studenten kiezen uit een aantal cursussen, zoals media en de krijgsmacht, civiel-militaire interactie, en veiligheidsstudies. Studenten

FOTO AVDD, G. VAN ES

Tarin Kowt, Afghanistan. Mannen van de logistiek zijn bezig met het aftanken van Bushmasters op kamp Holland (2007)

moeten daarnaast ter afsluiting van hun studie een scriptie (ook wel thesis genoemd) schrijven. De invulling van de 'vrije keuze' cursus en de scriptie kan binnen of buiten de gekozen profilering plaatsvinden, maar altijd binnen de aandachtsgebieden van MBW.

Militaire operaties zijn complex en kennisintensief. Tegenwoordig zijn meer dan ooit 'smart soldiers' vereist

Om de onderwerpkeuze te vergemakkelijken wordt voor zowel de 'vrije keuze' cursussen als voor de scripties jaarlijks een keuzemarkt georganiseerd. De voorbereiding van de scripties gebeurt in kleine kringen, begeleid door medewerkers met aantoonbare onderzoekskwalificaties. Meestal is het zo dat de verwevenheid tussen onderwijs en het aan de faculteit verrichte onderzoek gedurende het verloop van de opleiding explicieter en omvangrijker wordt. De onderwerpen die op de keuzemarkt voor de scripties worden aangeboden zijn allen direct gerelateerd aan onderzoek van facultaire medewerkers. Voorbeelden van lopend onderzoek zijn:

- militaire families;
- instrumenten voor accounting en control bij defensieorganisaties;
- de morele dimensie van (a)symmetrische oorlogsvoering;
- intelligente logistieke concepten, inclusief vraagstukken van uitbesteding;

- civiel-militaire samenwerking tijdens expeditionair optreden;
- leiderschap in crisissituaties;
- internationale (civiel-)militaire samenwerking.

Ontwikkelingen en conclusie

Het is al eerder gezegd: de opleidingen aan de NLDA zijn uniek in het Nederlandse onderwijsbestel. Met uitzondering wellicht van de Politie-academie wordt nergens in Nederland zo expliciet en gefundeerd ingegaan op het organiseren van mensen en middelen in buitengewone en extreme omstandigheden. De rol en verankering van de opleiding MBW in het totale universitaire veld komt aan de kant van studenten en docenten terug.

- Civiele studenten hebben belangstelling voor delen van de opleidingen die de NLDA aanbiedt. Een voorbeeld hiervan is de profilering 'Human factors & veiligheid', die door de Universiteit van Twente erkend wordt als keuzeprogramma binnen haar eigen studierichtingen. Dat is verheugend. Het is een teken dat het onderwijs van de NLDA als tenminste compatibel met dat van universiteiten beschouwd wordt; in feite wordt erkend dat er een duidelijke meerwaarde van uitgaat.
- Steeds meer hoogleraren en universitair hoofddocenten van de NLDA zijn een gedeelte van hun tijd bij universiteiten werkzaam om onderwijs en onderzoek te verrichten en om promoties op militair-wetenschappelijk gebied te begeleiden. De aanwas van gepromoveerde *soldier-scholars*, waar in Amerika zoveel werk van gemaakt wordt, neemt inmiddels een behoorlijke vlucht.

Op het raakvlak van de NLDA en het universitaire veld spelen momenteel twee zaken. Allereerst is het in het kader van de loopbaanontwikkelingen van de Nederlandse officieren van groot belang dat de opleiding MBW toegang geeft tot aansluitende mastertrajecten van civiele universiteiten. Dat is ook van groot belang voor de accreditatie. Momenteel zijn er met vier universiteiten (Vrije Universiteit,

Erasmus Universiteit, Open Universiteit en de Universiteit van Tilburg) verregaande overeenkomsten op dit gebied. Zelfs is het zo dat een aantal adelborsten en een cadet die afgelopen studiejaar bij MBW afstudeerden dit jaar in staat zijn gesteld om een masteropleiding in de bedrijfskunde aan de VU te volgen. De VU laat deze officieren drempelloos, dat wil zeggen zonder enig additionele eis, toe tot haar masteropleiding.

Vrijwel vergelijkbare arrangementen zijn er met de andere universiteiten (soms wordt er gevraagd dat de NLDA de ruimte voor het vrije keuzevak invult met een specifieke extra cursus die men voor toelating tot een bepaald mastertraject noodzakelijk acht). De accreditatie zal dit proces van aansluiting op universitaire masterprogramma's verder versnellen.

Daarnaast is er al langer de ambitie om – net zoals in België – een eigen masteropleiding in de militaire wetenschappen aan de NLDA te ontwikkelen. Dat kan prima een samenwerkingsproject van KW en MBW worden. Gelet op de unieke competenties die er in beide studierichtingen voorhanden zijn, heeft dit alles in zich om tot een kroonjuweel van de NLDA uit te groeien.

Ten slotte nogmaals de blik op de heel nabije toekomst gericht: de accreditatie. Zoals gezegd, de studierichting MBW loopt voorop in het accreditatieproces dat ertoe moet leiden dat het Nederlandse onderwijs in de militaire wetenschappen voor de eerste keer in zijn geschiedenis van een kleine 200 jaar civiel erkend wordt. Daarmee wordt dan een status bereikt die in landen als de VS, Zuid-Afrika, Turkije en België – om enkele uiteenlopende voorbeelden te noemen – al langer, soms veel langer, bestaat.

Het studiejaar 2008-2009 wordt een belangrijk jaar in dit verband. Als de voorlopige uitkomst van de visitatiecommissie van november 2008 door de NVAO wordt overgenomen, dan wordt de NLDA een zogeheten 'aangewezen instelling'. Daarna worden de andere studierichtingen gevisiteerd, een proces dat in de loop van 2009 hopelijk met succes kan worden afgesloten.

Als dat gebeurt, heeft de NLDA een historische stap gezet. Tegelijkertijd realiseert iedereen zich dat alles wat we doen ten dienste stond, staat en blijft staan van die (jonge) mannen en vrouwen die in verre en onzekere omstandigheden hun leven in de waagschaal stellen. Dat, per slot van rekening, mag nooit vergeten worden. ■

Literatuur

- 'After smart weapons, smart soldiers', *The Economist*, 25 oktober 25th 2007 (http://www.economist.com/world/international/displaystory.cfm?story_id=10015844).
- Commissie Accreditatie Hoger Onderwijs, 'Prikkelten, presteren, profileren', Den Haag, 2001.
- Dittrich, K. en M. Luwel, 'Het accreditatiestelsel van Nederland en Vlaanderen' in: *TH&MA*, nummer 3, 2006.
- Munnik, A. De, 'De bacheloropleiding Krijgswetenschappen aan de Nederlandse Defensie Academie' in: *Militaire Spectator*, jaargang 177, nummer 1, 2008.
- Soeters, J., 'Culture in Uniformed Organizations', in: N.P. Ashkanasy e.a. (eds.), *Handbook of organizational culture and climate*, Sage, Thousand Oaks, 2000, 465-481.
- Zelf Evaluatie Rapport (ZER), Accreditatie bacheloropleiding Militaire Bedrijfswetenschappen aan de Nederlandse Defensie Academie, 29 september 2008.

Duurzaam dienstbaar

dr. M.F.J. Houben – luitenant-kolonel der mariniers*

In 2007 verscheen de beleidsbrief *Wereldwijd Dienstbaar*. De beleidsbrief behandelt de hoofdpunten van het defensiebeleid voor de komende jaren; de ontwikkelingen in onze nationale en internationale omgeving; het ambitieniveau van de krijgsmacht; de gevolgen voor de defensieorganisatie en de financiële situatie bij Defensie. Het thema 'duurzaamheid' wordt niet uitgewerkt, de termen 'duurzaam' en 'duurzaamheid' komen niet éénmaal in het document voor. In politiek en maatschappelijk opzicht zijn 'duurzaamheid' en 'duurzame ontwikkeling' de laatste jaren echter steeds zichtbaarder en belangrijker geworden. De regering heeft duurzaamheid tot een speerpunt van haar beleid gemaakt. De vraag die ik wil hier opwerpen is of duurzaamheid voor Defensie een kwestie van strategisch belang is en zo ja, waarom dat dan zo is.

Een gezamenlijke toekomst

We weten niet zoveel van de toekomst. Wat we wel weten is dat we er allemaal één hebben. Voorts is duidelijk dat uw toekomst ook een deel van mijn toekomst is, en andersom. Met andere woorden: dat we een groot gedeelte van die toekomst gezamenlijk zullen doorbrengen. Dit idee van een gezamenlijke toekomst is geformuleerd door de voormalige minster-president van Noorwegen, Gro-Harlem Brundtland. Het Brundtland-rapport, opgesteld in 1987 voor de Verenigde Naties onder de titel *Our Common Future*, gold al snel als één van de vaste referentiewerken voor alle publicaties over duurzaamheid die daarna zijn verschenen. Het rapport stelt dat er grenzen aan de groei

moeten worden gesteld omdat de biosfeer de effecten van de menselijke activiteiten anders niet meer kan absorberen. Grenzen zijn niet absoluut, maar zijn onder meer afhankelijk van de stand van de technologie, de sociale organisatie van de aanwezige (ecologische) hulpbronnen. Duurzame ontwikkeling is een verandering waarin de exploitatie van hulpbronnen, de richting van investeringen, de oriëntatie van technologische ontwikkeling en institutionele veranderingen afgestemd worden op de behoeften van de huidige en toekomstige generaties. Duurzaamheid heeft te maken met de levenskwaliteit in een samenleving, zowel in economisch, sociaal als ecologisch opzicht.

Nederland is enorm 'duurzaambewust'. Ook de rijksoverheid. Enkele tekenen: vanaf 2010 wil de overheid volledig duurzaam gaan inkopen en aanbesteden; binnen enkele jaren moeten alle overheidsgebouwen van een energielabel zijn voorzien; er zijn zogeheten 'duurzaamheidsambassadeurs' benoemd; themateams zijn ingesteld die studeren op duurzame energieproductie, schone en zuinige mobiliteit, ecologisch verantwoorde bebouwde omgevingen en duurzame bedrijven. De 'verduurzaming' van de overheid is daarmee in volle gang.

Defensie als groene kampioen

De Amerikaanse wetenschapper Amory Lovins heeft in 2005 een interessant boek geschreven over de rol en positie van Defensie in het debat over duurzaamheid. Dient Defensie in de VS, weliswaar met volharding en toewijding, slechts als goed volger uitvoering te geven aan het kabinetsbeleid? Of dient Defensie zich te ontwikkelen tot (of: zich op te werpen als) de groene kampioen van de federale overheid? In *Winning*

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van kolonel (KL) Frans Matser en luitenant-kolonel der mariniers Marc Houben.

the Oil Endgame. Innovation for Profits, Jobs, and Security kiest Lovins voor de laatste optie. Volgens Lovins is de Amerikaanse krijgsmacht bij uitstek geschikt om het voortouw te nemen om de voor de gehele Amerikaanse overheid noodzakelijke cultuurverandering rond het gebruik van energie te realiseren. De auteur neemt in *Oil Endgame* het energieverbruik van de krijgsmachtdelen onder de loep en komt met verrassende aanbevelingen. Hij stelt niet alleen allerlei manieren voor om het energieverbruik binnen Defensie te reduceren, maar berede-neert ook waarom Defensie zich als de groene kampioen van de Amerikaanse overheid moet opwerpen om drie belangrijke redenen. Ten eerste vanwege het enorme ‘efficiencypotentieel’ van Defensie. Het Pentagon is de grootse oliekoper ter wereld en besparingen op olie en gas kunnen – mits consequent doorgevoerd – oplopen tot miljarden dollars per jaar. Ten tweede toont Lovins aan dat het vergroten van de energie-efficiency van grote wapen- en transportsystemen aanwijsbare tactische en operationele voordelen oplevert (*more fight-less fuel*). En ten slotte stelt hij dat van alle departementen er één is dat er op getraind, voorbereid en ook verplicht is om de leiding te nemen: Defensie.

Duurzaam is betaalbaar

Norm- en taakstellende reducties worden meestal uitgedrukt in vte’n, geld of allebei. De Amerikaanse marine heeft zichzelf enkele jaren geleden een energiereductie van 35 procent opgelegd. Lovins schetst hoe de marine een voortrekkersrol heeft gespeeld en de manier waarop het besparen van energie is geïnstitutionaliseerd (de *US Navy* is hard op weg om deze doelstelling in 2010 te halen). Een belangrijke succesmaatregel was om commandanten van operationele eenheden 40 procent van de gerealiseerde besparingen te laten behouden. Dit geld vloeide terug naar het commandantenfonds van het specifieke schip. Lovins komt er keer op keer op terug: de verduurzaming van defensie-inspanningen leidt niet alleen tot een betere betaalbaarheid van Defensie maar heeft ook aanwijsbare operationele voordelen. Het leidt tevens – indien Defensie daadwerkelijk het voortouw neemt – tot een groter maatschappelijk draagvlak.

Duurzaam oefenen¹

Duurzaamheid gaat verder dan het besparen van energie. Het is een breed begrip dat alle ontwikkelingen omvat – op technisch, economisch, ecologisch of sociaal vlak – die bijdragen aan een efficiënter, zuiniger en op lange termijn duurzamer gebruik van de natuurlijke rijkdommen van de aarde. Dergelijke aspecten van duurzaamheid zijn aan de orde wanneer we trainen in ecologisch kwetsbaar terrein. Soms zijn uitstekende militaire oefenterreinen van grote landschappelijke waarde. Ze zijn meestal ook ecologisch kwetsbaar en dunbevolkt. Dit laatste betekent overigens niet dat de militaire trainingsactiviteiten geen invloed hebben op de leefomgeving van de lokale bevolking. De aanwezigheid van een militaire eenheid kan – ook in een dunbevolkt gebied – spanningen veroorzaken. De ecologische effecten van militaire training zijn al prominente factoren bij de voorbereiding en uitvoering van oefeningen. Bij het toepassen van *operational risk management* wordt de ecologische impact van de activiteit meegewogen. Effectief militair optreden vergt niet alleen militaire kennis, vaardigheden en kunde, maar ook kennis van en inzicht in de ecologische invloed van militair optreden. In dat opzicht is het interessant om naast de logistieke *footprint* van een eenheid of missie ook de ecologische footprint in kaart te brengen.

Is de verduurzaming van Defensie van strategisch belang? Naast het volgen en uitvoeren van ingezet beleid heeft Defensie er als organisatie veel bij te winnen. Duurzame energievoorziening heeft aanwijsbare operationele voordelen. Tevens draagt verduurzaming bij aan de betaalbaarheid van Defensie en – als Defensie zich tot een echte groene kampioen weet te ontwikkelen – aan een groter maatschappelijk draagvlak. Deze overdenking is een pleidooi geworden. Een pleidooi voor meer groen bij Defensie. Wellicht dat in een volgende beleidsbrief duurzaamheid prominent aan de orde kan komen. ■

¹ Met dank aan KLTZ Rob van Vuure.

Obama's eerste troepen

L. Polman

In Uruzgan moeten ze het nog even zelf uitzoeken. President Obama stuurt de eerste brigade van zijn 20-30.000 extra troepen niet naar het zuiden, maar naar de provincies Logar en Wardak bij Kabul. De Taliban lijkt rondom Kabul nieuwe nestelgrond gevonden te hebben. Verkeer op de wegen van en naar de Afghaanse hoofdstad is doelwit. In juni 2008 sneuvelden in Wardak drie Amerikaanse militairen door mijnen. In augustus werden in Logar drie westerse hulpverleners vermoord. In september kwam de gouverneur van Logar om door een bembom. Een veiligheidsanalist in Kabul turfde de totalen: het aantal Taliban-acties in Wardak en Logar steeg in 2008 met respectievelijk 58 en 41 procent ten opzichte van 2007.

Dat Obama de zuidflank van de hoofdstad met 3500-4000 man wil versterken, bevestigt dat Kabul en omgeving kwetsbaarder zijn geworden. Of moeten we zeggen: gevoeliger voor inlijving door de Taliban? Na zeven jaar wederopbouw in Afghanistan zijn bases van buitenlandse militairen de zichtbaarste resultaten. Ook in Kabul is nog weinig of niets hersteld van de heerlijkheden waar de Afghanen vóór de invasie van genoten. Het licht doet het niet, water is ondrinkbaar, vuilnis blijft liggen en scholen en ziekenhuizen zijn arm en propvol. De voornaamste oorzaak hiervan is allang geanalyseerd, maar wordt niet aan de grote klok gehangen. De oorzaak ligt bij het Amerikaanse 'Marshall Plan' voor Afghanistan, dat de eigen Amerikaanse economie aanmerkelijk meer goed doet dan de Afghaanse. Het grootste deel van het Amerikaanse hulpgeld, 86 cent van iedere dollar, gaat naar Amerikaanse bedrijven.

Wie in Afghanistan geweest is, heeft er de bouwvallers en consultants van Halliburton, Bechtel, Blackwater, Louis Berger, de Bearing Group en DynCorp zien krielen. De privatisering van Afghanistans wederopbouw heeft in de praktijk uitgepakt als grote graaipartij. Een illustratie daarvan staat smakelijk beschreven in een rapport uit 2006-2007 van het Pentagon. Inspecteurs van het Pentagon onderzochten de resultaten tot dan toe van het Amerikaanse programma voor opleiding van de nieuwe Afghaanse politiemacht. Zeventigduizend Afghanen zouden zijn getraind. De inspecteurs

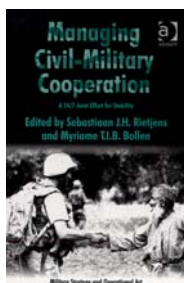
konden er maar 32.000 vinden. Die hadden een opleiding van acht weekjes achter de rug. De afgestudeerde waren volgens de inspecteurs 'niet in staat om zelfs op het basaalste niveau de wet te handhaven'. Verder bleek de helft van het materieel dat voor de politie bestemd was, waaronder een paar duizend vrachtwagens, foetsie. De incompetentie van de niet toegeruste politiemacht leidde volgens het Pentagon tot verhoogde opiumproductie, opleving van de Taliban, regeringscorruptie in het algemeen en aldus ondermijning van alle Amerikaanse doelstellingen in Afghanistan.

De private onderneming die was ingehuurd voor het opleidingsprogramma, het Amerikaanse DynCorp, had niettemin 1,6 miljard dollar betaald gekregen. En wat zagen de Afghanen in augustus 2008? Verlenging van DynCorps contract voor een bedrag van nog eens 317 miljoen. De wederopbouw van Afghanistan wordt niet voor niets ook 'Afghani-scam' genoemd.

Dit soort schandalen – er zijn er vele van – zijn in het debat over Afghanistan ten minste zo belangrijk als de discussies over troepenversterkingen. Veel cijfers zijn er niet, maar een paar verdienen overweging. In 2009 verhoogt Amerika zijn troepensterkte met 45 procent. Taliban nu bang? Of Taliban juist blij, want extra troepen gaan extra vechten, wat extra Taliban-rekruten oplevert? Nog een cijfertje dreef namelijk boven in de troebele Afghaanse wateren. Het Canadese dagblad *Globe and Mail* vroeg 42 'Talibs' waarom ze 'Talib' zijn. Twaalf zeiden zich te hebben aangemeld na familie te hebben verloren bij NAVO-luchtaanvallen.

Nog wat cijfertjes: Afghanistan staat op de vijfde plaats van onder op de lijst van minst ontwikkelde landen ter wereld. Dat is zelfs één plaats lager dan in 2004. De wederopbouwoperatie heeft de Afghanen kennelijk nog geen bestaansmogelijkheden gebracht, maar de Taliban wel. Talibanstrijders kunnen een maandsalaris tot 200 dollar verdienen. Een 'gewoon' Afghaans maandloon is veertien dollar.

Toch zoekt ook Obama weer een oplossing in meer troepen. Ik zou mij bijstelling van andere cijfers kunnen voorstellen. ■

Managing Civil-Military Cooperation

A 24/7 Joint Effort in Stability

Door Sebastiaan J.H. Rietjens and Myriame T.I.B. Bollen (red.)

Burlington (Ashgate Publishing Company) 2008

257 blz.

ISBN 978-0-7546-7281-4

€ 55,-

De Amerikaanse voorzitter van de Verenigde Chiefs van Staven, admiraal Mike Mullen, is van mening dat de afgelopen jaren te vaak een beroep is gedaan op Amerikaanse militairen om een 'politeek' probleem aan te pakken. *'The nation had reached for the military hammer in the toolbox of foreign policy fairly often'*, aldus de admiraal. Mullens opmerkingen zijn in lijn met eerdere opmerkingen van de Amerikaanse minister van Defensie Robert Gates, die eveneens van mening is dat CIMIC zich dient te beperken tot activiteiten die de militaire operatie in directe zin ondersteunen, zoals *hearts and minds*-projecten en *security sector reform*.

Weerbarstige praktijk

Nederland worstelt evenals de VS met dezelfde problematiek, zo bleek tijdens de presentatie van het boek *Managing Civil-Military Cooperation*. *A 24/7 Joint Effort in Stability* onder redactie van dr. ir. S. Rietjens en dr. M. Bollen. Tijdens de toespraak van de plaatsvervangend secretaris-generaal van het ministerie van Defensie drs. J. Sikkel, bleek dat de minister van Defensie dezelfde mening is toegedaan. De praktijk is echter weerbarstiger dan de theorie. Diverse militairen lieten zich kritisch uit over deze beperkte definitie van

CIMIC. Indien NGO's en andere civiele actoren afwezig zijn, zien militairen zich gedwongen het vacuüm te vullen.

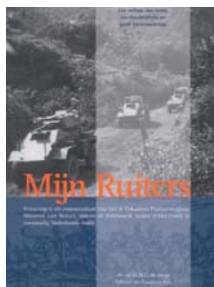
Uit de beschrijvingen van een groot aantal recente operaties blijkt dat civiel-militaire samenwerking in situaties met een machtsvacuüm en een gebrek aan uitzendbare civiele capaciteit, al snel meer is dan alleen het ondersteunen van de militaire missie. De auteurs doen veel aanbevelingen om de civiel-militaire samenwerking te verbeteren, maar panklare oplossingen blijven achterwege. Eén van de belangrijkste aanbevelingen van het boek is de noodzaak van een *comprehensive approach*, waaraan alle actoren in een bepaald gebied bijdragen.

De thematiek van het boek laat echter zien dat zo'n benadering nog in de kinderschoenen staat.

Aanrader voor beleidsmakers

Managing Civil-Military Cooperation bestaat uit vier delen. Het eerste bevat een introductie en gaat in op de historische achtergronden van civiel-militaire samenwerking. Het tweede deel behandelt civiel-militaire samenwerking tijdens humanitaire operaties, terwijl het derde deel ingaat op civiel-militaire samenwerking tijdens stabilisatie- en wederopbouwoperaties. Deel vier gaat over de meetbaarheid van de resultaten van civiel-militaire samenwerking. Het boek is een aanrader voor beleidsmakers, direct betrokkenen en geïnteresseerden. Het geeft een uitstekend overzicht van de trends, dilemma's en toekomstige ontwikkelingen op het gebied van civiel-militaire samenwerking en nodigt uit tot discussie. Een klein minpuntje is dat de voorbeelden in het boek wat gedateerd zijn, zeker nu het werkterrein in Uruzgan enorme sprongen vooruit maakt.

Drs. R.J.A. van Gils, NIMH

Mijn Ruiters

Ervaringen als commandant van het 4e Eskadron Pantserwagens, Huzaren van Boreel, tijdens de Politie Acties (1947-1949)

in toenmalig Nederlands-Indië

Door Jhr. Mr. M.W.C. de Jonge, kolonel der cavalerie b.d.

Stichting Cultureel Erfgoed De Jonge (Zierikzee) 2007

338 blz.

ISBN 978-90-813542-1-9

€ 24,50

Wederom wordt in deze nieuwe uitgave aan *new military history*

gedaan, waar Klinkert in de *Militaire Spectator* van december 2008

gewag van maakt.¹ De 97-jarige auteur De Jonge vertegenwoordigt een ondergewaardeerde en bijna vergeten generatie veteranen en beschrijft op schijnbaar jeugdige wijze zijn ervaringen als reserve ritmeester en commandant van het 4^e Eskadron Pantserwagens in voormalig Nederlands-Indië. Dit verkenningsskadron bestond voornamelijk uit dienstplichtige huzaren, die drie jaar en negen maanden onder de wapenen zijn geweest, waarvan drie jaar onder oorlogsomstandigheden in de tropen. Het gaat – zoals hij zelf schrijft – over moed, vasthoudendheid en grote kameraadschap, maar ook over leiderschap, wederzijds respect en vertrouwen, begrippen die in het boek goed en zonder overdrijving op natuurlijke wijze naar voren komen.

Militairen staan ambivalent tegenover het leven. Ze riskeren hun eigen leven en dat van hun ondergeschikten om dat van anderen te redden, maar ook te nemen. En dat kan alleen maar verantwoord gebeuren als er een harmonieuze balans bestaat tussen rationele en emotionele factoren van invloed. Vandaag de dag staat dit bekend als ‘emotionele intelligentie’. Volgens Ulrike Kleemeier geloofde Von Clausewitz al dat de pure rede geen adequaat instrument was om oorlogsomstandigheden te beheer-

sen.² Vooral oorlog vereist de alerte activiteit van gevoelens, sensoren en passies, leidend tot persoonlijk charisma, dapperheid en opofferingsbereidheid. Hierbij moet opdrachtgerichte commandovoering met wederzijds vertrouwen, eigen initiatief en vrijheid van handelen op alle niveaus het uitgangspunt zijn. En dat heeft de auteur in *Mijn Ruiters* op fascinerende wijze en in een verrassend levendige en lezenswaardige stijl beschreven.

Commandant

De auteur, kol. b.d. Jhr. Marien de Jonge, Engelandvaarder van het eerste uur, is reserveofficier van het Wapen der Cavalerie geweest bij de verkenningsscompagnie van de Prinses Irene Brigade. Later heeft hij gediend bij een commando-eenheid, genaamd *Korps Insulinde*, waarbij hij tijdens de Japanse bezetting vanuit Ceylon is ingezet op Sumatra en waarna hij aan de wieg heeft gestaan van de School Opleiding Parachutisten. Vervolgens werd hij als reserveofficier gevraagd commandant te worden van het 4^e Eskadron Pantserwagens, Regiment Huzaren van Boreel. Dit eskadron zou worden ingezet in Nederlands-Indië en bestond uit 178 man: 10 officieren, 14 onderofficieren en 154 korporaals en huzaren. Het waren vooral dienstplichtigen. Het 4^e Eskadron telde 35 ‘wagens’: 12 pantserwagens (Humber Mark IV), 14 scoutcars (Humber Mark II) en 9 gepantserde ¾-tonners (GMC). Het eskadron maakte deel uit van de V-Brigade van kolonel J.K. Meijer, die hij nog kende uit de oorlog. Kol. b.d. de Jonge schrijft dan met een licht gevoel voor understatement op blz. 65: ‘Zo ging het 4e Eskadron

Pantserwagens ten oorlog, in wat de regering noemde ‘een Politionele Actie’. Even later schrijft hij op blz. 68 over een mooie jonge vrouw die een oplossing had gevonden voor het gebrek aan textiel ‘...wat haar ronde glanzende schouders en welgevormde borsten bijzonder goed deed uitkomen. (...)’ en even later stelt hij vast: ‘nooit tijdens een parade was er zo goed ‘hoofd rechts’ gemaakt’.

Parallelen

Maar uit zijn boek kunnen ook parallellen getrokken worden met huidige zogeheten vredesoperaties. Ik noem enkele daarvan. Zijn uiterst interessante verhaal is steeds geplaatst in scherpe politiek-strategische kaders. Maar ook zijn militaire analyses snijden hout. Vanaf blz. 58 beschrijft hij bijvoorbeeld de politieke ontwikkelingen en de daarop gebaseerde operatieplannen, waarbij de olievlekstrategie van de Legercommandant, luitenant-generaal Spoor, uitgebreid aan de orde komt. Ook de techniek wordt niet vergeten. Zo had het geschut van de pantserwagens niet voldoende elevatie om doelen op de bergwand hoog boven de eenheid te kunnen bestrijken. Tegenwoordig is dit ook een punt van aandacht bij gevechten in verstedelijkt gebied of bergachtig terrein. Maar de vergelijking gaat natuurlijk ook op voor zogenoemde bembommen, en wel met een vergelijkbaar dramatisch effect! Ook nu is er een grote behoefte aan destijds zo genoemde stormpioniers, die – zoals hij op blz. 91 schrijft – ‘... staaltjes van grote moed hadden getoond!’ Ook zijn overwegingen over zogenoemd eigenmachtig optreden zijn voor een verkenner heel herken-

1 Boekbespreking door W. Klinkert in *Militaire Spectator* (177) (12), blz. 703-704 van: Bartels, J.A.C., *Tropenjaren, Ploppers en Patrouilles. Het dienstplichtig 2^e Eskadron Huzaren van Boreel in Nederlands-Indië 1947-1950* (Amsterdam, De Bataafsche Leeuw, 2008).

2 Strachan, H. and A. Herberg-Rothe (eds.), *Clausewitz in the Twenty-First Century* (Oxford, Oxford University Press, 2007).

baar als hij op blz. 91 opmerkt '(...) dat een eenmaal gemaakt contact met de vijand niet verloren mag gaan en dat het de taak van Cavalerie verkenning is om de vijand op het lijf te zitten en zodoende op de hoogte te blijven van wat hij uitvoert en tegelijk zelf elke gunstige gelegenheid te benutten hem afbreuk te doen. Daarvoor hoeft de commandant van een verkenningseenheid niet op orders van hogerhand te wachten (...)'. Ook dit is een kwestie van wederzijds vertrouwen, dat zo belangrijk is voor het tonen van de gevechtsbereidheid waarover het personeel van het 4^e Eskadron Pantserwagens blijkbaar in hoge mate beschikte. Vijftien Cavaleristen moesten daarvoor het ultieme offer brengen. Achttien raakten zwaar gewond; tallozen lichter, van wie sommigen zelfs meerdere malen. Het 4^e Eskadron Pantserwagens leed daarmee 12 procent verliezen, terwijl het Nederlands gemiddelde in die periode 3 procent was (blz. 267 en 269).

Onderscheidingen

Daar staat tegenover dat het 4^e Eskadron Pantserwagens door de brigadecommandant kol. J.H. de Vries in zijn schrijven van 25 mei 1949 op blz. 301 als volgt werd gekwalificeerd: '4 E. Paw. is een zeer goed onderdeel met veel ervaring en een bijzonder hoog moreel, dat dagelijks langs de convooiwegen de gevaarlijkste opdrachten vervult.' Hiermee verdiende het 4 E. Paw. vier keer de Bronzen Leeuw, drie keer het Bronzen Kruis, twee keer het Kruis van Verdienste en werd res. ritm. Jhr. Mr. M. de Jonge Ridder in de Orde van Oranje Nassau met de Zwaarden. Later kreeg hij ook nog eens de Bronzen Leeuw.

De politiek geeft aan of, waar en wanneer militairen zullen worden ingezet. Zij zullen dan gaan en professioneel doen wat de politiek hen opdraagt. 'Voor veiligheid en recht', zoals op het ereveld Tjiandi bij Semarang te lezen is (blz. 313). Wat we daarvoor terug vragen is voldoende draagvlak, respect en vertrouwen. De 'ruiters' van kol. b.d. de Jonge hebben dat verdiend door 'seer moedich te draven door dat velt'.³ Zelf zegt de auteur op blz. 325: 'Opmerkelijk waren de goede vechtkwaliteiten van de Nederlandse dienstplichtige militair: moedig, vindingrijk, vasthoudend.' En daarvoor zijn we ze nog steeds zeer erkentelijk!

Het boek *Mijn Ruiters* is zeker geen schoolvoorbeeld van het informele motto van Boreel 'Beter snel fout dan nooit goed!' De auteur heeft er lang de tijd voor genomen. Maar het resultaat is er dan ook naar! Ik feliciteer hem met de geslaagde publicatie van dit boek en beveel dit lezenswaardige en indrukwekkende werk van harte aan in uw warme belangstelling!

Drs. P.J.E.J. van den Aker,
Kol. der Cavalerie RHB

³ Naar het elfde couplet van het Wilhelmus: 'Mijn ruyters sach men draven seer moedich door dat velt'.

Op jacht naar Spaans zilver

Het scheepsjournaal van Willem van Brederode, kapitein der mariniers in de Nassause vloot (1623-1626)
Door Anne Doedens en Henk Looijesteijn (bez.)
Hilversum (Uitgeverij Verloren) 2008
493 blz.
ISBN 978-90-8704-047-5
€ 49,-

In april 1623 vertrokken elf Nederlandse oorlogsschepen met 1.640 man onder bevel van Jacques L'Hermite naar de westkust van Latijns Amerika. Hun opdracht was het schaden van de Spaanse koloniale handel en scheepvaart, het onderscheppen van het jaarlijkse zilvertransport van de Amerikaanse koloniën naar Spanje, het steunen van een opstand van de inheemse bevolking tegen Spanje en het sluiten van verdragen met plaatselijke vorsten. Vervolgens moest de vloot

naar de Filippijnen zeilen om daar de Spaanse handel nog meer schade toe te brengen.

Bredere strategie

De expeditie van de zogenoemde Nassause vloot, die werd gefinancierd door de Staten-Generaal en de VOC, was onderdeel van een bredere strategie die erop was gericht het Spaanse oorlogspotentieel te verminderen. Door de Spaanse kroon te beroven van de inkomsten van de koloniën, zou de Republiek

der Verenigde Nederlanden gemakkelijker haar grondgebied kunnen consolideren en de Spaanse druk weerstaan. Dezelfde overweging had overigens van begin af aan een belangrijke rol in de oprichting van de VOC in 1602 en die van de WIC in 1621 gespeeld. Voor de investeerders van de Nassause vloot, prins Maurits (1567-1625) voorop, was natuurlijk ook de opbrengst van de buitgelden van groot belang. In dit laatste werden zij teleurgesteld. De buit was weinig omvangrijk doordat de Spaanse autoriteiten op de hoogte waren van de plannen en de zilverschepen tijdig waren vertrokken om de Nederlanders te ontlopen.

Spaanstalige bronnen

Doedens en Looijesteijn hebben het scheepsjournaal van jonkheer Willem van Brederode, dat zij aantroffen in het Utrechts Archief, op een degelijke wijze bezorgd door middel van een uitgebreide annotatie en een inleiding. In de inleidende tekst maken de auteurs duidelijk dat zij het bestaande beeld van een mislukte expeditie willen nuanceren. Zij wijzen er op dat de reis in het bredere strategische kader moet worden gezien en in feite een voorbode was van de verovering van de zilvervloot door Piet Hein in 1628. Zij gebruiken

Spaanstalige bronnen om aan te tonen hoezeer de Spaanse autoriteiten de expeditie serieus namen en dat toch voor zo'n 3,5 miljoen gulden aan schade werd berokkend aan de Spaanse handel en scheepvaart. Toch doet hun betoog hier en daar geforceerd aan. Een zin als 'De komst van de Nassause vloot droeg aanzienlijk bij aan de verdere verzwakking van het toch al aftakelende Spaanse rijk, waardoor de economische basis voor militaire acties in de Nederlanden kleiner werd',¹ geeft een achterhaald beeld van de Spaanse politiek-strategische positie in de eerste decennia van de zeventiende eeuw. Dit zou kunnen liggen aan het feit dat bepaalde secundaire literatuur niet is gebruikt. Zo ontbreken belangrijke werken van bijvoorbeeld H.J. den Heijer, J.I. Israel en J.H. Elliott in de literatuurlijst.² Een tweede verwijt geldt de ondertitel. Het Korps Mariniers bestaat officieel sinds 1665. Vóór die tijd was er sprake van 'zeesoldaten' en was de term 'mariniers' niet gangbaar.

Belangwekkend boek

Toch hebben Doedens en Looijesteijn een belangwekkend boek gepubliceerd. In de inleiding komen tal van zaken, zoals het leven aan boord, de voorbereiding op de reis, salariëring van de bemanningsleden en navi-

gatie, op een heldere wijze aan bod. Bovendien wordt de samenhang met andere scheepsjournaals van dezelfde reis, zoals dat van Witte de With, duidelijk. Van Brederodes reisverslag is goed geannoteerd en verschaft een levendig beeld van de expeditie van de Nassause vloot. Het toont de meedogenloze manier waarop tucht en orde aan boord werden gehandhaafd. Ook laat het de bloedige werkelijkheid van koloniale oorlogvoering in de zeventiende eeuw zien. Het is dan ook geen wonder dat de tocht van de Nassause vloot in landen als Chili en Peru nog altijd onderwerp van studie is, terwijl onze aandacht veel meer uitgaat naar de successen van Piet Hein.

Dr. G.A. Rommelse, NIMH

1 Bladzijde 92.

2 Den Heijer, H.J., *De geschiedenis van de WIC* (Zutphen 1994); Israel, J.I., *The Dutch Republic and the Hispanic World, 1606-1661* (Oxford 1982); Israel, J.I., *The Dutch Republic. Its rise, greatness and fall 1477-1806* (Oxford 1995); J.H. Elliott, *The Count-Duke of Olivares: the statesman in an age of decline* (New Haven/Londen 1986).

SUMMARIES

W. Baron – The German Contribution to ISAF: Extended and Sustained

With over 6,500 soldiers, Germany nowadays participates in ten foreign military missions. Since January 2002 German soldiers are active in ISAF in Afghanistan. With 3,400 men and women Germany deploys the third largest force in ISAF. On 16 October 2008 the German Bundestag extended the participation by fourteen months. How did German security

policy develop since the 1990 unification? What brought the Germans to active participation in international operations? The author explains Germany's position towards ISAF and takes a look at the future of German participation in military missions.

H.A. L'Honoré Naber and N.A. Woudstra – Piracy: A Violation of the Free Seas

A lack of governmental control gives pirates a free hand in the waters near the Horn of Africa. The United Nations reacted, but its resolutions did not deter the pirates. The European Union created a maritime mission, the first in its history. Since the beginning of 2009, EUNAVFOR Atalanta

patrols off the East African coast. Eradication of piracy is impossible, but a broad spectre of measures of both governments and shipowners could decrease the number of attacks. The authors dwell on what those parties might do – either independently or combined – against piracy.

R.H.A. Lindelauf – The Relevance of Network Theory to Counterterrorism and Counterinsurgency

What is the connection between our brains, a colony of ants and a terrorist network? Why did the Apache Indians initially defeat the Spaniards, and the Aztecs did not? What is the effect when generators are removed from an electrical network and why does Internet not crash when certain

servers fail? Such questions can be partially answered if they are studied from the perspective of networks. The author explains how social and complex network theory supports the battle against opponents operating in a networked modus.

P.C. van Fenema, K.C. Davids, E.H. Kramer, J. Soeters and A.L.W. Vogelaar – The Bachelor Military Industrial Organization

The Faculty of the Netherlands Defense Academy offers five Bachelors. One, Civil Technology, has been accredited. A second one, Military Industrial Organization, was recently examined. The committee involved announced a positive advice about accreditation. What is the backdrop of this last

Bachelor and what can be said about its positioning and its domain? The authors go into the professional competences of officers who studied this Bachelor and clarify their curriculum. The Netherlands Defense Academy seems on its way to deliver graduated soldiers-scholars.

Artikelen uit de *Militaire Spectator* op internet

In verband met het 175-jarig bestaan van de *Militaire Spectator* zijn artikelen uit het tijdschrift gedigitaliseerd. Ze zijn toegankelijk via de website van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Ga naar www.kvbk.nl en klik het menu Cultureel Erfgoed aan.

Welke informatie te downloaden is staat uitgelegd in het menu Wat treft u aan.

Zoektips zijn te vinden in het menu Uitleg zoekfunctie.

Opgevraagde artikelen verschijnen in PDF-formaat op het scherm.

Het erfgoed omvat ruim 25.000 artikelen, waaronder ook jaarredes, symposia en wetenschappelijke jaarberichten.